

VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE

URAD RS ZA MAKROEKONOMSKE ANALIZE IN RAZVOJ

Gregorčičeva 27, 1000 Ljubljana,
tel.: 01/ 478 10 12, fax: 01/478 10 70,
e-mail : gp.umar@gov.si

POROČILO O RAZVOJU 2006

Ljubljana, maj 2006

VSEBINA

PREDGOVOR	3
POROČILO O RAZVOJU	5
1. SINTEZNA OCENA RAZVOJA	5
1.1 Razvojni trendi z vidika doseganja strateških ciljev	6
1.2. Vloga države pri razvoju	10
2. RAZVOJ PO RAZVOJNIH PRIORITETAH SRS	13
2.1. Konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast	13
2.1.1. Sodelovanje v evropskem tečajnem mehanizmu ERM2 in prevzem evra	14
2.1.2. Povečanje konkurenčnosti in spodbujanje podjetniškega razvoja	17
2.1.3. Povečanje konkurenčne sposobnosti storitev	23
2.2. Učinkovita uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta	27
2.2.1. Izobraževanje in usposabljanje	27
2.2.2. Raziskave, razvoj, inovacije in uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT)	30
2.3. Učinkovita in cenejša država	33
2.3.1. Kakovost javnih financ	33
2.3.2. Institucionalna konkurenčnost države	35
2.3.3. Učinkovitost pravosodja	37
2.4. Moderna socialna država in večja zaposlenost	39
2.4.1. Izboljšanje prilagodljivosti trga dela	39
2.4.2. Modernizacija sistemov socialne zaščite	41
2.4.3. Življenjski pogoji, zmanjšanje družbene izključenosti in socialne ogroženosti	42
2.5. Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja	48
2.5.1. Trajno obnavljanje prebivalstva	49
2.5.2. Skladnejši regionalni razvoj	51
2.5.3. Izboljšanje gospodarjenja s prostorom	52
2.5.4. Integracija okoljevarstvenih meril v sektorske politike in potrošniške vzorce	54
2.5.5. Proizvodnja in poraba kulturnih dobrin	58
3. LITERATURA IN VIRI	60
ANALITIČNA PRILOGA: Kazalniki razvoja Slovenije	

PREGOVOR

Poročilo o razvoju (v nadaljevanju Poročilo) je dokument, ki smo ga pričeli pripravljati po sprejetju Strategije gospodarskega razvoja Slovenije (SGRS) leta 2001. Osnovni namen Poročila je bil spremljanje uresničevanja SGRS. Poročilo je ocenjevalo, ali razvoj države sledi cilju trajnostnega povečevanja blaginje prebivalcev in prebivalk Slovenije ter v kakšni meri Slovenija uspeva krepiti v SGRS opredeljene razvojne dejavnike oziroma mehanizme. Do letošnjega leta smo pripravili štiri Poročila, ki so se uveljavila tako znotraj vlade kot v strokovni javnosti. **Tudi nova Strategija razvoja Slovenije (SRS), sprejeta v letu 2005, je predvidela spremljanje uresničevanja njenih ciljev in prioritet s Poročilom.** Nova strategija (SRS) metodološke zasnove Poročila načeloma ne spreminja, zaradi nekaterih spremenjenih vsebin, ki jih prinaša SRS, pa se dosedanje vsebine poročanja nekoliko spreminjajo in praviloma razširjajo:

1. **Poročilo podaja stanje razvoja in razvojnih trendov na področjih štirih ciljev razvoja in petih razvojnih prioritet, ne ocenjuje pa realizacije sprejetih dveletnih ukrepov SRS in drugih ukrepov, predvidenih v spremljajočih dokumentih** (Programu reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji, oktober 2005, in Okviru gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, november 2005). Dosedanjemu poročanju o razvoju na področjih konkurenčnosti gospodarstva; družbi, temelječi na znanju; državi; socialnem in okoljskem razvoju so se pridružile nove vsebine znotraj že navedenih področij kot tudi nova področja, ki so po SRS uvrščena v peto prioriteto (trajnostno obnavljanje prebivalstva, zdravje, kultura). Iz Poročila je kot samostojna točka umaknjeno poročanje o zaključevanju tranzicijskih reform, na probleme nedokončanosti reform pa opozarjamo pri točkah, kjer se ti še pojavljajo.
2. **Poročilo sloni večinoma na rezultatih nabora kazalnikov za spremljanje razvoja**, ki smo ga začeli oblikovati že v času priprave SGRS, po sprejetju SRS pa še dodatno dopolnjevali. Pri izboru smo prvenstveno izhajali iz vsebine SRS in iz podatkov, ki jih zagotavlja Statistični urad Republike Slovenije (SURS), obenem pa smo uporabljali tudi druge domače vire. Pri skoraj vseh kazalnikih smo poiskali tudi uradne statistične podatke mednarodnih institucij (Eurostata, OECD, Združenih narodov) za države Evropske unije in s tem zagotovili mednarodno primerljivost doseženega razvoja in razvojnih trendov v Sloveniji in državah članicah Evropske unije. Letošnji nabor kazalnikov je zaradi čedalje hitrejšega širjenja mednarodne primerljivosti (SURS zagotavlja večji nabor mednarodno primerljivih podatkov) in zaradi novih vsebin za okoli tretjino večji kot v preteklem letu (letos 69 kazalnikov, lani le 44).
3. **Poročilo je podkrepjeno tudi z rezultati različnih raziskav, opravljenih v zadnjih letih.** Pri ocenjevanju razvoja Slovenije smo poleg nabora kazalnikov upoštevali tudi rezultate različnih raziskav, ki so bile opravljene v zadnjih letih. Rezultati raziskav podpirajo predvsem tiste vsebine Poročila, ki s kazalniki niso ustrezno pokrite in ki kvalitativno dopolnjujejo ugotovitve kazalnikov.
4. **Nekatere vsebine so v Poročilu še šibke, zaradi novih tematik ali še neustreznih podatkovnih podlag.** Vsebine, ki se v letošnjem poročilu pojavljajo

prvič (npr. zdravje, kultura), so nekoliko slabše predstavljene zaradi šibke pokritosti s kazalniki in/ali mednarodno primerljivimi podatki. Za ocenjevanje razvojnega cilja prepoznavnosti Slovenije v mednarodnem okolju pa še nimamo razvitega kazalnika. Spričo izredno hitrega razvoja različnih metodologij spremljanja razvoja s kazalniki in drugimi analitičnimi in sintezni merili v okviru mednarodnih institucij (npr.: OECD, Združeni narodi, EBRD, Svetovna banka) in razvoja podatkovnih baz po mednarodno primerljivih metodologijah (Eurostat, v zadnjem času tudi pospešenem razvoju na SURS) je ocenjevanje razvoja v Sloveniji vsako leto popolnejše in s tem tudi verodostojnejše. Predvidevamo, da bomo z razvojem metodologij ocenjevanja razvoja in ustreznimi podatki šibke vsebine v letošnjem Poročilu naslednje leto izboljšali.

5. **Sintezno razvrščanje držav po kazalnikih.** Naraščajoče število kazalnikov postaja vse bolj nepregledno, če poskušamo ugotoviti, kakšno je stanje razvoja v Sloveniji v primerjavi z drugimi državami, članicami Evropske unije. Problem smo letos pričeli reševati na dva načina. Po prvem smo z enostavno metodo rangiranja držav po različnih kazalnikih ugotavljali, kakšno je stanje razvoja in kakšna so bila gibanja v obdobju 2000–2004 na področjih razvojnih prioritet SRS. Drugi način pa je oblikovanje modela, ki prav tako razvršča države Evropske unije po doseženem stanju razvoja na področju razvojnih prioritet. Oba načina imata prednosti in slabosti, sta še nedodelana, vendar omogočata razvojna rangiranja, ki smo jih v Poročilu tudi uporabili, prikazujemo pa ju na koncu analitične priloge.

Letošnje Poročilo se razlikuje od lanskega in se bo razlikovalo tudi od Poročila, ki ga bomo pripravili naslednje leto. Ker je bila v preteklem letu sprejeta nova strategija (SRS) ni smiselno, da bi z letošnjim Poročilom prvenstveno ugotavljali uresničevanje SGRS. Načeloma pa je takšno ugotavljanje s pomočjo kazalnikov v analitični prilogi tudi možno, saj le-ti zajemajo obdobje od leta 1995 (1996) do leta 2000, od leta 2000 pa so podatki praviloma izkazani letno do zadnjega razpoložljivega podatka. Ker je bila strategija (SRS) sprejeta sredi leta 2005, večina razpoložljivih podatkov pa pokriva leto 2004, s Poročilom tudi še ne moremo ugotavljati, kako se uresničujejo usmeritve nove strategije. Zato sodi letošnje Poročilo med dokumente, ki prvenstveno izkazujejo izhodiščno stanje razvoja in razvojnih trendov, na osnovi katerih bomo lahko v naslednjih letih ugotavljali uresničevanje zastavljenih ciljev in usmeritev SRS.

Pri pripravi Poročila smo uporabili zadnje uradne podatke, ki pokrivajo različna časovna obdobja (večinoma pa leti 2003 in 2004), zato Poročilo ne podaja presečnega stanja dogajanj v izbranem trenutku. V njem (in v prilogi) smo upoštevali zadnje razpoložljive podatke z mednarodnimi primerjavami po stanju 31. 3. 2006, besedilo Poročila pa smo obogatili tudi z novejšimi podatki za Slovenijo, ki so jih objavile različne institucije (največ Statistični urad Republike Slovenije), vendar še nimajo mednarodne primerljivosti (Eurostat za države članice EU podatke objavlja praviloma z določenim zamikom). Obdobje, na katerega se Poročilo nanaša, je tako določeno s stanjem razpoložljivih podatkov do 31. 3. 2006.

Poročilo sestavljata dva dela. Prvi, krajši del predstavlja sintezo razvoja in izhodišča uresničevanja ciljev SRS ter je hkrati tudi povzetek ugotovitev Poročila. Drugi del predstavlja analizo uresničevanja strateških prioritet, ki podpirajo cilje razvoja Slovenije.

POROČILO O RAZVOJU

1. SINTEZNA OCENA RAZVOJA

CILJI SRS: Gospodarski razvojni cilj je v desetih letih (do 2013) preseči povprečno raven ekonomske razvitosti Evropske unije (merjeno z BDP na prebivalca v pariteti kupne moči) in povečati zaposlenost v skladu s cilji Lizbonske strategije. Družbeni razvojni cilj je izboljšanje kakovosti življenja in blaginje posameznic in posameznikov, merjene s kazalniki človekovega razvoja, socialnih tveganj in družbene povezanosti. Medgeneracijski in sonaravni razvojni cilj je uveljavljanje načela trajnosti kot temeljnega kakovostnega merila na vseh področjih razvoja, vključno s ciljem trajnostnega obnavljanja prebivalstva. Razvojni cilj Slovenije v mednarodnem okolju je, da bo s svojim razvojnimi vzorcem, kulturno identiteto in angažiranim delovanjem v mednarodni skupnosti postala v svetu prepoznavna in ugledna država.

UGOTOVITVE: Slovenija zmanjšuje gospodarski razvojni zaostanek za povprečjem Evropske unije, vendar z vidika zastavljenih ciljev SRS prepočasi. Z nadaljevanjem dosedanjih trendov cilja ne bo mogla uresničiti, zato so gospodarske reforme, ki bi pospešile predvsem konkurenčnost gospodarstva (kjer so razvojni zaostanki največji), nujne. Na področju družbenega razvojnega cilja so rezultati razvoja Slovenije zelo dobri tako na področju moderne socialne države kot na področju večje zaposlenosti, ugodni pa so tudi trendi, ki izboljšujejo še obstoječe slabosti, ki so predvsem na trgu dela (dolgotrajna brezposelnost, fleksibilnost trga dela). Pri trajnostnem razvoju z vidika okolja je opazno izboljševanje integracije okoljskih ciljev v gospodarski razvoj, ključni slabosti sta še visoka energetska intenzivnost, ki se znižuje, in hitra rast cestnega v blagovnem prometu. Bistveno slabši razvojni rezultati so pri trajnostnem razvoju z vidika demografskih stanj in trendov.

V obdobju 2000–2004 razvoj v Sloveniji ni bil usklajen. Gospodarski razvoj je bil počasnejši od socialnega in okoljskega. To pa je razvojni vzorec, ki ga druge države Evropske unije s hitro gospodarsko rastjo nimajo. Očitno je, da v tem obdobju Slovenija ni dejansko spremenila razvojnega koncepta, čeprav je sprejeta Strategija gospodarskega razvoja v ospredje razvojnih aktivnosti postavila prav gospodarski razvoj.

Razvojne trende spremlja in usmerja tudi država, vendar s svojo institucionalizacijo in učinkovitostjo zahtevnim nalogam na področju izvajanja razvojne funkcije doslej ni bila kos. Z zapletenimi birokratskimi predpisi, visokim deležem lastništva in visoko kontrolo v gospodarskih subjektih, počasno liberalizacijo mrežnih dejavnosti ter visokimi javnofinančnimi izdatki, ki jih je spremljala visoka skupna obdavčitev, predvsem pa obdavčitev dela in potrošnje, je bila Slovenija okolje, ki hitrejšega razvoja ni vzpodbujalo, v določeni meri je na področjih podjetništva in investiranja delovalo celo zaviralno.

Če Slovenija ne bo spremenila razvojnega vzorca, ciljev SRS ne bo dosegla. Še več, prehitijo jo lahko tudi nekatere sedaj manj razvite države, članice Evropske unije (predvsem baltske države), ki že dosegajo pospešene stopnje gospodarske rasti, imajo pa tudi bistveno bolj spodbudna okolja za dolgoročno pospešen razvoj.

ANALIZA: Razvoj Slovenije ocenjujemo z vidika doseganja strateških ciljev SRS in z vidika vloge države pri razvoju Slovenije.

1.1. Razvojni trendi z vidika doseganja strateških ciljev

Strategija razvoja Slovenije (SRS) opredeljuje štiri temeljne razvojne cilje države: (i) gospodarski razvojni cilj – v desetih letih preseči povprečno raven ekonomske razvitosti Evropske unije, (ii) družbeni razvojni cilj – izboljšati kakovost življenja in blaginje, (iii) medgeneracijski in sonaravni razvojni cilj – uveljavljati načela trajnosti na vseh področjih razvoja, vključno s trajnim obnavljanjem prebivalstva, in (iv) razvojni cilj Slovenije v mednarodnem okolju – postati v svetu prepoznavna in ugledna država. Čeprav so podatki, ki omogočajo oceno razvoja, na voljo šele za leto 2004 in le delno za leto 2005, oceno podajamo po teh temeljnih ciljih. Tak pristop nam daje najboljšo osnovo za spremljanje razvoja v naslednjih letih, omogoča pa nam tudi oceniti razvoj v obdobju od leta 2000 do leta 2004, saj se tedanji temeljni razvojni cilji (opredeljeni s Strategijo gospodarskega razvoja Slovenije, 2001) vsebinsko niso bistveno razlikovali. Zaradi pomanjkanja ustreznih kazalnikov žal ne moremo podati objektivne ocene doseganja četrtega razvojnega cilja (mednarodna prepoznavnost).

Gospodarski razvojni cilj

Slovenija zmanjšuje gospodarski razvojni zaostanek za EU, vendar z vidika zastavljenih ciljev prepočasi. Slovenija je v letu 2004 dosegla že 79 % povprečnega bruto domačega proizvoda Evropske unije na prebivalca po kupni moči (po oceni Eurostata za leto 2005 že 81 %). S tem se je med državami, članicami Evropske unije, uvrstila na 16. mesto, kar je mesto bolje kot leta 2000. Po hitrosti gospodarskega razvoja v obdobju 2000–2004 je Slovenija med državami Evropske unije povsem povprečna in se uvršča na osmo do deseto mesto.¹ Če bo Slovenija razvoj nadaljevala z enakim tempom, bo leta 2013 dosegla šele 94 % evropskega povprečja, cilj SRS pa je preseči povprečno raven razvitosti Evropske unije. Podoben sklep ponuja tudi primerjava realnih stopenj gospodarske rasti. Povprečna gospodarska rast Slovenije je povprečno rast EU-15 v obdobju 2000–2005 letno presegala za 1,6 odstotne točke, izračuni pa kažejo, da bi jo morala presegati za skoraj dvakrat toliko, če želi doseči zastavljeni strateški cilj. Vse to kaže, da bodo za doseganje ciljev SRS potrebne korenite spremembe.

Gospodarski razvoj v Sloveniji je bil ugodnejši pri zagotavljanju makroekonomske stabilnosti in zaposlenosti kot na področju konkurenčnosti gospodarstva. Makroekonomska stabilnost je zagotavljala zadovoljive pogoje razvoja, saj se je Slovenija po makroekonomskih kazalnikih (z izjemo inflacije) v letu 2004 uvrščala v prvo polovico držav Evropske unije, najvišje pri javnem dolgu, saj so nižjega imele le štiri države (vse tri baltske in Irska). V letu 2005 se je nadaljevalo tudi zniževanje inflacije, tako da je ob koncu leta Slovenija že izpolnila tudi maastrichtski kriterij cenovne stabilnosti. Dodatno stabilnost bo v makroekonomsko okolje prinesel tudi prevzem evra z letom 2007.

¹ V obdobju od 1996 do 2000 je Slovenija svoj razvojni zastanek za EU-25, merjen z BDP po kupni moči na prebivalca, zmanjšala za 4 odstotne točke, v obdobju od 2000 do 2004 pa za 6 odstotnih točk. Tempo razvoja so v tem obdobju pospešile tudi druge manj razvite države EU. Med temi državami (13 držav) je Slovenija zasedla šesto do osmo mesto, hitrejši razvoj izkazujejo Estonija in Litva (10 odstotnih točk), Grčija (9 odstotnih točk), Latvija in Madžarska (8 oz. 7 odstotnih točk).

Gospodarska rast je omogočila tudi povečanje zaposlenosti. Stopnja zaposlenosti se postopno povečuje in že od leta 2004 Slovenija presega evropsko povprečje, stopnja brezposelnosti pa je nekoliko pod njim. Nižja od povprečja EU je tudi dolgotrajna brezposelnost, čeprav je delež dolgotrajno brezposlenih še vedno visok. Zaskrbljujoča je predvsem nizka stopnja zaposlenosti starejših in brezposelnost mladih. Razmere na trgu dela še niso zadovoljive tudi z vidika zaposlovanja, čeprav je bil dosežen napredek. Neizkoriščeno možnost za večjo fleksibilnost in večjo zaposlenost predstavljajo predvsem delne zaposlitve.

Bistveno slabši rezultati razvoja Slovenije so bili doseženi na področju konkurenčnosti in spodbujanja podjetniškega razvoja, saj se v letu 2004 po konkurenčnosti gospodarstva med državami Evropske unije Slovenija uvršča v zadnjo tretjino. Slovenijo še vedno pesti nizka produktivnost, ki izhaja iz razmeroma neugodne gospodarske strukture, z visokim deležem predelovalnih dejavnosti; med slednjimi je visok delež delovno intenzivnih ter tehnološko srednje zahtevnih dejavnosti, v katerih je večina vodilnih slovenskih izvoznikov. Podjetništvo, ki bi z dinamičnim nastajanjem novih podjetij in njihove rasti lahko postopno nadomeščalo staro in predvsem nizko tehnološko intenzivno industrijo ter pospešilo razvoj najbolj dinamičnih, na znanju temelječih storitev, je slabo razvito, prav tako pa je tudi priliv tujih neposrednih naložb med najnižjimi v Evropski uniji. Do intenzivnejšega razvoja tržnih storitev je prišlo šele v letu 2004, že od leta 2000 pa se postopno krepijo tudi na znanju temelječe tržne in netržne storitve. Še vedno slabo razvit ostaja tudi bančni sektor, ki bi s ponudbo ustreznih finančnih aranžmajev lahko bil pomemben dejavnik dinamičnega podjetniškega razvoja. Ocene mednarodnih institucij (WEF, IMD, EBRD, Svetovna banka) kažejo, da ima Slovenija probleme s konkurenčnostjo in podjetništvom predvsem na področjih učinkovitosti podjetij, infrastrukture, konkurence, kakovosti nacionalnega poslovnega okolja, lastniške vloge države v gospodarstvu, pravne varnosti ter davčnih obremenitev, zlasti stroškov dela.

Na konkurenčnost gospodarstva pomembno vpliva tudi učinkovita uporaba znanja za gospodarski razvoj. Slovenija med članicami Evropske unije dosega ugodne uvrstitve pri kazalnikih, ki kažejo razvojna vlaganja (javnofinančna in zasebna sredstva za izobraževanje – prva tretjina; izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost – prva polovica držav Evropske unije; stanje na področju vlaganj v informacijsko-komunikacijske tehnologije pa se je poslabšalo). Vendar pa Slovenija dosega bistveno manj ugodne rezultate pri kazalnikih, ki kažejo uspešnost teh vlaganj v razvoj družbe, temelječe na znanju (prebivalci s terciarno izobrazbo, inovacije, patenti, delež raziskovalcev v gospodarstvu, število diplomantov naravoslovnih in tehničnih ved, sodelovanje javne raziskovalne sfere z gospodarstvom). V obdobju 2000–2004 so bile spremembe na tem področju med najpočasnejšimi v Evropski uniji (23. mesto); ugodnejša gibanja so bila dosežena le pri rasti sredstev za razvojno-raziskovalno dejavnost. Posledično je neugodna tudi ocena tehnološkega indeksa (WEF), ki Slovenijo v letu 2005 uvršča v zadnjo tretjino držav, članic Evropske unije.

Države s hitro rastočim gospodarstvom Evropske unije² se po makroekonomskih

² Države s hitro rastočim gospodarstvom Evropske unije smo določili na podlagi kazalnikov bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči in povprečna realna rast bruto domačega proizvoda v obdobju 2000–2004. Hitro rastoče države so: Irska, Grčija, Luksemburg, Španija, Združeno kraljestvo (EU-15) ter Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Slovaška in Slovenija med novimi članicami (EU-10).

kazalnikih, kazalnikih konkurenčnosti in kazalnikih znanja uvrščajo razmeroma visoko (predvsem v primerjavi z doseženo stopnjo razvoja).³ Slovenija se po stanju primerjalno uvršča podobno kot Litva, pri čemer izkazuje nekoliko slabše vrednosti makroekonomskih kazalnikov ter za spoznanje boljše vrednosti kazalnikov konkurenčnosti in znanja. Po hitrosti izboljševanja vseh treh skupin kazalnikov v obdobju 2000–2004 med državami s hitro rastočim gospodarstvom prednjači Irska, sledita ji Estonija in Litva, Slovenija pa se po hitrosti sprememb uvršča v sredino, kar potrjuje povezanost med vsemi tremi skupinami kazalnikov in gospodarsko rastjo, kjer se Slovenija tudi uvršča na sredino.

Družbeni razvojni cilj

Zelo ugodne razvojne rezultate Slovenija dosega na področju moderne socialne države in večje zaposlenosti. *Po kazalnikih stanja se Slovenija med državami članicami Evropske unije uvršča med države z ugodnimi razmerji na trgu dela, v sistemu socialne zaščite ter relativno tudi po doseženi življenjski ravni, tveganju revščine in dohodkovni neenakosti. Pri socialnem razvoju je Slovenija najslabše (12. mesto) uvrščena po dolgotrajni brezposelnosti. Tako ugodni rezultati socialnega razvoja so bili doseženi ob znižanju deleža izdatkov za socialno zaščito v bruto domačem proizvodu, kar je posledica izvedene pokojninske reforme, ki znižuje izdatke za pokojnine. Slovenija dosega razmeroma visoke ocene indeksa človekovega razvoja ter nizko razliko med dohodki moških in žensk. Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji je v Sloveniji med vsemi članicami Evropske unije najnižja, po stopnji tveganja revščine po socialnih transferjih pa je Slovenija na drugem mestu. Ne glede na dobre rezultate je lahko razvojni problem nizko zaupanje med ljudmi in v institucije.*

Članice Evropske unije s hitro rastočim gospodarstvom dosegajo praviloma slabše rezultate razvoja pri kazalnikih moderne socialne države in večje zaposlenosti⁴. Mednarodne primerjave torej kažejo, da je stopnja socialnega razvoja v Sloveniji nadpovprečno visoka glede na doseženo raven gospodarske razvitosti.

Zdravstveno zavarovanje in zdravstveno varstvo kažeta razmeroma ugodne rezultate, *pogoji razvoja (z vidika javnih in zasebnih sredstev) so v Sloveniji v primerjavi z bruto domačim proizvodom boljši kot v povprečju Evropske unije, prav tako je relativno dobra dostopnost do zdravstvenih storitev. Šibki točki sta predvsem ne vključenost dela prebivalstva v zavarovanje in dolge čakalne vrste. Slednje je posledica tudi poslabševanja razmerja med številom zdravnikov in prebivalstvom, ki je pod povprečjem EU, kar vpliva tudi na kakovost zdravstvenih storitev.*

³ Med EU-15 se v prvo tretjino držav Evropske unije po vseh treh skupinah kazalnikov uvršča Združeno kraljestvo; Irska in Luksemburg nekoliko zaostajata pri kazalnikih znanja, kar pa nadomeščata z zelo visokimi vhodnimi neposrednimi tujimi investicijami. Med EU-10 se najvišje uvršča Estonija, ki je nekoliko slabša le pri makroekonomskih kazalnikih.

⁴ Kazalniki kažejo razmeroma slabe rezultate razvoja na področju zaposlovanja in fleksibilnosti trga dela (Španija in Madžarska), pri socialnem razvoju zaostajajo zlasti Irska in Združeno kraljestvo, pri obeh vrstah kazalnikov pa so rezultati stanja slabi v Grčiji, Estoniji, Latviji, Litvi in Slovaški.

Medgeneracijski in trajnostni razvojni cilj

Pri trajnostnem razvoju z vidika okolja oziroma integracije okoljskih komponent v gospodarski razvoj se Slovenija uvršča v sredino držav članic Evropske unije, pri čemer jo najbolj obremenjuje energetska intenzivnost in visoka poraba nitratnih gnojil na enoto kmetijske zemlje. Pri drugih kazalnikih Slovenija dosega rezultate, ki jo uvrščajo v prvo ali na začetek druge tretjine držav Evropske unije. Od leta 2000 do leta 2004 se je integriranost okoljskih vsebin v gospodarski razvoj povečala bolj kot v povprečju Evropske unije (9. mesto), med različnimi kazalniki je bilo gibanje neugodno le pri deležu cestnega v blagovnem prometu (19. mesto)⁵.

Trajnostni razvoj z vidika demografskih trendov kaže slabo demografsko stanje in trende v Sloveniji. Po stanju se je leta 2004 med članicami Evropske unije Slovenija uvrstila na 22. mesto, pri gibanjih v obdobju 2000–2004 pa je zasedla predzadnje mesto⁶. Kritična kazalnika sta nizka rodnost in izjemno hitro povečevanje deleža prebivalstva, starejšega od 65 let.

Po zmanjševanju regionalnih razlik, merjenih z bruto domačim proizvodom na prebivalca, v obdobju zadnjih dveh let, so le-te pričele ponovno naraščati, vendar ne zaradi zmanjševanja razvitosti v najmanj razviti Pomurski regiji, pač pa predvsem zaradi hitrejšje krepitve regije z državnim središčem. Regionalne razlike so v Sloveniji majhne in sodijo med najnižje v državah Evropske unije. Na področju brezposelnosti se trendi zmanjševanja medregionalnih razlik, pričeti leta 2002, nadaljujejo; na področju dohodka (merjenega z osnovo za dohodnino na prebivalca) pa so medregionalne razlike majhne in stabilne že od leta 1995. Demografski trendi se podobno kot na ravni države poslabšujejo, nadaljuje se koncentracija prebivalstva v Osrednjeslovenski regiji, problematično pa je predvsem upadanje števila prebivalstva v obrobni pokrajini.

Sklenemo lahko z ugotovitvijo, da doseženi razvoj Slovenije v obdobju 2000–2004 ni bil uravnotežen. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije (SGRS, sprejeta leta 2001) se je opredelila za uravnotežen razvoj (med gospodarsko, socialno in okoljsko komponento razvoja), vendar pa je zaradi ugotovitve, da so zaostanki Slovenije za razvitimi državami največji na gospodarskem področju, postavila prioriteto, da večja uravnoteženost razvoja zahteva predvsem hitrejši gospodarski razvoj. Kljub takšni strateški opredelitvi pa podatki kažejo, da je tudi v obdobju izvajanja SGRS socialni razvoj napredoval hitreje kot gospodarski in okoljski, pri čemer je slednji merjen le s kazalniki integriranosti varstva okolja v gospodarski razvoj.

Neuravnoteženost razvoja je splošna značilnost tudi drugih držav Evropske unije s hitro rastočim gospodarstvom in delno odslikava njihove različne prioritete in izhodiščne razmere. V hitro rastočih državah najdemo različne kombinacije razvoja, vendar v nobeni od posebej analiziranih drugih desetih držav nista socialni in okoljski razvoj napredovala hitreje od gospodarskega. Takšen razvoj v Sloveniji je posebnost in

⁵ Med državami s hitro rastočim gospodarstvom Evropske unije je bilo stanje integriranosti okolja v gospodarski razvoj bistveno slabše kot v Sloveniji v štirih državah (Irska, Luksemburg, Španija in Združeno kraljestvo), podobno pa na Slovaškem in Madžarskem. Izboljševanje integriranosti v obdobju 2000–2004 je bilo hitrejšje kot v Sloveniji le v Združenem kraljestvu in na Madžarskem.

⁶ Demografski trendi so med državami s hitro rastočim gospodarstvom pri EU-15 manj ugodni le v Grčiji, pri čemer imajo tendenco hitrega izboljševanja; pri EU-10 pa so razmeroma ugodni le na Slovaškem, vendar se v vseh državah izboljšujejo hitreje kot v Sloveniji.

predvsem posledica kombinacije politik, ki so prioriteto podpirale socialni razvoj, integracijo okoljskih politik v gospodarstvo ter makroekonomsko stabilnost, ne pa tudi razvoja konkurenčnosti gospodarstva.

1.2. Vloga države pri razvoju

Institucionalno okolje doslej ni prispevalo dovolj k razvoju. Po učinkovitosti vlade, kot jo ocenjuje IMD, Slovenija med članicami Evropske unije zaseda šele 18. mesto (2005). Prav tako slabo ocenjuje učinkovitost javnih institucij WEF (2005: 17. mesto)⁷. Tudi pričujoče poročilo izkazuje razvojne probleme na različnih področjih, ki izhajajo iz delovanja državnih organov in javnih institucij. Združimo jih lahko v tri skupine: administrativne in druge ovire pri razvoju podjetništva in investiranja; še vedno velik lastniški in upravljavski delež države v podjetniškem sektorju; prepočasna liberalizacija mrežnih dejavnosti in šibko varovanje konkurence.

Zapleteni birokratski predpisi so resna ovira podjetništvu (število dni, potrebnih za pridobitve dovoljenj, stroški registracij), investitorjem (pridobitev gradbenih dovoljenj) in poslovanju podjetij (plačilna nedisciplina, sodni zaostanki). Z uvedbo programa odpravljanja birokratskih ovir ter njegovo dograditvijo v program VEM je bil dosežen določen napredek. Napredek na področju sodnih zaostankov je še vedno nezadosten na področju izvršb, ki so za podjetja zelo pomembna. Kritično je še vedno tudi področje prostorskega urejanja, ki omejuje posege v prostor z zapleteno prostorsko dokumentacijo in številnimi omejitvami, ki postopke pridobivanja gradbenih dovoljenj še podaljšujejo in dražijo z zahtevami po posebnih študijah. Še vedno so močne tudi ovire na trgu z zemljišči (nepremičninske evidence).

Ohranjanje velikega lastniškega deleža in neposredne lastniške kontrole države v gospodarstvu slabi podjetniške iniciative. Kljub številnim programom o umiku države iz lastništva in lastniške kontrole podjetij se to še ni zgodilo, nerealizirani so doslej ostali tudi programi privatizacije v finančnem sektorju in mrežnih dejavnostih. Velik lastniški in kontrolni delež države vpliva na podjetniške poslovne iniciative in posledično tudi na rezultate podjetij, ki so praviloma slabši kot v podjetjih v zasebni lasti. Uspešnost slovenskih podjetij ocenjujejo slabo tudi mednarodne institucije (IMD Slovenijo med državami Evropske unije uvršča na 19. mesto), prav tako pa je slaba tudi ocena poslovanja in strategij podjetij (WEF uvršča Slovenijo med državami Evropske unije na 21. mesto).

Podobno slabo stanje je tudi na področju liberalizacije mrežnih dejavnosti, kjer se konkurenca vzpostavlja počasi, tam, kjer je že prisotna, pa je tržni delež prevladujočega operaterja razmeroma visok. V telekomunikacijskih storitvah, predvsem mobilni telefoniji, kjer je že konkurenca, so zaznani njeni pozitivni vplivi pri zniževanju cen. Prav tako pa lahko tudi zniževanje cen električne energije za industrijo pripišemo povečanju konkurence. Zaradi počasnosti liberalizacije mrežnih dejavnosti in zaradi združevanj in prevzemov drugih podjetij na majhnem slovenskem trgu je ocena konkurence v Sloveniji

⁷ Med analiziranimi hitro rastočimi državami je IMD učinkovitost vlade v letu 2005 slabše od Slovenije ocenil le še v Grčiji. Najbolje ocenjene države (Litva in Latvija nista bili ocenjevani) so Irska, Luksemburg, Estonija in Slovaška, vse štiri države se nahajajo v prvi tretjini vseh držav, članic Evropske unije. Učinkovitost javnih institucij je ocenjeval WEF in med analiziranimi državami Slovenijo uvrstil na sredino. Boljše od Slovenije so bile: Irska, Luksemburg, Združeno kraljestvo, Estonija in Madžarska.

s strani mednarodnih institucij (EBRD, WEF) neugodna, kar je tudi posledica neustreznega in premalo aktivnega delovanja institucije za varstvo konkurence, ki bi morala odpravljati različne vrste tržnih nepravilnosti, ukvarja pa se pretežno le s koncentracijami.

Skupna davčna obremenitev je v Sloveniji visoka, nadpovprečno obremenjena pa sta tako potrošnja kot delo⁸. Po skupni davčni obremenitvi je Slovenija (40,1 % BDP) deseta država Evropske unije; za Švedsko, kjer je obremenitev največja, zaostaja za 10,7 odstotnih točk; Litvo, kjer je obremenitev najmanjša, pa presega za 11,6 odstotnih točk BDP. Posebej je v Sloveniji visoka obremenitev z davki na potrošnjo (4. mesto) in z davki na delo (7. mesto). Davki na kapital pa so v Sloveniji zelo nizki, nižje imajo le baltske države.

Visoki javnofinančni izdatki so se v primerjavi z BDP v zadnjih dveh letih že nekoliko znižali, njihova struktura in poraba pa še nista dovolj učinkoviti⁹. Po višini javnofinančnih izdatkov se Slovenija med državami, članicami Evropske unije, uvršča v sredino, vendar visoki izdatki za t. i. "državotvorne naloge" (8. mesto) znižujejo možnosti financiranja izdatkov, ki bolj prispevajo h gospodarski rasti. Tako so v Sloveniji nižji kot v povprečju Evropske unije predvsem izdatki za gospodarske dejavnosti ter stanovanjski in prostorski razvoj; po izdatkih za izobraževanje in zdravstvo pa se Slovenija uvršča v zgornjo polovico držav EU. Nižji izdatki za gospodarske dejavnosti so v Sloveniji posledica tudi neustreznega proračunskega načrtovanja, saj gre tu večinoma za izdatke, ki so najbolj fleksibilni, zato država pri vsakokratnih krčenjih celotnih proračunskih izdatkov krči prav te (subvencije in investicijske transferje). Visoki javnofinančni izdatki in njihovo nerazvojno razporejanje negativno vplivajo na gospodarsko rast in razvoj, zato je treba skupno višino izdatkov znižati, razporejanje pa ustrezno prestrukturirati (na kar Slovenijo opozarjajo ne le mednarodne primerjave, temveč tudi priznane mednarodne institucije).

Učinkovitost javnofinančnih sredstev v Sloveniji ni optimalna. Višina javnofinančnih sredstev ter drugih instrumentov (davčne olajšave, državne garancije, posojila, prevzemi dolgov ipd.) še ni jamstvo za uspešno doseganje ciljev, ki jih ta sredstva in drugi instrumenti podpirajo. V Sloveniji se na številnih področjih (izobraževanje, zdravstvo, raziskave in razvoj, državne pomoči, socialni transferji) kaže, da razpoložljiva sredstva niso ustrezno razdeljena in s tem tudi učinkovito porabljena, zato tudi ne dajejo pričakovanih učinkov. Vzrokov za neoptimalnost je več, med drugimi tudi neusklajenost politik na državni ravni, proračunsko načrtovanje brez preverjanja kvalitete programov financiranja, pomanjkanje evidenc in naknadne evalvacije programov in njihovih učinkov pri prejemnikih.

⁸ Med državami s hitro rastočim gospodarstvom v Evropski uniji je davčna obremenitev višja kot v Sloveniji le v Luksemburgu, davki na potrošnjo in davki na delo pa so v Sloveniji najvišji.

⁹ Med državami s hitro rastočim gospodarstvom imajo višje javnofinančne izdatke le Luksemburg, Grčija, Madžarska. Slovenija za javno upravo, obrambo ter javni red in varnost (t. i. "državotvorne naloge") nameni 11,2 % BDP, Irska polovico, baltske države pa približno tretjino manj. Izdatki za socialno zaščito so med hitro rastočimi državami večji kot v Sloveniji le v Grčiji in Luksemburgu. Na drugi strani pa so izdatki za gospodarske dejavnosti nižji od slovenskih (3,5 % BDP) le v Združenem kraljestvu, Estoniji in Latviji, v drugih državah pa se gibljejo med 4,2 % in preko 5 % BDP. Izdatki za zdravstvo se gibljejo v visokem razponu od 2,3 % BDP (Slovaška) do 6,6 oziroma 6,7 % BDP (Slovenija in Irska). Čeprav ima Slovenija višje izdatke za izobraževanje (5,8 % BDP) od povprečja EU-15 (5,4 %), jo baltske države in Madžarska prehitevajo.

Vlada se je na opisane slabosti v razvojnih gibanjih in stanju odzvala najprej s sprejemom SRS, nato pa še s podrobneje razdelanim Programom reform za izvajanje Lizbonske strategije v Slovenije in se s tem vključila v razvojne usmeritve Evropske unije. Za korenite spremembe na področju gospodarstva in socialne politike v Sloveniji pa je sprejela Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, ki so v prvi vrsti usmerjene v pospešitev konkurenčnosti in gospodarske rasti, kateremu naj bi bila podrejena tudi znanje, kakovostna delovna mesta ter učinkovita in cenejša država. Reforme odgovarjajo na vse ključne razvojne probleme Slovenije (poslovno okolje in administrativne ovire, privatizacija, obdavčitev, javnofinančni izdatki in njihova učinkovitost ter poraba razvojnih sredstev, tako domačih kot pridobljenih iz proračuna Evropske unije). Reforme je vlada pričela izvajati šele letos, zato bo njene učinke možno ugotavljati naslednje leto, tako kot bomo lahko pričeli ugotavljati realizacijo ciljev in prioritet Strategije razvoja Slovenije šele v naslednjem letu.

2. Razvoj po razvojnih prioritetah SRS

SRS opredeljuje pet razvojnih prioritet: (1) konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast; (2) učinkovita uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta; (3) učinkovita in cenejša država; (4) moderna socialna država in večja zaposlenost in (5) povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja.

2.1. Konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast

USMERITVE SRS: Konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast je prva razvojna prioriteta Strategije razvoja Slovenije (SRS), ki vključuje: spodbujanje podjetniškega razvoja in povečanje konkurenčnosti, povečanje prilivov razvojno spodbudnih domačih in tujih naložb, podporo internacionalizaciji gospodarstva, povečanje konkurenčne sposobnosti storitev ter uspešno sodelovanje v ERM2 in prevzem evra.

Navedene sklope v Poročilu združujemo v tri dele. V prvem delu, pri sodelovanju v evropskem tečajnem mehanizmu ERM2 in prevzemu evra, se SRS osredotoča na tri temeljne naloge: povečati prilagodljivost fiskalne in dohodkovne politike, zagotoviti dolgoročno vzdržnost javnih financ in cenovno stabilnost. V drugem delu, pri povečanju konkurenčnosti in spodbujanju podjetniškega razvoja, daje SRS poudarke: razvoju področij, kjer ima Slovenija konkurenčne prednosti; podjetništvu ter razvoju majhnih in srednje velikih podjetij; spodbujanju in razvoju inovativnega okolja in inovativnosti; internacionalizaciji ter konkurenci na trgu mrežnih dejavnosti. V tretjem delu, pri povečanju konkurenčne sposobnosti storitev, SRS prioriteto opredeljuje potrebo po okrepitevi dejavnikov učinkovitosti storitev ter poenostavitvi administrativnega okolja za njihovo izvajanje, poseben poudarek pa je dan storitvam, ki so najtesneje povezane s poslovanjem (poslovne, finančne, distribucijske, infrastrukturne), saj imajo te storitve največji vpliv na povečanje produktivnosti in konkurenčnosti gospodarstva.

UGOTOVITVE: Po treh letih razmeroma skromne gospodarske rasti je v letu 2004 prišlo do njene ponovne pospešitve, gospodarska rast je bila najvišja v zadnjih petih letih in je nekoliko preseгла povprečje celotnega obdobja 1996-2004. Nekoliko nižja, vendar še vedno nadpovprečna rast se je nadaljevala tudi v letu 2005. Od vstopa Slovenije v mehanizem deviznih tečajev ERM2 junija 2004 je kombinacija ekonomskih politik zagotavljala stabilno makroekonomsko okolje in omogočila izpolnjevanje maastrichtskih meril za prevzem evra v začetku leta 2007, vključno s kriterijem cenovne stabilnosti, ki ga je Slovenija prvič izpolnila novembra 2005. Kljub izpolnjevanju nominalnih fiskalnih kriterijev za prevzem evra struktura izdatkov države in izzivi fiskalne politike v obdobju po prevzemu evra kažejo na potrebo po nadaljnjem prestrukturiranju in povečanju prilagodljivosti. Rast plač se po letu 2001, ko je zadnjič preseгла rast produktivnosti, giblje v makroekonomsko vzdržnih okvirih.

Konkurenčnost slovenskega gospodarstva se povečuje, vendar pa hitrejša konvergenca z EU brez strukturnih reform ni možna. Ključni kazalniki konkurenčnosti kažejo nadaljevanje postopnega izboljševanja na področju produktivnosti dela in tržnih deležev ter nihanja stroškovne konkurenčnosti, kjer imajo negativne vplive zlasti drugi dohodki in pogoji menjave. Tudi spremembe v strukturi dodane vrednosti, zaposlenosti in izvoza so

bile v zadnjem petletnem obdobju ugodne, vendar ostajajo velika strukturna neskladja v primerjavi z evropskim povprečjem. Struktura investicij kaže krepitev naložb v stroje in opremo oziroma povečanje vlaganj v tržne dejavnosti ter zaostajanje v mednarodnih primerjavah na področju naložb v programsko opremo. Za povečanje konkurenčnosti je izjemno pomembno prodorno podjetništvo, kjer se Slovenija kljub napredku v zadnjem letu v mednarodnih primerjavah uvršča zelo nizko po stopnji podjetniške aktivnosti, pa tudi po dostopnosti do virov financiranja. Internacionalizacija slovenskega gospodarstva še vedno poteka predvsem preko zunanjetrgovinskih tokov, precej manj pa preko neposrednih tujih investicij (NTI). Zlasti skromne vhodne NTI kažejo na nizko konkurenčnost Slovenije kot investicijske lokacije in na neizkoriščanje razvojnih možnosti, ki jih ponujajo vhodne NTI. Konkurenca se v večini mrežnih dejavnosti (elektronske komunikacije, energetika) vzpostavlja počasi, tam, kjer je že prisotna, pa je tržni delež prevladujočega operaterja razmeroma visok.

Do intenzivnejšega razvoja storitev je prišlo šele v zadnjem obdobju, kar prispeva k zmanjševanju razkoraka do struktur EU na področju deleža storitev v dodani vrednosti in zaposlenosti, zlasti deleža na znanju temelječih storitev, ki imajo največji vpliv na povečanje produktivnosti in konkurenčnosti gospodarstva. Kljub pozitivnim premikom ima Slovenija še vedno precej neizkoriščen potencial rasti zlasti na področju poslovnih storitev. Najbolj problematična ostaja šibka konkurenčnost slovenskih storitev na zunanjih trgih ter nezadostna inovativnost storitvenih podjetij. Slovenija kljub stalnemu napredku še vedno močno zaostaja tudi po razvitosti finančnih storitev. Zlasti pereča je premajhna vloga finančnega sektorja pri podpori rasti podjetniškega sektorja, ki se kaže v nizkem deležu bančnih kreditov podjetjem, pa tudi v nerazvitem primarnem trgu kapitala.

ANALIZA: Tudi v analitičnem delu obravnavano tematiko razdeljujemo na tri dele. V prvem delu predstavljamo stanje in trendna gibanja na področju sodelovanja v evropskem tečajnem mehanizmu ERM2 in prevzemu evra, v drugem povečevanje konkurenčnosti in spodbujanje podjetniškega razvoja in v tretjem delu povečevanju konkurenčne sposobnosti storitev.

2.1.1. Sodelovanje v evropskem tečajnem mehanizmu ERM2 in prevzem evra

V letu 2004 je po treh letih razmeroma skromne gospodarske rasti prišlo do njene pospešitve, ki se je nadaljevala tudi v letu 2005 in bila nekoliko nad dolgoletnim povprečjem. V letu 2004 je bila gospodarska rast (4,2 %) ob nadaljevanju razmeroma visoke rasti domače potrošnje spodbujena predvsem s povečanim tujim povpraševanjem kot posledico oživljanja najpomembnejših izvoznih trgov in pozitivnih učinkov vstopa Slovenije v EU. V letu 2005 se je prispevek tujega povpraševanja h gospodarski rasti še relativno okrepil, na zmanjšanje prispevka domačega povpraševanja pa je vplivala predvsem umiritev investicijske aktivnosti in manjše povečanje zalog glede na leto poprej. Pomemben dejavnik gospodarske rasti v letu 2005, ki je znašala 3,9 %, je bila rast izvoza cestnih vozil, ki je k skupni rasti izvoza blaga (8,7 %) prispevala okrog 40 %. Do opazne zmanjšane rasti investicij je prišlo zaradi upočasnjene rasti investicij v stroje in opremo, ki se je močneje okrepila šele ob koncu leta. Na slednje je verjetno vplival režim investicijskih olajšav, ki z letom 2006 postaja manj ugoden. Obseg investicij v cestno infrastrukturo se je po visokih stopnjah rasti v predhodnih letih ustalil na visoki ravni, intenzivno pa je naraščal le obseg investicij v stanovanjsko gradnjo, s čimer se je nadaljevalo gibanje, ki se je začelo leta 2004. Realna rast zasebne potrošnje je bila v

letu 2005 skladna z gibanjem plač in zaposlenosti in se je v povprečju gibala na podobni ravni kot v letu 2004. Kljub pospešenemu zadolževanju prebivalstva je bilo povečanje trošenja gospodinjstev zmerno in makroekonomsko vzdržno, saj je bila visoka rast bančnih kreditov prebivalstvu, ki se je nadaljevala že tretje leto, v večji meri posledica dolgoročnega zadolževanja prebivalstva in se je le delno prelila v končno potrošnjo. Tudi drugi kazalniki ne kažejo poslabšanja makroekonomske stabilnosti. Ob ugodnih izvoznih gibanjih in nizki rasti uvoza ter višjem storitvenem presežku se je primanjkljaj tekočega računa iz leta 2004 znižal, kljub stabilizaciji tečaja in izrazitemu poslabšanju pogojev menjave 2005 zaradi naraščajočih cen energentov in surovin. Povečanje bruto zunanjega dolga, ki se je v obdobju 1995–2004 več kot potrojil, je v večji meri izviralo iz zadolževanja zasebnega sektorja, od leta 2003 izraziteje iz zadolževanja bank v tujini, ki so si na ta način zagotavljale cenejše vire za pospešeno kreditno dejavnost. Kljub povečevanju bruto zunanjega dolga v celotnem obdobju 1995–2004 pa dinamični kazalnik zadolženosti, ki skupne devizne rezerve primerja s kratkoročnim dolgom po zapadlosti, kaže na še vedno zadovoljivo kratkoročno likvidnost Slovenije.

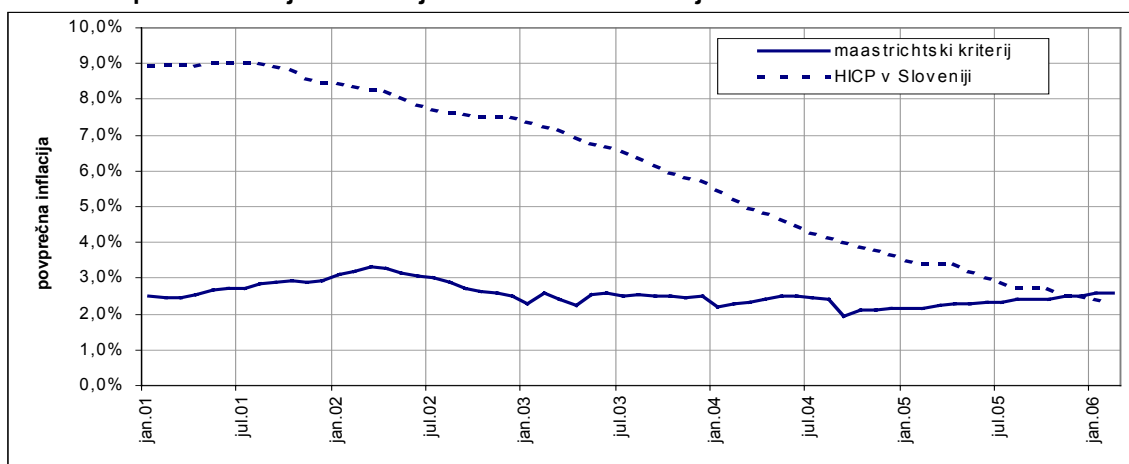
Od vstopa Slovenije v mehanizem deviznih tečajev ERM2 junija 2004 je kombinacija ekonomskih politik zagotavljala stabilno makroekonomsko okolje in omogočila izpolnjevanje maastrichtskih meril za prevzem evra. Slovenija je ob koncu leta 2005 izpolnjevala štiri od petih nominalnih konvergenčnih kriterijev za prevzem evra, in sicer oba kriterija, ki se nanašata na fiskalne razmere (primanjkljaj države in dolg države v primerjavi z bruto domačim proizvodom), ter oba kriterija s področja denarne politike (obrestne mere in inflacija). Formalno pa še ni mogla izpolniti kriterija stabilnosti tečaja, ki predvideva ohranjanje stabilnega tečaja najmanj dve leti v okviru sodelovanja v mehanizmu deviznih tečajev ERM2. Vendar pa v 21-mesečnem sodelovanju v mehanizmu deviznih tečajev tečaj tolarja ni zanihal za več kot 0,15 % od centralne paritete (dovoljena nihanja znašajo $\pm 15\%$), kar kaže, da bo v referenčnem obdobju¹⁰ izpolnjen tudi ta konvergenčni kriterij.

Novembra 2005 je Slovenija prvič izpolnila maastrichtski kriterij glede cenovne stabilnosti. Do postopnega in vzdržnega umirjanja inflacije v zadnjih treh letih so privedle spremembe usmeritev ekonomskih politik, ki pred tem niso bile primarno usmerjene v zniževanje inflacije, zaradi česar je inflacija med leti 1995–2002 vztrajala na ravni med 7 % in 10 %. Ukrepi, predstavljeni v Programu vstopa v ERM II in prevzema evra, so že takoj po vstopu v mehanizem deviznih tečajev privedli do hitre upočasnitve rasti cen. Dodatno so k umiritvi rasti cen prispevali enkratni dejavniki, predvsem sprememba trgovinskih režimov. Za leto 2005 je bilo značilno nadaljevanje teh politik. Banka Slovenije je ohranjala stabilen tečaj tolarja, vlada pa je nadaljevala z izvajanjem restriktivnega načrta uravnavanja reguliranih cen, blaženjem nihanj cen nafte ter vodenjem dohodkovne politike v skladu s socialnim sporazumom. Medletna rast cen življenjskih potrebščin se je tako do konca leta 2005 znižala na 2,3 %, povprečna inflacija pa na 2,5 %. Na podlagi razpoložljivih pojasnil glede izračuna maastrichtskega kriterija inflacije je njegovega vrednost novembra in decembra znašala 2,5 %, tako da je Slovenija v zadnjih dveh mesecih leta 2005 izpolnjevala tudi ta kriterij. Za nadaljnje zniževanje inflacije po prevzemu evra pa bo pomembno predvsem izvajanje strukturnih

¹⁰ Prevzem evra je načrtovan v začetku leta 2007, kar pomeni, da bo treba kriterije nominalne konvergence izpolniti najkasneje v sredini leta 2006. Razlogi in postopki za čimprejšnji prevzem evra so podrobneje predstavljeni v Programu vstopa v ERM II in prevzema evra, ki sta ga novembra 2003 sprejeli vlada RS in Banka Slovenije.

reform v smeri odpravljanja strukturnih neskladij, ki se še ohranjajo v slovenski ekonomiji¹¹.

Slika 1: Povprečna inflacija v Sloveniji in maastrichtski kriterij

Vir: SI-Stat podatkovni portal – Ekonomsko področje – Cene (SURS), 2006; Eurostat Portal Page – Structural Indicators – General Economic Background – Inflation rate, 2006.

Slovenija izpolnjuje fiskalni kriterij glede višine primanjkljaja države od leta 2002, višina dolga države pa je ves čas precej nižja od maastrichtskega kriterija. Fiskalni kriterij glede višine primanjkljaja države, ki znaša 3 % BDP, Slovenija izpolnjuje od leta 2002¹². V letih 2000 in 2001 je primanjkljaj države znašal 3,9 oziroma 4,3 % BDP, leta 2002 pa se je znižal na 2,7 % BDP in do leta 2005 upadel na 1,8 % BDP. Upadanje primanjkljaja države je bilo posledica tako zvišanja prihodkov kot počasnejše rasti izdatkov. Na hitrejšo rast prihodkov, katerih delež v primerjavi z BDP se je povišal od 44,3 % leta 2000 na 45,5 % leta 2005, je poleg gibanj makroekonomskih agregatov vplivalo na eni strani povišanje davčnih stopenj davka na dodano vrednost leta 2003, poviševanje trošarin za tobak in tobačne izdelke, uvedba okoljskih taks ter hitrejša rast prihodkov iz davka na izplačane plače in iz davka na dohodek pravnih oseb. Na drugi strani so se med prihodki zmanjševale predvsem carine zaradi prostotrgovinskih in pridružitvenega sporazuma ter odprave carin za EU maja 2004. Delež izdatkov se je v primerjavi z bruto domačim proizvodom znižal z 48,1 % leta 2000 na 47,3 % leta 2005. Znižanje je bilo v celoti doseženo v letih 2004 in 2005, delno z večjo racionalnostjo države, delno pa s pokojninsko reformo in krčenjem investicij.¹³ Dolg države, ki je predvsem dolgoročen¹⁴ in se v največji meri generira na ravni centralne države, se je v obdobju 2000–2004 povišal s 27,6 % na 29,5 % BDP, vendar ostal med najnižjimi v EU in daleč pod dovoljeno mejo 60 % BDP. V letu 2005 se je javnofinančni položaj države ponovno izboljšal, primanjkljaj države je znašal 1,8 % BDP, dolg države pa okoli 29,1 % BDP¹⁵.

¹¹ Strukturna neskladja so podrobneje predstavljena v točki 2. 1. 2. Povečanje konkurenčnosti in spodbujanje podjetniškega razvoja.

¹² Po reviziji podatkov o primanjkljaju in dolgu države skladno z metodologijo ESR-95 (Evropski sistem računov, ki predstavlja metodološki normativ za vse članice Evropske unije) je bila višina primanjkljaja države v letih 2000 in 2001 še nad dovoljeno mejo 3 % bruto domačega proizvoda, kar je bila predvsem posledica knjiženja vojnih odškodnin (za katere je država kasneje izdala obveznice) v času evidentiranja zahtevkov na sodišču.

¹³ Podrobneje so javnofinančni izdatki opredeljeni v točki 2. 3. 1. Kakovost javnih financ.

¹⁴ Dolgoročni dolg je leta 2004 predstavljal 94,6 % dolga države.

¹⁵ V juniju 2005 je vlada odplačala 80,9 mlrd SIT (1,2 % BDP) dolga s prilivi iz naslova prodaje deleža v Novi Ljubljanski banki v letu 2002. Omenjena transakcija se odraža kot negativna prilagoditev dolga v letu 2005.

*Kljub izpolnjevanju nominalnih fiskalnih kriterijev za prevzem evra razmeroma visok strukturni primanjkljaj v zadnjih letih kaže na **nujnost spremembe usmeritev fiskalne politike**. V letu 2004, ko je bila dosežena razmeroma visoka gospodarska rast, se je ciklično prilagojeni oziroma strukturni primanjkljaj ohranil na razmeroma visoki ravni in je znašal 1,9 % BDP¹⁶. Razmeroma visok strukturni primanjkljaj, ki naj bi se po oceni iz Konvergenčnega programa 2005–2008 lani le malenkostno znižal, pomeni, da ima pri danih omejitvah Pakta stabilnosti in rasti fiskalna politika skromen manevrski prostor ob morebitnem poslabšanju gospodarskih razmer. To pomeni nevarnost približevanja zgornji meji dovoljene višine primanjkljaja države, nad katero se v skladu z določili Pakta stabilnosti in rasti sproži postopek presežnega primanjkljaja. Zato je treba izdatke države¹⁷ zmanjšati in prestrukturirati ter s tem povečati njihovo prilagodljivost, kar bo fiskalni politiki omogočilo krepitev stabilizacijske vloge po prevzemu evra.*

*Usmeritve **dohodkovne politike** so pozitivno prispevale k ohranjanju makroekonomske stabilnosti in izpolnjevanju maastrihtskih kriterijev. Socialni partnerji so leta 2003 sklenili Socialni sporazum za obdobje 2003–2005, kjer so kot cilj postavili zaostajanje realne rasti bruto plače na zaposlenega za rastjo produktivnosti za eno odstotno točko z namenom preprečevanja prekomerne rasti plač, ki bi lahko povečala inflacijske pritiske, poslabšala stroškovno konkurenčnost in povzročila previsoko rast javnofinančnih izdatkov za plače. Dejansko se rast plač po letu 2001, ko je zadnjič preseгла rast produktivnosti, giblje v makroekonomsko vzdržnih okvirih¹⁸. Glede na pozitiven prispevek omejevalne plačne politike k ohranjanju makroekonomske stabilnosti in doseganju inflacijskega cilja v obdobju sodelovanja v ERM2 je v izhodiščih socialnega sporazuma predlagano, da se zaostajanje plač za rastjo produktivnosti za eno odstotno točko ohrani tudi v letu 2006 in da se hkrati poveča prilagodljivost plač.*

2.1.2. Povečanje konkurenčnosti in spodbujanje podjetniškega razvoja

*Na področju **produktivnosti dela**,¹⁹ ki je kazalnik konkurenčnosti podjetniškega sektorja, se nadaljuje postopno zmanjševanje zaostanka za povprečno produktivnostjo v EU. Rast produktivnosti dela se po relativno visoki rasti v drugi polovici devetdesetih let (4,8-odstotna realna povprečna letna stopnja) postopno umirja (3,1 % v letih 2000–2005), vendar se zaradi precej nižje rasti produktivnosti dela v večini razvitejših članic EU zaostanek Slovenije za evropskim povprečjem zmanjšuje. V letu 2004 je bila produktivnost dela v Sloveniji, izražena v tekočih cenah, na ravni 50,1 %, po kupni moči pa na ravni 75,7 % povprečja EU-15. Slovenija ima še vedno drugo najvišjo raven produktivnosti med novimi članicami EU (za Malto), po povprečni rasti produktivnosti v obdobju 1995–2004 pa je med članicami EU na šestem mestu (za baltskimi državami, Poljsko, Irsko in Madžarsko).*

3,1 %

¹⁶ Konvergenčni program 2005–2008.

¹⁷ Strukturno javnofinančnih izdatkov kaže točka 2. 3. 1. Kakovost javnih financ.

¹⁸ Po izpolnitvi cilja socialnega sporazuma v letu 2003 je v letu 2004 prišlo celo do povečanja razkoraka med rastjo plač in rastjo produktivnosti na 2,1 odstotne točke, kar je bilo posledica povečevanja razkoraka med rastjo plač v posameznih sektorjih. Ob zaostajanju rasti plač v zasebnem sektorju za rastjo produktivnosti za eno odstotno točko, so se plače v javnem sektorju znižale za 0,8 % in tako za skupno produktivnostjo dela zaostajale za 4,9 odstotne točke.

¹⁹ Produktivnost je izražena kot bruto domači proizvod na delovno aktivnega po metodologiji nacionalnih računov.

*Druga dva pomembna kazalnika konkurenčnosti podjetniškega sektorja kažeta nadaljevanje postopnega izboljšanja na področju **tržnih deležev** ter slabšanje **stroškovne konkurenčnosti**. Po padanju v obdobju 1996–2000 se **agregatni tržni delež**²⁰ Slovenije v najpomembnejših trgovinskih partnericah od leta 2000 dalje povečuje, kar kaže na izboljševanje izvozne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. V obdobju 2001–2004 je bila povprečna letna rast tržnega deleža Slovenije višja kot v večini članic evro območja, vendar je precej zaostajala za rastjo nekaterih novih članic EU. Potem ko se je do leta 2003 položaj slovenskih izvoznikov izraziteje izboljšal na trgih izven EU, je v zadnjih dveh letih najhitreje naraščal njihov delež na trgih EU, vendar v glavnem na področju strojev in transportne opreme (predvsem cestnih vozil), konkurenčnost drugih sektorjev industrijskih proizvodov na evropskih trgih pa se ni opazneje izboljšala. Po izrazitem izboljšanju v drugi polovici devetdesetih let in upočasnjem izboljševanju v letih 2002–2003 se je stroškovna konkurenčnost slovenskega gospodarstva v primerjavi z EU v letu 2004 rahlo poslabšala²¹. Stroški dela na enoto bruto domačega proizvoda so v obdobju zadnjih petih let nihali nad doseženo ravno konec devetdesetih let. V letu 2004 so se stroški dela na enoto dodane vrednosti povečali izraziteje kot v celotnem gospodarstvu v predelovalnih dejavnostih, kjer pa so, zaradi izrazitejšega upadanja v predhodnih letih, ostali pod ravno s konca devetdesetih let.*

Na konkurenčnost vpliva vrsta dejavnikov, med katerimi posebej analiziramo strukturo in strukturne spremembe gospodarstva, podjetništvo, internacionalizacijo in konkurenčnost mrežnih dejavnosti.

(1) Strukturne spremembe: *V zadnjih desetih letih je za slovensko gospodarstvo značilno razmeroma počasno prestrukturiranje v smeri krepitve in rasti storitvenih dejavnosti, ob hitrem upadanju pomena kmetijstva in rahlem zmanjšanju deleža industrije. V obdobju 1995–2004 se je pomen kmetijstva v strukturi bruto dodane vrednosti zmanjšal za 1,7 strukturne točke na 2,5 %, delež storitev pa povečal za 1,8 strukturne točke na 62,3 % celotne dodane vrednosti. Zmanjšanje deleža industrije (29,5 % v letu 2004) je bilo minimalno (za 0,4 strukturne točke), tako da se je strukturni razkorak do evropskega povprečja na tem področju še povečal.²² Pomembnejše strukturne razlike v primerjavi z evropskim povprečjem ostajajo tudi na področju poslovnih storitev²³.*

Prestrukturiranje predelovalnih dejavnosti v smeri krepitve tehnološko zahtevnejših in nadpovprečno produktivnih dejavnosti poteka prepočasi. Po relativno počasnem prestrukturiranju v obdobju 1995–2002 in pospešku v letu 2003 se je proces strukturne preobrazbe v letu 2004 ponovno umiril²⁴. V desetletnem obdobju se je v dodani

²⁰ V izvozu blaga.

²¹ V celotnem gospodarstvu je bilo poslabšanje v največji meri posledica zaostajanja implicitnega deflatorja BDP oziroma dodane vrednosti za inflacijo zaradi poslabšanih pogojev menjave, v predelovalnih dejavnostih pa v celoti.

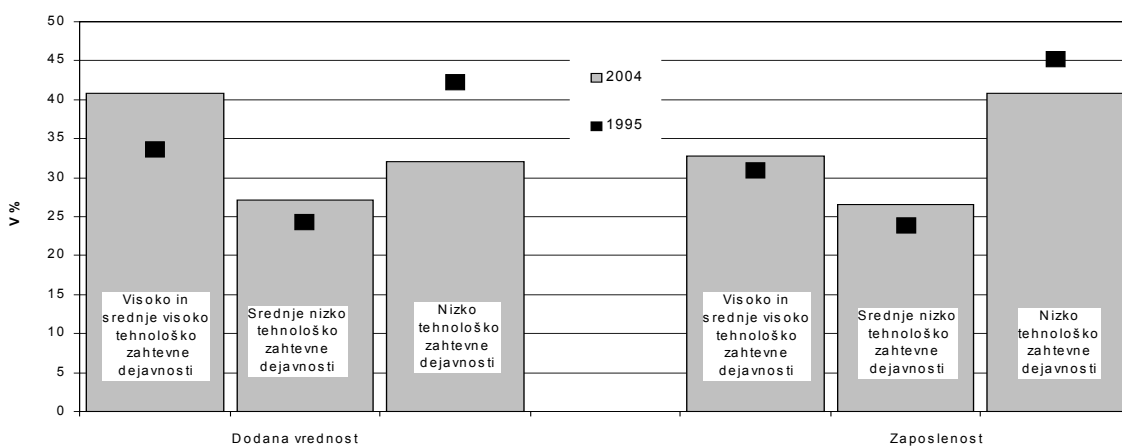
²² V letu 1995 je bil delež industrije v Sloveniji za 6,3 strukturne točke večji kot v Evropski uniji, leta 2004 pa je ta razlika znašala 9 strukturnih točk.

²³ Poslovne storitve so podrobneje opredeljene v točki 2. 1. 3. Povečanje konkurenčne sposobnosti storitev.

²⁴ Intenzivnost prestrukturiranja v predelovalnih dejavnostih, merjena s spremembami v strukturi dodane vrednosti, je bila v letu 2003 na visoki ravni (vrednost kazalnika intenzivnosti strukturnih sprememb je znašala 1,02), v letu 2004 pa se je ponovno znižala (0,52) in se približala povprečju druge polovice devetdesetih let. Intenzivnost prestrukturiranja, merjena s spremembami v strukturi zaposlenosti, se ni bistveno spreminjala in se tudi v letu 2004 ohranja na nizki ravni (0,29) (Kovačič, Kmet Zupančič, Kušar,

vrednosti in zaposlenosti povečal delež visoko in srednje visoko tehnološko zahtevnih dejavnosti in zmanjšal delež nizko tehnološko zahtevnih, še vedno pa se povečuje delež srednje nizko tehnološko zahtevnih dejavnosti, kar je lahko z razvojnega vidika nespodbudno. Med tehnološko zahtevnejšimi dejavnostmi se je najbolj okrepil pomen kemične industrije, med nizko tehnološko zahtevnimi dejavnostmi pa je zmanjšanje največje v tekstilni industriji. Na počasnost prestrukturiranja kaže tudi podatek za Slovenijo, ki kaže njen zaostanek za povprečjem EU²⁵ pri deležu tehnološko najzahtevnejših dejavnosti ter skromen vpliv strukturnih sprememb na rast produktivnosti predelovalnih dejavnosti²⁶.

Slika 2: Spremembe v strukturi dodane vrednosti in zaposlenosti predelovalnih dejavnosti v obdobju 1995–2004

Vir: Nacionalni računi (SURs), september 2005; preračuni UMAR.

Spremembe v strukturi blagovnega izvoza potekajo v smeri krepitve deleža tehnološko zahtevnejšega izvoza, vendar so strukturna neskladja v primerjavi z evropskim povprečjem in tudi z novimi članicami EU še vedno velika. Na krepitev deleža tehnološko zahtevnejšega izvoza kažejo tako spremembe v strukturi izvoza po panogah kot spremembe v strukturi izvoza po proizvodih. Gibanja so bila spodbudna zlasti v letih 2000–2004, ko se je delež visoko tehnološko intenzivnih proizvodov v strukturi blagovnega izvoza okrepil bolj kot v povprečju EU, pa tudi bolj kot v skupini novih članic EU, vendar kljub ugodnim gibanjem zaostanek Slovenije za evropskim povprečjem ostaja velik²⁷. Na drugi strani se v Sloveniji zmanjšuje delež tehnološko nizko intenzivnih proizvodov in panog, delovno intenzivnih proizvodov ter proizvodov, za katere je

2003).

²⁵ Delež srednje visoko in visoko tehnološko zahtevnih dejavnosti v dodani vrednosti predelovalnih dejavnosti je leta 2004 v Sloveniji znašal 40,8 %, v EU-25 je po podatkih za leto 2003 dosegal 43 %, v nekaterih razvitejših državah in tistih, ki so na tem področju v preteklosti naredile pomemben premik, pa je bil še bistveno višji (Nemčija 56,1 %, Irska 59,4 %, Finska 46,1 %, Madžarska 49,3 %).

²⁶ V obdobju 1995–2004 je bila rast produktivnosti v glavnem posledica rasti produktivnosti znotraj sektorjev, prispevek strukturnih premikov pa je bil manj kot 10-odstoten.

²⁷ Po metodologiji UNCTAD, ki temelji na tromestni klasifikaciji proizvodov, so v letu 2004 visoko tehnološko intenzivni proizvodi v Sloveniji predstavljali 17,5 % slovenskega blagovnega izvoza, v povprečju EU-25 pa 23,2 %. Po metodologiji Evropske komisije, ki temelji na petmestni klasifikaciji in tako upošteva samo najbolj visoko tehnološke proizvode, pa je bil delež teh proizvodov v slovenskem izvozu samo 5,8-odstoten, povprečje za EU-25 pa je znašalo 17,8 % (EIS, 2005).

značilna intenzivna raba naravnih virov, pri tem pa v primerjavi s povprečjem EU še vedno ostaja relativno visok delež delovno intenzivnih proizvodov.

Z vidika povečevanja konkurenčnosti gospodarstva kažejo spremembe v strukturi investicij relativno ugodno sliko na področju investicij v stroje in opremo oziroma vlaganj v tržne dejavnosti ter zaostajanje v mednarodnih primerjavah na področju naložb v programsko opremo²⁸. Investicijska aktivnost se je, po razmeroma visoki rasti v primerjavi z BDP v drugi polovici devetdesetih let, po letu 2000 upočasnila, analiza tehnične strukture investicij pa kaže na relativno visoke realne stopnje rasti naložb v programsko opremo ter v opremo in stroje. Slednje pa se ob relativno nizki rasti cen strojev in opreme ne odraža tudi v enakovredni krepitvi deleža teh naložb v strukturi investicij oz. v primerjavi z BDP²⁹. V mednarodnih primerjavah dosega Slovenija višji delež investicij v stroje in opremo v primerjavi z BDP kot v povprečju EU-25, pa tudi višjega kot večina novih članic EU, kar je ugodno izhodišče za povečevanje konkurenčne sposobnosti Slovenije, vendar moramo pri tem opozoriti, da ima Slovenija v primerjavi z večino teh držav tudi višji delež industrije v dodani vrednosti gospodarstva. Manj ugodna so gibanja na področju investicij v programsko opremo, kjer kljub povečanju v zadnjih letih Slovenija precej zaostaja za EU. Relativno ugodno sliko z vidika povečevanja konkurenčnosti gospodarstva kažejo spremembe v strukturi investicij po namenu, kjer se najbolj krepi delež naložb tržnih dejavnosti.

(2) Spodbujanje in razvoj podjetništva: *Za Slovenijo je značilna nizka stopnja podjetniške aktivnosti. V obdobju 1999–2004 se je število podjetij v poslovnem sektorju³⁰ povečalo le za 2,6 %, stopnja zgodnje podjetniške aktivnosti³¹ pa je s 4,6 % (2002) upadla na 2,6 % (2004), vendar se je v letu 2005 dvignila na 4,4 %, kar pa je še vedno četrta najnižja stopnja med članicami EU³² (Minniti in sodelavci, 2006). Obenem je za Slovenijo značilna razmeroma visoka smrtnost nastajajočih podjetij. Indeks smrtnosti se je celo povečal od 2,1 v letu 2002 na 2,7 v letu 2004, leto kasneje pa se je vrnil na raven iz leta 2002. Med članicami EU so višjo vrednost v letu 2005 izkazovali v Franciji, Grčiji in Belgiji. To kaže na dokaj nizko uspešnost podjetniškega procesa, kar je problematično tako z vidika izgubljenih denarnih sredstev in vloženga časa podjetnikov kot tudi oportunitetnih stroškov nerealiziranih donosov.*

Med pomembnejšimi dejavniki, ki vplivajo na podjetniško aktivnost, sta v Sloveniji šibka zlasti dostopnost do alternativnih virov financiranja in regulatorno okolje za poslovanje podjetij. Pri ustanavljanju novih podjetij so poleg bančnih virov najpomembnejši neformalni investitorji (Bygrave in sodelavci, 2004). V letu 2004 so naložbe neformalnih investitorjev v Sloveniji dosegle 0,61 % BDP, kar predstavlja šele 13. mesto med šestnajstimi ocenjenimi članicami EU. Zaradi negativne povezave med obsegom neformalnega investiranja in davčnimi obremenitvami posameznikov (Bygrave in Hunt, 2005) je podjetniška aktivnost odvisna tudi od davčnega sistema. Druga alternativna

²⁸ Investicije v informacijsko-komunikacijske tehnologije so podrobneje analizirane v točki 2. 2. 2. Raziskave, razvoj in uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij.

²⁹ V zadnjih desetih letih se je tako ob precej nižjih realnih stopnjah rasti v investicijski strukturi najbolj povečal delež naložb v zgradbe in objekte.

³⁰ Po Standardni klasifikaciji dejavnosti so to dejavnosti od C do K.

³¹ Stopnja zgodnje podjetniške aktivnosti je merjena kot delež prebivalstva (18–64 let), ki načrtuje ustanovitev podjetja ali vodi podjetje, mlajše od 42 mesecev (Rebernik in sodelavci, 2005).

³² Povprečje za EU (2004: 5,40) je ocenjeno na podlagi podatkov za 16 članic: Poljska, Irska, Združeno kraljestvo, Francija, Grčija, Danska, Španija, Nizozemska, Nemčija, Finska, Italija, Madžarska, Portugalska, Švedska, Belgija in Slovenija (Acs in sodelavci, 2005). V letu 2005 sta bili v raziskavo Global Entrepreneurship Monitor (GEM) namesto Poljske in Portugalske vključeni Avstrija in Latvija.

oblika financiranja podjetij je tvegani kapital, ki ni tako pomemben pri ustanavljanju podjetij, ampak bolj pri pospeševanju rasti že uveljavljenih podjetij (SME Access to finance, 2005 ter Bygrave in sodelavci, 2004). Njegova prisotnost v Sloveniji je v mednarodni primerjavi zanemarljiva. Po podatkih GEM (Global Entrepreneurship Monitor) so v letu 2004 naložbe tveganega kapitala v Sloveniji dosegle komaj 0,009 % BDP, kar Slovenijo med članicami EU (16 držav) uvršča na zadnje mesto. Podobno neprijazno za poslovanje podjetij je tudi regulatorno okolje, ki pa se postopno izboljšuje.³³

(3) Internacionalizacija gospodarstva: V letih 2004 in 2005 je prišlo do povečanja stopnje internacionalizacije slovenskega gospodarstva. Na področju zunanje trgovine se je zelo povečal delež izvoza in uvoza v BDP.³⁴ Povečanje, ki je prekinilo stagnacijo, oziroma celo rahlo zmanjševanje izvozno-uvozne intenzivnosti slovenskega gospodarstva v obdobju 2000–2003, je posledica ponovnega oživljanja povpraševanja v trgovinskih partnericah ter včlanitve Slovenije v EU. V letih 2004 in 2005 se je nadaljevala tudi tendenca povečevanja neposrednega investiranja slovenskih podjetij v tujino, predvsem z investiranjem na trge nekdanje Jugoslavije. V letu 2004 so se povečali tudi prilivi in penetracija NTI v slovenskem gospodarstvu, vendar so se v letu 2005 ponovno zmanjšali, tako da vhodne NTI ostajajo skromne, njihovi prilivi pa iz leta v leto kažejo precejšnja nihanja. Slovenija je bila v letu 2005 neto izvoznica NTI (odlivi so bili večji od prilivov), kar je izjema med novimi državami članicami.

Internationalizacija slovenskega gospodarstva poteka v prvi vrsti preko zunanjetrgovinskih tokov precej manj pa preko neposrednih tujih investicij. To prepričljivo potrjuje primerjava z drugimi državami EU-25, kjer imajo NTI v povprečju bistveno bolj pomembno vlogo v internacionalizaciji kot v Sloveniji. Leta 2004 je bilo razmerje med deležem menjave s tujino v BDP in deležem NTI v BDP v EU-25 1,5, v Sloveniji pa kar 4,1. Razlika med zunanjetrgovinsko intenzivnostjo Slovenije in povprečjem EU-25 se od leta 2000 naprej stalno povečuje v prid Slovenije, saj je bil leta 2000 le za 0,9 odstotne točke višji povprečen delež menjave s tujino v BDP, leta 2004 pa kar za 6,3 odstotne točke. Drugačna je situacija pri NTI, kjer so zaostanki za EU-25 veliki in se ne zmanjšujejo. V obdobju 2000–2004 je delež stanja NTI v BDP stalno zaostajal za povprečjem EU-25 za več kot 10 odstotnih točk pri vhodnih in za več kot 30 odstotnih točk pri izhodnih NTI. Če je glede na slovensko stopnjo razvitosti taka situacija pri izhodnih NTI pričakovana, to nikakor ne velja za vhodne NTI.

Povečevanje izvozno-uvozne intenzivnosti slovenskega gospodarstva nedvomno kaže na povečevanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva in pozitivno vpliva na gospodarsko rast. Pozitivne makroekonomske posledice (Burger, Jaklič in Rojec, 2005) potrjujejo upravičenost spodbujanja izhodne internacionalizacije tudi na makro ravni. Po drugi strani skromne vhodne NTI v Slovenijo kažejo na nizko konkurenčnost Slovenije kot investicijske lokacije³⁵ in na neizkoriščanje razvojnih možnosti. Vpliv tujega lastništva

³³ Regulatorno okolje za poslovanje podjetij analiziramo v točki 2. 3. 2. Institucionalna konkurenčnost države.

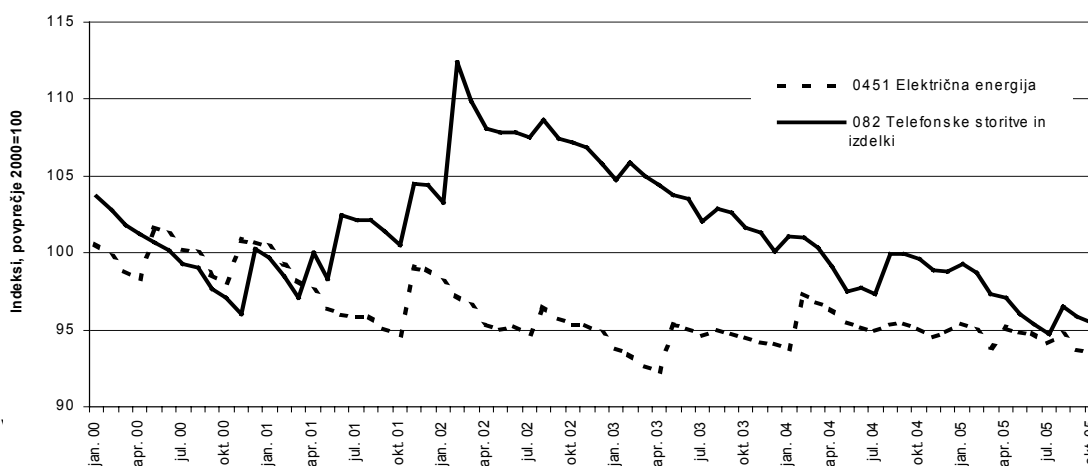
³⁴ Večina zunanje trgovine odpade na proizvode. Leta 2005 je v Sloveniji od 65,1-odstotnega povprečnega deleža menjave s tujino v BDP 55,0 odstotnega deleža odpadlo na proizvode in 10,1 odstotnega deleža na storitve. Ustrezen delež storitev v EU-25 je bil v letu 2004 bistveno večji (15,1-odstoten).

³⁵ Uspešnost države v pritegovanju NTI merimo s tem, kako uspešno izkorišča svoje potenciale za pritegovanje NTI. V letu 2004 se je Slovenija med 140 državami po indeksu potenciala za pritegovanje NTI uvrstila na visoko 28. mesto, po dejanski uspešnosti pritegovanja NTI pa na precej nižje 60. mesto (definicija obeh indeksov: *World Investment Report 2005*, 2005). To kaže na slabo investicijsko klimo v

na rast produktivnosti (Damijan, Jaklič in Rojec, 2005) je dvojen; krepi inovacijsko sposobnost podjetja, hkrati pa z boljšimi organizacijskimi tehnikami dodatno prispeva k rasti produktivnosti v podjetju.

(4) Struktura in odprtost trgov na področju mrežnih dejavnosti: Konkurenca se v večini mrežnih dejavnosti vzpostavlja počasi, tam, kjer je že prisotna, pa je tržni delež prevladujočega operaterja razmeroma visok. Na področju elektronskih komunikacij je problematika največja v fiksni telefoniji, kjer se konkurenca šele vzpostavlja, ter na trgu tretje generacije mobilne telefonije, kjer je bila licenca podeljena enemu samemu ponudniku. Na trgih mednarodnih klicev v fiksni telefoniji, široko- in ozkopasovnega dostopa do interneta ter v mobilni telefoniji je konkurenca prisotna, a z relativno visokim deležem največjih ponudnikov³⁶ na vseh trgih razen pri ozkopasovnem dostopu do interneta. Na področju *energetike* pri električni energiji še vedno obstaja velika stopnja koncentracije ponudnikov na proizvodnem trgu in trgu na debelo (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2004, 2005). V letu 2004 je bil glede na inštalirano moč delež največjega ponudnika električne energije upravičenim odjemalcem skoraj 70-odstoten³⁷. Na trgu na drobno z električno energijo je koncentracija ponudnikov bolj razpršena in le srednje visoka. Delež največjega ponudnika glede na dobavljeno energijo (v GWh) je na tem trgu dosegel 26 %, skupni delež največjih treh pa je bil malo nad 60 %³⁸. Pri oceni stopnje koncentracije na tem trgu moramo upoštevati še dejstvo, da so vsa slovenska distribucijska podjetja v večinski državni lasti. Na področju *zemeljskega plina* v letu 2004 konkurence med dobavitelji dejansko še ni bilo, saj je eno podjetje dobavljalo plin tako distribucijskim podjetjem kot upravičenim odjemalcem na prenosnem omrežju.

Slika 3: Gibanje cen v nekaterih mrežnih dejavnostih v primerjavi s CPI

Sloveniji in na nizko uspešnost slovenske politike pri pridobivanju NTI. Precej boljša je Slovenija pri indeksu uspešnosti investiranja v tujini, kjer je leta 2004 dosegla 28. mesto (leta 2000 pa šele 61. mesto).

³⁶ Na trgu mobilne telefonije je po podatkih Eurostata delež prevladujočega operaterja 78-odstoten (2004), v povprečju EU-15 pa manj kot 50-odstoten. Na trgu širokopasovnega dostopa z več kot 60 % prevladuje ADSL tehnologija, kjer je imel največji ponudnik v letu 2004 več kot 95-odstotni tržni delež (Hrovatin, 2005), vendar se razmere na tem trgu po septembru 2005, ko je bila razvezana zanka ISDN-ADSL, postopno izboljšujejo. Na trgu mednarodnih klicev v fiksni telefoniji je tržni delež prevladujočega operaterja več kot 95-odstoten in ima tendenco počasnega upadanja (Analize upoštevni trgov 2005, APEK 2005).

³⁷ V izračunu je upoštevana le tista polovica proizvodnje nuklearke, ki se trži v Sloveniji.

³⁸ Upoštevani so tudi dobavitelji iz tujine.

Gibanje cen storitev v mrežnih dejavnostih je v veliki meri odraz načina oblikovanja teh cen v preteklosti ter vpliva drugih dejavnikov in le deloma odraža procese liberalizacije in vzpostavljanje konkurenčne tržne strukture. Relativne cene telekomunikacijskih storitev (v primerjavi z indeksom cen življenjskih potrebščin – CPI) po hitri rasti v devetdesetih letih od leta 2002 dalje upadajo. Cene storitev v mobilni telefoniji se pod vplivom konkurence znižujejo, cene storitev v fiksni telefoniji pa se po uravnoteženju v obdobju 2001–2002, povezanim z odpravljanjem navzkrižnega subvencioniranja, zadnja leta ohranjajo na ravni med 70 in 80 % povprečja EU. Maloprodajne cene električne energije za gospodinjstva so pod vladnim nadzorom. V času najvišje inflacije v začetku devetdesetih let so se relativne cene elektrike v primerjavi s CPI močno znižale, kasneje so se do konca desetletja povečevale hitreje od inflacije. Od leta 1994, ko so bile cene električne energije za gospodinjstva za polovico nižje kot v EU-15 (Electricity prices – households, 2005), se je razlika do evropskih cen v letu 1998 znižala na manj kot 20 % in se ohranila med 15 in 20 % vse do leta 2005³⁹. Zaradi rahlega znižanja povprečne evropske cene se je po letu 2000 relativna cena električne energije v Sloveniji povečini zniževala⁴⁰. Pri ceni električne energije za industrijo⁴¹ so bila gibanja podobna, z razliko, da je slovenska cena že v letu 1998 presegla povprečno v EU-15 (Electricity prices – industrial users, 2005), v obdobju 2000–2005 pa je za povprečjem EU-15 zaostajala za od 3 % do 10 %. 10-odstotkov nižjo ceno električne energije za industrijo glede na EU v letu 2005 je deloma že mogoče pripisati povečani konkurenci, zlasti zaradi povečane mednarodne menjave električne energije⁴².

2.1.3. Povečanje konkurenčne sposobnosti storitev⁴³

V razvitih gospodarstvih ustvarijo storitve največji delež dodane vrednosti, zato sta produktivnost in konkurenčnost storitvenega sektorja ključni determinanti gospodarske rasti. Poleg neposrednega vpliva imajo storitve tudi posredni vpliv na učinkovitost in konkurenčnost prek vmesne porabe storitev v proizvodnji proizvodov in drugih storitev (npr. poslovne, informacijske, komunikacijske, finančne storitve) (European Competitiveness Report, 2002).

³⁹ V začetku leta 2005 je slovenska cena električne energije (brez davka) za tipičnega gospodinjanskega porabnika s 3500 kWh letne porabe za povprečno tehtano v EU-15 zaostajala za 19,8 %, za povprečno tehtano v EU-25 za 17,7 % in za povprečno netehtano ceno držav EU-25 za le 7,7 %.

⁴⁰ Regulacija cen električne energije poleg stroškov proizvodnih podjetij upošteva tudi gibanje evropskih cen električne energije.

⁴¹ Primerjava cene (brez davka) velja za srednje velikega industrijskega porabnika z 2000 MWh letne porabe.

⁴² Električno energijo Slovenija uvaža zlasti iz Avstrije, kjer je bila v letu 2004 cena elektrike za tovrstnega industrijskega porabnika za 9,2 % nižja, v letu 2005 pa za 1,6 % višja od slovenske.

⁴³ Analizo konkurenčnosti storitvenega sektorja omejujemo na spremljanje strukturnih premikov v sektorju storitev ter analizo gibanja tržnih deležev. Poudarek je na analizi pretežno tržno usmerjenih storitev, zlasti nas z vidika konkurenčnosti gospodarstva zanimajo storitve, ki temeljijo na znanju, saj te največ prispevajo k produktivnosti, ostale, pretežno javne storitve (npr. izobraževanje, zdravstvo, javna uprava) pa so obravnavane v drugih točkah poročila.

V Sloveniji se delež storitvenega sektorja postopno povečuje, čeprav še precej zaostaja za povprečjem Evropske unije. V letu 2004 so storitvene dejavnosti ustvarile 62,3 % dodane vrednosti slovenskega gospodarstva in zaposlovale 53,8 % vseh zaposlenih, kar je precej manj, kot znaša povprečje EU-25. V desetih letih (1995–2004) se je njihov delež v dodani vrednosti povečal le za 1,8, v zaposlenosti pa za 7,9 strukturne točke. Do leta 2003 se je zaostajanje Slovenije za EU po deležu storitev v dodani vrednosti še povečevalo, v letu 2004 pa se je prvič zmanjšalo. Pri tem so nove članice EU v povprečju krepile te dejavnosti intenzivneje in tako po deležu storitev v dodani vrednosti prehitele Slovenijo, še vedno pa za njo zaostajajo po deležu poslovnih in finančnih storitev, vendar se je razlika zmanjšala (Tabela 1).

Povečanje produktivnosti v storitvah⁴⁴ je bilo v zadnjem desetletnem obdobju po oceni višje kot v povprečju EU-25. Produktivnost storitvenih dejavnosti (merjena z dodano vrednostjo na zaposlenega) se je v obdobju 1995–2004 realno povečala 19,4-odstotno, ob istočasnem 17,5-odstotnem povečanju števila zaposlenih, kar je pričakovano precej nižje kot v predelovalnih dejavnostih (82,2-odstotno povečanje produktivnosti ob 14-odstotnem znižanju zaposlenosti), ki so bolj izpostavljene konkurenci na tujih trgih. Iz primerjav z EU po posameznih storitvenih dejavnostih pa je razvidno, da se je dodana vrednost na zaposlenega v povprečju EU-25 v obdobju 1995–2003 v večini storitvenih dejavnosti povečala manj kot v Sloveniji, iz česar lahko sklepamo, da se je zaostanek za evropskim povprečjem zmanjševal.

Premiki v strukturi dodane vrednosti in zaposlenosti storitvenega sektorja so ugodni, saj se najhitreje krepijo na znanju temelječe storitve, ki imajo največji vpliv na povečanje produktivnosti in konkurenčnosti gospodarstva. Delež na znanju temelječih storitev⁴⁵ v skupni dodani vrednosti slovenskega gospodarstva je v letu 2004 znašal 26,3 %, v skupni zaposlenosti pa 25 %, kar je za 2,0 oziroma 5,9 strukturne točke več kot leta 1995. Glavnino rasti so ustvarile tržne storitve (poslovne storitve, poštna in telekomunikacijska dejavnost, finančno posredništvo), med njimi največ poslovne storitve, le-te so v letih 1995–2004 povečale delež v dodani vrednosti za 2,6, v zaposlenosti pa za 3,6 strukturne točke. Od poslovnih storitev so se v prvi polovici obdobja krepile predvsem računalniške in informacijske storitve, v zadnjih letih pa druge poslovne storitve⁴⁶. Povečal se je tudi delež poštna in telekomunikacijske dejavnosti, in sicer najbolj v letih 2001–2003, kar lahko povežemo z učinki postopne liberalizacije trga telekomunikacij in z veliko ekspanzijo mobilne telefonije. Delež finančnega posredništva se je v dodani vrednosti rahlo zmanjšal, v zaposlenosti pa povečal⁴⁷.

Čeprav poslovne storitve hitro rastejo, Slovenija za evropskim povprečjem tu še vedno najbolj zaostaja, se pa razkorak v zadnjih letih zmanjšuje. Konec devetdesetih let se je zaostajanje Slovenije na področju poslovnih storitev še povečevalo, v letih 2000–2002 pa se je razlika zmanjšala od 4,1 na 3,1 strukturne točke, kar lahko skoraj v celoti

⁴⁴ Merjenje produktivnosti storitev spremljajo številni problemi (Wöfl, 2003), zato na tem mestu podajamo zgolj oceno na podlagi izbranega merila.

⁴⁵ V na znanju temelječe storitve se po definiciji OECD (2001) uvrščajo naslednje dejavnosti Standardne klasifikacije dejavnosti: poštna in telekomunikacijska dejavnost (64), finančno posredništvo (65-67), poslovne storitve (71-74), izobraževanje (80), zdravstvo in socialno skrbstvo (85).

⁴⁶ Na podlagi podatkov o številu delovno aktivnih ter podatkov o prihodkih ocenjujemo, da so se krepile storitve iz skupine 74.1 Pravne, računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje, raziskovanje trga in javnega mnenja, podjetniško in poslovno svetovanje.

⁴⁷ Razvitost finančnega posredništva in njegovo vlogo pri razvoju podjetniškega sektorja podrobneje analiziramo v Okviru 1.

pripisujemo preboju na področju drugih poslovnih storitev. Hitra rast teh storitev se je nadaljevala tudi v letih 2003 in 2004, zato lahko pričakujemo nadaljnje dohitevanje razvitejših držav.

Na povečevanje pomena najproduktivnejših storitvenih dejavnosti kažejo tudi podatki o demografiji podjetij. V obdobju 1999–2004 se je med pretežno tržnimi storitvami (G-K) število podjetij najbolj povečalo (za 93 %) v dejavnosti finančnega posredništva ter v dejavnosti nepremičnine, najem in poslovne storitve (za 26 %). V obeh dejavnostih je (po podatkih za leto 2002) najvišja tudi stopnja ustanavljanja podjetij (finančno posredništvo 14,6 %, poslovne storitve 10,8 %).

Tabela 1: Razlike med Slovenijo in EU po deležu dejavnosti v skupni dodani vrednosti, v strukturnih točkah, v obdobju 1995–2004

	Razlike med Slovenijo in EU-25 ¹					Razlike med Slovenijo in novimi članicami EU-10				
	1995	2000	2002	2003	2004	1995	2000	2002	2003	2004
STORITVE	-7,1	-9,2	-9,7	-9,7	-9,3	4,1	-2,0	-3,7	-3,3	-2,0
Trgovina, gostinstvo, transport (G-I)	0,1	-1,3	-0,7	-0,2	-0,4	-4,2	-3,1	-6,4	-5,4	-5,3
Poslovne in finančne storitve (J-K)	-4,8	-6,5	-7,1	-7,6	-7,0	6,0	2,6	2,4	2,1	2,4
Javne storitve (L-P)	-2,4	-1,5	-1,9	-2,0	-2,0	2,3	1,4	0,3	-0,1	0,8
Na znanju temelječe storitve (I64+J+K71+K72+K73+K74+M+N)	np	-5,1	-4,5	np	np	np	np	np	np	np
Na znanju temelječe tržne storitve (I64+J+K71+K72+K73+K74)	np	-4,6	-3,9	np	np	np	np	np	np	np

Vir: Statistične informacije SURS - Nacionalni računi (2005), OECD Science Technology and Industry Scoreboard 2005 (2005), OECD Science Technology and Industry Scoreboard 2005 (2003). **Opombe:** ¹ Pri na znanju temelječih storitvah se podatki nanašajo le na stare članice EU (EU-15).

Konkurenčnost slovenskih storitev na zunanjih trgih je šibka in ne kaže tendenc izboljševanja. Analiza deležev slovenskega izvoza storitev na trgih najpomembnejših EU partneric⁴⁸ kaže v obdobju 2000–2004 na zelo skromno rast tržnih deležev. Največje povečanje je bilo doseženo pri transportnih storitvah, najmanjše pa pri drugih storitvah (razne poslovne storitve). Druge nove članice EU, zlasti Češka, Poljska in Slovaška, so v tem obdobju dosegle precej višjo rast tržnih deležev v izvozu storitev.

Ne glede na hitrejši razvoj storitev v Sloveniji v zadnjem obdobju ostajajo na področju storitev mnoge pomanjkljivosti in slabosti, ki izhajajo iz nezadostne konkurence, slabe specializacije v nekaterih storitvah, šibke inovativnosti storitvenih podjetij (tudi v smislu uporabe zahtevnejših oblik e-poslovanja), neustrezne usposobljenosti, pomanjkanja posebnih znanj ter kompetenc, potrebnih pri razvoju in trženju storitev, nezadostne prilagojenosti ponudbe storitev kupcem in nenazadnje omejene internacionalizacije storitvenih podjetij (Stare, 2005).

⁴⁸ Glede na pomanjkanje ustreznih podatkov za EU-15 smo se osredotočili samo na najpomembnejše izvozne trge za slovenske storitve, kjer je bila na prvem mestu v letu 2004 Nemčija, sledijo Italija, Avstrija in Združeno kraljestvo.

Okvir 1: Razvoj finančnih storitev

V Sloveniji so finančne storitve relativno slabo razvite, zaostanki za razvitejšimi državami članicami Evropske unije so veliki. Najmanjši zaostanek Slovenija dosega na področju zavarovalništva, kjer je v letu 2004 po obsegu zavarovalnih premij glede na BDP dosegla več kot polovico vrednosti povprečja Evropske unije in preseгла povprečje novih članic EU. V strukturi je bil obseg neživiljenjskih zavarovanj nekoliko višji, obseg življenjskih zavarovanj pa kljub napredku v zadnjih letih še vedno precej nižji od povprečja EU-25. Bilančna vsota bank, ki predstavlja kar 60 % bilančne vsote finančnega sistema in je zato pomemben pokazatelj razvitosti finančnega sektorja, se v zadnjih letih pospešeno krepi, vendar Slovenija v zadnjih dveh letih na tem področju izgublja prednost pred skupino novih članic EU in močno zaostaja za povprečjem EU-25, pa tudi za nekaterimi starimi članicami, ki so po razvitosti primerljive Sloveniji (npr. Portugalska in Grčija). Prepočasen napredek je opaziti tudi na trgu kapitala, kjer je obseg tržne kapitalizacije v primerjavi z BDP precej nižji kot v povprečju EU-25 in tudi nekoliko pod povprečjem novih držav članic.

Vloga slovenskega finančnega sektorja pri podpori rasti podjetniškega sektorja je relativno nizka, do postopnih premikov na tem področju prihaja šele v zadnjem obdobju. Za Slovenijo je v mednarodnih primerjavah značilen relativno nizek delež kreditov podjetniškemu sektorju v bruto domačem proizvodu (Jazbec, Masten, 2004, str. 91), k čemur je prispevala tudi velika vpetost poslovnih bank v operacije centralne banke pri zagotavljanju stabilnega tečaja v preteklih letih. Šele v zadnjem obdobju zaradi priprav na vstop v EMU prihaja do postopnega zniževanja obsega vrednostnih papirjev centralne banke v bilancah poslovnih bank. Del s tem ustvarjene presežne likvidnosti se preusmerja v kreditno aktivnost bank, ki se ob hitrem zniževanju obrestnih mer krepi, zlasti hitro narašča obseg deviznih kreditov, ki so vse pomembnejši dolžniški vir financiranja podjetij. V povezavi z zniževanjem obrestnih mer je v zadnjem obdobju prišlo tudi do pozitivnih premikov pri razvoju drugih oblik poslovanja, saj je upadanje obrestnih prihodkov banke sililo k postopnem uvajanju drugih finančnih storitev, s čimer so nadomeščale izpad obrestnih z neobrestnimi prihodki. S temi spremembami se banke postopno prilagajajo razmeram na enotnem finančnem trgu EU. Z vidika podpore finančnega sektorja razvoju podjetništva je pomemben tudi razvoj primarnega trga kapitala, ki pa je v Sloveniji zelo slabo razvit, saj je javnih ponudb lastniških vrednostnih papirjev zelo malo, nekoliko bolj je razvit primarni trg dolžniških vrednostnih papirjev, kjer pa prevladujejo država in finančne institucije.

Do poglobljanja slovenskega finančnega trga postopno prihaja tudi z razvojem finančnih institucij, ki ponujajo dodatno pokojninsko zavarovanje. Vzajemni pokojninski skladi, pokojninske družbe in zavarovalnice z uveljavitvijo pokojninske reforme v letu 2000 postajajo vse pomembnejši finančni posrednik. Zaradi predpisov o doseganju minimalne donosnosti so te institucije usmerjene k izredno konservativni naložbeni politiki, pri tem pa se zaradi majhnosti in nerazvitosti slovenskih finančnih trgov srečujejo s pomanjkanjem naložbenih možnosti, ki so jih vedno bolj prisiljene iskati na tujih kapitalskih trgih. Dodatne možnosti za njihove naložbe ponuja tudi hipotekarno bančništvo, ki je v nekaterih evropskih državah že dobro razvito, Slovenija pa sedaj ureja zakonsko podlago zanj.

Poleg zmanjševanja razvojnega razkoraka v razvitosti finančnega sektorja je za slovenski finančni sistem izrednega pomena tudi nadaljnje vzpostavljanje integriranega evropskega finančnega trga. Nadaljnji procesi integracije bodo pomembno prispevali k večji učinkovitosti evropskega finančnega trga, zmanjšali ovire za prost pretok finančnih storitev in kapitala, vzpostavili učinkovito implementacijo pravnih predpisov in okrepili sodelovanje nadzornikov, kar bo povečalo učinkovitost nadzora finančnega sistema⁴⁹.

⁴⁹ Green paper on Financial Services Policy (2005–2010), 2005.

2.2. Učinkovita uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta

USMERITVE SRS: Za učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporabo znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta SRS poudarja naslednje prioritete: izboljšati kakovosti terciarnega izobraževanja in spodbujati vseživljenjsko izobraževanje ter povečati učinkovitost in obseg vlaganj v raziskave in tehnološki razvoj.

UGOTOVITVE: Slovenija nadaljuje s krepitvijo dejavnikov na znanju temelječe družbe, čeprav je napredek po dejavnikih različen. Izobrazbena struktura prebivalstva se izboljšuje in počasi se približuje povprečju EU po deležu zaposlenih s terciarno izobrazbo, ki v Sloveniji dosegajo celo višjo stopnjo zaposlenosti kot v povprečju EU. Celotni izdatki za izobraževanje so visoki, vendar pa Slovenija zaostaja po izdatkih na udeleženca v terciarnem izobraževanju. Tudi razmerje med številom študentov in pedagoškim kadrom močno zaostaja za razvitimi državami.

Napredek je opazen tudi pri vlaganjih v raziskovalno-razvojno dejavnost in pri dostopu do interneta, zaostanek pa je viden v nezadostnem izkoriščanju inovacijskih potencialov za povečanje konkurenčnosti gospodarstva (nizek delež podjetij ki inovirajo, šibko trženje novih proizvodov in storitev, nezadostno sodelovanje med podjetji in raziskovalnim sektorjem, majhno število patentov, relativno upadanje števila diplomantov naravoslovnih in tehničnih ved, nezadostna vlaganja v informacijsko-komunikacijske tehnologije). Hitrejša premagovanje omenjenih pomanjkljivosti z usklajeno politiko in instrumenti na različnih področjih je največji izziv za politiko in usmeritev, ki jo že napovedujejo sprejeti razvojni dokumenti.

ANALIZA: Naložbe v znanje, raziskovalno-razvojno dejavnost (RRD), inoviranje in informacijsko-komunikacijsko tehnologijo so temeljni vzvodi za povečanje učinkovitosti in krepitev dolgoročne konkurenčnosti držav, zato ne preseneča, da te dejavnike obravnava vrsta študij in analiz Evropske komisije in OECD. Na podlagi uporabe različnih kazalnikov in njihove primerjave ugotavljajo, da obstajajo med državami znatne razlike glede učinkovitosti transformacije naložb v znanje v ekonomsko uspešnost in gospodarski razvoj (Key Figures, 2005, EIS, 2005, OECD, 2005). Sumarni kazalnik naložb v znanje (naložbe v terciarno izobraževanje, razvojno-raziskovalno dejavnost in programsko opremo)⁵⁰ kaže zaostajanje Slovenije za povprečjem EU-15 v letu 2002 (v Sloveniji je delež naložb v znanje 3,0 %, v EU-15 pa 3,8 % BDP). Zaostajanje je še posebej izrazito za skandinavskimi državami, položaj Slovenije pa je boljši v primerjavi s sredozemskimi državami članicami EU in večino držav novih članic.

2.2.1. Izobraževanje in usposabljanje

Izobrazbena sestava odraslega prebivalstva (25-64 let) se v Sloveniji izboljšuje. Ekonometrične analize vpliva različnih dejavnikov na gospodarsko rast izpostavljajo predvsem pomen deleža prebivalstva/zaposlenih s terciarno izobrazbo, kjer Slovenija še precej zaostaja za najbolj razvitimi. Kljub povečanju deleža prebivalstva s terciarno izobrazbo na 20,0 % v letu 2005, se Slovenija le počasi približuje povprečju EU-25 (22,8 %), zaostanek je še posebej velik v primerjavi s skandinavskimi državami,

⁵⁰ Kazalnik Investicije v znanje kaže, da Slovenija za povprečjem EU najbolj zaostaja glede relativnega deleža naložb v programsko opremo v BDP.

Slovenijo pa močno prehitvata tudi Estonija in Litva⁵¹. Zaostanek Slovenije je dokaj enakomerno porazdeljen po starostnih skupinah – najmanjši zaostanek za povprečjem EU-25 je pri deležu terciarno izobraženih v starostni skupini 35-39 let, največji pa v starostni skupini 25-29 let, kar kaže na pogosto odločanje za študij v kasnejših letih, pa tudi na dolgotrajnost študija v Sloveniji. Tako kot v drugih državah se delež terciarno izobraženih prebivalcev s starostjo zmanjšuje. V državah OECD je povprečna razlika med starostnima skupinama 25-34 let in 55-64 let 12 odstotnih točk, podobna razlika pa je tudi v Sloveniji.

Zaostajanje na področju deleža prebivalstva s terciarno izobrazbo se odraža tudi v podatkih o povprečnem številu let šolanja delovno aktivnega prebivalstva, ki se v Sloveniji sicer iz leta v leto povečuje, vendar je še vedno precej nižje kot v večini razvitejših držav (pri moških znaša 11,5, pri ženskah pa 11,8; povprečje OECD držav pri moških je 12,4 in 12,5 pri ženskah). Med evropskimi državami imajo delovno aktivni manj let šolanja kot v Sloveniji le še v Grčiji, Italiji in na Portugalskem. Zaposlovanje bolj izobraženih (predvsem terciarno) je pomembno z vidika omogočanja večje inovativnosti in ima pozitiven vpliv na produktivnost dela in gospodarsko rast, kar potrjujejo tudi analize držav OECD (Gemmell, 1996). Boljša izobrazba praviloma povečuje tudi zaposljivost iskalca zaposlitve – stopnje zaposlenosti terciarno izobraženih so posledično praviloma višje kot pri nižje in srednje izobraženih. Stopnja zaposlenosti terciarno izobraženih je v Sloveniji nekoliko nad povprečjem EU, stopnja zaposlenosti nizko izobraženih pa precej zaostaja za povprečjem EU in kaže na precejšen problem strukturne brezposelnosti v Sloveniji.⁵² Izobrazba vpliva tudi na verjetnost pojavljanja na trgu dela (stopnja aktivnosti) in dohodke oz. donosnost izobraževanja⁵³. Donosnost izobraževanja za posameznika prav tako narašča z izobrazbo. Vodopivec (2004) ugotavlja, da se je s tranzicijo najbolj povečala donosnost terciarnega izobraževanja⁵⁴.

Povečanje povprečnega števila let šolanja za eno leto naj bi po nekaterih študijah za druge države v povprečju povečalo agregatno produktivnost za 0,45 odstotne točke. Vendar pa Dessus (1999) trdi, da je vpliv dodatnega leta izobraževanja na produktivnost odvisen tudi od kvalitete izobraževanja. Rezultati njegove analize potrjujejo tezo, da se vpliv človeškega kapitala na produktivnost med državami razlikuje. Razlike naj bi bile povezane z obsegom izdatkov za izobraževanje, pomembno pa naj bi bilo tudi razmerje med učitelji in učenci na primarni ravni izobraževanja (de la Fuente in Ciccone, 2002). V Sloveniji je obseg izdatkov za izobraževanje sicer razmeroma visok – javni izdatki znašajo 6 % BDP, kar je več, kot znaša povprečje EU (5,2 %), boljše pa je tudi razmerje med učitelji in učenci na primarni in nižji sekundarni ravni izobraževanja⁵⁵. Po drugi strani so nekatere raziskave⁵⁶ opozorile na problem kakovosti izobraževanja v Sloveniji,

⁵¹ Najvišje deleže terciarno izobraženih v EU imata Švedska (33 %) in Danska (32 %), ZDA pa z 38 % močno prehitvata EU (Education at Glance, 2005).

⁵² V drugem kvartalu 2005 je znašala stopnja zaposlenosti terciarno izobraženih v Sloveniji 86,5 % (EU-25: 82,5 %), srednje izobraženih 70,7 % (EU-25: 68,7) in nizko izobraženih 40,7% (EU-25: 46,4 %).

⁵³ Donosnost izobraževanja za posameznika se največkrat meri kot vpliv dosežene izobrazbe na posameznikove zasluge oziroma s t. i. Mincerjevo funkcijo zaslužkov.

⁵⁴ Prevedeno v letne donosne izobraževanja je donosnost v letu 2001 znašala 2 % za zaposlene z osnovno šolo, 3 % za zaposlene s poklicno izobrazbo, 8 % za zaposlene s srednjo šolo, 15 % za zaposlene z višjo izobrazbo in kar 20 % za tiste s 4-letno visoko šolo.

⁵⁵ Na primarni ravni (ISCED 1) je bilo v letu 2002/2003 razmerje v Sloveniji 12,8 (EU-25: 15,0), na nižji sekundarni ravni (ISCED 2) pa 13,0 (EU 25: 13,3) (Statistics in focus, 10/2005).

⁵⁶ Raziskava o funkcionalni pismenosti odraslih ter raziskava Timms 2003 o znanju petnajstletnikov na področju matematike in naravoslovja (Poročilo o razvoju 2005, 2005).

zato bi glede na visoka vlaganja moralo biti v ospredju vprašanje, kako izboljšati pedagoški proces in povečati učinkovitost sredstev vloženih v izobraževanje.

Tabela 2: Izbrani kazalniki s področja izobraževanja in usposabljanja

	Slovenija	EU-25	EU-15	Finska
Delež terciarno izobraženih prebivalcev (25-64 let) v % (2. kvartal 2005)	20,0	22,8	24,0	34,5
Javni izdatki za izobraževanje v % BDP (2002)	5,98	5,22	5,22	6,39
Delež zasebnih izdatkov za izobraževalne ustanove na terciarni ravni v % (2002)	23,3	17,2	12,8	3,7
Letni izdatki za izobraževalne ustanove na študenta terciarnega izobraževanja, v EUR SKM (2002)	6.138	7.946	8.562	10.160
Število študentov na 1000 prebivalcev (2003)	50,9	37,0	35,6	56,0
Število diplomantov na 1000 prebivalcev v starosti 20-29 let (2003)	46,6	52,9	51,2	59,8

Viri: SURS, Eurostat, OECD, preračuni UMAR. **Opomba:** Kazalniki, viri in opombe so podrobneje predstavljeni v prilogi.

Kakovost izobraževanja se med drugim odraža tudi z izobraževalnim kadrom. S hitro rastjo števila študentov⁵⁷ se je namreč v Sloveniji iz leta v leto slabšalo razmerje med študenti in visokošolskimi učitelji – v šolskem letu 2004/2005 je znašalo 22,6 in je daleč za primerljivim povprečjem držav OECD (14,9 v letu 2003). Slovenija se je po številu študentov na 1000 prebivalcev sicer že približala najbolj razvitim državam, visok pa je tudi bruto koeficient vključenosti v terciarno izobraževanje glede na populacijo v starosti 20-24 let, ki je v letu 2002/2003 dosegel blizu 68 % (EU okoli 56 %). Vendar pa je ob teh podatkih treba opozoriti tudi na visok osip in nizko število diplomantov (v letu 2003 46,6 oseb na 1000 prebivalcev v starosti 20-29 let; EU-25 52,9 oseb), kar opozarja na problem kakovosti terciarnega izobraževanja.

Visoka vključenost v terciarno izobraževanje in dolgotrajnost študija povečuje tudi celotne izdatke za terciarno izobraževanje. V Sloveniji se to odraža zlasti v visokih zasebnih izdatkih, ki so bistveno višji kot v večini držav EU. V deležu do celotnih javnih in zasebnih izdatkov za izobraževalne ustanove terciarnega izobraževanja (1,3 % BDP) so zasebni izdatki v letu 2002 znašali kar 23,3 % (EU 17,2 %). Po drugi strani so javna vlaganja neposredno v ustanove terciarnega izobraževanja razmeroma nizka (1,0 % BDP), bistveno več javnih sredstev kot druge evropske države pa Slovenija nameni za štipendije in druge oblike socialnih ugodnosti študentom (0,3 % BDP). Celotni javni izdatki za terciarno izobraževanje so v Sloveniji višji od evropskega povprečja (1,1 %), vendarle pa tudi precej nižji kot v skandinavskih državah.

Kljub relativno visokim celotnim neposrednim izdatkom za ustanove terciarnega izobraževanja Slovenija zaostaja za večino bolj razvitih držav EU, če letno vložena sredstva preračunamo na študenta. V letu 2002 so ti izdatki na študenta znašali 6.139 EUR SKM⁵⁸ (EU-25: 7.946 EUR SKM), v nekaterih skandinavskih državah pa skoraj dvakrat toliko. Po tem kazalniku kakovosti terciarnega izobraževanja za evropskim povprečjem zaostajajo vse nove članice EU razen Cipra.

⁵⁷ Število študentov na terciarni ravni se je v Sloveniji v obdobju 1998–2003 povečalo za 42,7 %, kar je več kot je v tem obdobju po ocenah Eurostata v povprečju poraslo število študentov v EU-25 (za 32,3 %).

⁵⁸ SKM-standard kupne moči.

2.2.2. Raziskave, razvoj, inovacije in uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT)

V letu 2004 je bil dosežen določen napredek pri vlaganjih v RRD, saj se je njihov delež v BDP povečal na 1,61 % v primerjavi s predhodnim letom, ko je znašal 1,53 %. S tem je razkorak do povprečja EU-25 dosegel najmanjšo vrednost, k čemur pa je pripomoglo tudi relativno zmanjšanje vlaganj v RRD v EU-25, ki je opazno od leta 2003 naprej. Najbolj pozitivno je, da se naložbe slovenskega poslovnega sektorja v RRD od leta 1996 povečujejo hitreje od naložb vladnega sektorja, kar prispeva k zmanjševanju zaostanka slovenskega poslovnega sektorja za deležem v EU-25. Vendar je Slovenija še daleč do barcelonskega cilja, po katerem naj bi poslovni sektor do leta 2010 za RRD namenil 2 % BPD. Čeprav število raziskovalcev na tisoč aktivnih prebivalcev v Sloveniji sicer ne zaostaja veliko za povprečjem EU-25, pa je struktura njihove zaposlitve bistveno drugačna. Delež raziskovalcev, zaposlenih v poslovnem sektorju, se v Sloveniji po letu 2000 vseskozi povečuje⁵⁹, vendar z 38 % v letu 2004 močno zaostaja za povprečnim deležem v EU-25 (49,5 %). Po drugi strani je delež zaposlenih raziskovalcev v vladnem sektorju mnogo višji, kot je povprečje EU-25.

Na sposobnost države za uvajanje novih proizvodov in tehnologij vpliva tudi razpoložljivost ustreznih kadrov in zlasti priliv diplomantov naravoslovnih in tehničnih ved. V Sloveniji se je njihovo število na tisoč prebivalcev v letu 2003 znižalo na 8,7, kar je še povečalo zaostanek za povprečjem EU-25, ki je znašalo 12,3. Poleg tega se je v obdobju 1998–2003 delež diplomantov naravoslovnih in tehničnih ved v celotnem številu diplomantov v Sloveniji zmanjšal od 23,8 na 18,6 %, v EU-15 pa je ostal skoraj nespremenjen na ravni okoli 26 %. Slovenija zamuja s prilagajanjem strukture visoko izobraženih kadrov potrebam, ki jih narekuje hiter tehnološki razvoj. Nadaljevanje takšnih gibanj lahko oslabi inovativno sposobnost slovenskih podjetij v mednarodni konkurenci. Ob tem ni nepomembno dejstvo, da tehnične oziroma naravoslovne fakultete praviloma še niso pričele s prenovo programa v skladu z bolonjskim procesom in čakajo na zakonsko obveznost, da to storijo. Pozitivno je, da se ustrezne institucije zavedajo problema pomanjkanja diplomantov naravoslovnih in tehničnih ved in so skladno s tem že sprejele konkretne ukrepe za povečanje vpisa na te študije.

1,53 %

Na področju inovacij in inovativnosti ter patentnih prijav je Slovenija nekoliko napredovala. Čeprav ni na razpolago novih podatkov o inovacijski dejavnosti podjetij v Sloveniji⁶⁰ (Poročilo o razvoju 2005, 2005) pa je možno na podlagi podatkov sumarnega inovacijskega indeksa (SII) ugotoviti, kakšna so gibanja v Sloveniji v primerjavi z drugimi članicami EU-25 in na katerih področjih ima Slovenija prednosti oziroma slabosti. Evropsko inovacijsko poročilo (European Innovation Scoreboard 2005 – EIS) ugotavlja, da je Slovenija v letu 2005 v primerjavi z letom 2004 nekoliko napredovala po vrednosti sumarnega inovacijskega indeksa⁶¹ in se uvrstila na drugo mesto med novimi članicami, za Estonijo, in na 14. mesto med EU-25. Slovenija ima dobro podlago zlasti pri

⁵⁹ Ob tem je treba dodati, da se v poslovnem sektorju zelo počasi povečuje število zaposlenih raziskovalcev z doktoratom, kljub davčni olajšavi, ki naj bi to spodbujala. To pomeni, da se v poslovnem sektorju zaposlujejo predvsem strokovnjaki za razvojno delo, kar pa ne spodbuja lastnih raziskav v podjetjih in hkrati hromi sodelovanje z javnimi raziskovalnimi inštituti in univerzo.

⁶⁰ Zadnji podatki izhajajo iz statistične raziskave o inovacijski dejavnosti v predelovalnih in izbranih storitvenih dejavnostih, ki jo izvaja SURS na dve leti, in se nanašajo na obdobje 2001–2002.

⁶¹ Sumarni indeks je sestavljen iz 26 kazalnikov, ki so razvrščeni v pet kategorij, ki odražajo različne razsežnosti inovacijske učinkovitosti: inovacijski potencial, ustvarjanje znanja, inovativnost na ravni podjetij, uporabo inovacij in intelektualno lastnino.

dejavnih ustvarjanja znanja, vendar premalo izkorišča svoje inovacijske potenciale za povečanje konkurenčnosti gospodarstva. Dosega precej uravnotežene rezultate pri posameznih kategorijah SII, najslabše pa se uvršča pri kazalnikih intelektualne lastnine. Pomanjkljivost Slovenije je tudi nizek delež podjetij, ki inovirajo, šibko trženje novih proizvodov in storitev (proces pretvorbe invencij v tržno uspešne inovacije), nizek delež visokotehnoloških proizvodov v izvozu. Slovenija močno zaostaja tudi po številu patentnih prijav na evropskem patentnem uradu (EPU) na milijon prebivalcev. V letu 2003 (začasni podatki) je imela Slovenija na EPU 21,9 patentne prijave, EU-25 pa 133,6 (2002). Povprečna letna stopnja rasti patentnih prijav za države članice EU-25 je v obdobju 1996–2002 znašala 6,5 %, za Slovenijo pa 10,5 %. Slovenija se po vrednosti kazalnika uvršča pred vse nove države članice EU-25, prav tako pa tudi pred Španijo, Grčijo in Portugalsko.

Čeprav je Slovenija v zadnjih letih okrepila napore za izboljšanje instrumentov, ki krepijo inovacijsko sposobnost gospodarstva, pa prepočasne spremembe v institucionalni ureditvi RRD v letu 2005 niso dajale dodatnih impulzov za hitrejše zmanjševanje razkoraka. Problematično ostaja zlasti šibko sodelovanje med poslovnim sektorjem in javnimi raziskovalnimi institucijami, finančna podpora majhnim in srednjim podjetjem za večjo inovativnost ter odsotnost sistematične evalvacije učinkov sprejetih instrumentov.

Zaradi vsestranskih možnosti uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) in njihovega vpliva na inoviranje so naložbe v IKT pomemben element vlaganj v znanje⁶² ter povečevanja ekonomske učinkovitosti (Okvir 2). Slovenija glede vlaganj v IKT v zadnjih letih nazaduje po deležu vlaganj v IKT v BDP in tudi glede zaostanka za EU-25. Vlaganja so v letu 2004 znašala samo 5,2 % BDP (EU-25: 6,4), leta 2000 pa so bila še 7,3 % BDP. Tudi učinkovito izkoriščanje učinkov mrežne uporabe teh tehnologij je možno šele ob zadostni ravni vlaganj v IKT in spremljajočih organizacijskih spremembah na vseh ravneh (v podjetjih ali institucijah).

Gibanja v rabi interneta za Slovenijo kažejo precejšnje izboljšanje v letu 2005 glede na prejšnje leto. Delež uporabnikov interneta se je skokovito povečal od 37 % na 47 % in s tem se je zmanjšal zaostanek Slovenije za EU-25, kjer je ta delež 51 %. Napredek je bil dosežen tudi na področju širokopasovnega dostopa uporabnikov do interneta, kar je po eni strani posledica povečane zahtevnosti uporabnikov, po drugi strani pa večjega števila ponudnikov. Po deležu dostopa gospodinjstev do interneta je bila Slovenija v letu 2004 pred EU-25, v letu 2005 pa je slednja napredovala hitreje, tako da sta bili v letu 2005 obe na ravni 48 %. Bistveno več uporabnikov je med mlajšimi, zato ne preseneča, da je delež tistih, ki imajo dostop do interneta, v gospodinjstvih z otroki večji (64 %) kot delež v gospodinjstvih brez otrok (41 %). Med najpogostejšimi razlogi, zaradi katerih slovenska gospodinjstva nimajo dostopa do interneta, so bili v letu 2004 po vrstnem redu naštet naslednji razlogi: da ga ne želijo imeti, da so previsoki stroški opreme in previsoki stroški dostopa, sledi pa pomanjkanje znanja. Tudi podjetja imajo skoraj vsa dostop do interneta, večina med njimi širokopasovnega, kar je dobro izhodišče za uporabo e-storitev ter povečanje učinkovitosti poslovanja. Med e-storitvami največ uporabljajo e-bančništvo ter storitve e-uprave, precej manj pa e-nakupovanje/prodajo, kjer podjetja kot glavni vzrok navajajo varnostne težave glede plačil.

⁶² Naložbe v IKT vsebujejo poleg naložb v programsko opremo tudi naložbe v računalnike in telekomunikacijsko opremo (IKT).

Okvir 2: Vpliv IKT na gospodarsko rast in produktivnost

V preteklem desetletju je Slovenija dosegla razmeroma soliden napredek v razvoju IKT dejavnosti, zlasti kar zadeva povečevanje deleža teh dejavnosti v dodani vrednosti in zaposlenosti poslovnega sektorja, manj pa glede deleža izvoza. Velikost in dinamika rasti IKT dejavnosti neposredno spodbuja gospodarsko rast, vendar ni predpogoj za izkoriščanje prednosti, ki jih omogoča uporaba IKT. Zato je zelo pomembno, koliko posamezna država investira v IKT in kako učinkovito jo uporablja.

Na podlagi mednarodno primerljive metodologije je bila v Sloveniji v letu 2005 opravljena prva ocena, ki je pokazala na pomemben vpliv naložb v IKT na gospodarsko rast in produktivnost (Stare, Bučar, 2005). IKT kapital je v Sloveniji v obdobju 1995–2001 v povprečju prispeval 16,4 % h gospodarski rasti, kar je primerljivo s povprečjem v EU-15 (19,0 %) in v nekaterih novih članicah EU in precej manj kot v ZDA (23,3 %). Na pomen IKT za produktivnost v Sloveniji je opozorila tudi analiza po skupinah dejavnosti (proizvajalci IKT in uporabniki IKT). V obdobju 1995–2002 so imeli proizvajalci IKT in intenzivni uporabniki IKT višjo rast produktivnosti kot dejavnosti, ki IKT ne uporabljajo intenzivno⁶³ (Kotnik, 2005).

Da je intenzivnost uporabe IKT pomembna za izkoriščanje učinkov IKT, je potrdila tudi analiza na sektorski in podjetniški ravni. Raziskovanje intenzivnosti uporabe v podjetjih v obdobju 1996–2002 je pokazalo, da storitvena podjetja v Sloveniji intenzivneje uporabljajo IKT kot predelovalna, bodisi, da to merimo z deležem naložb v IKT v celotnih naložbah bodisi z obsegom naložb v IKT na zaposlenega. Regresijska analiza je potrdila, da ima uporaba IKT statistično značilen pozitiven vpliv na produktivnost slovenskih podjetij. Vendar pa je vpliv IKT na produktivnost znatno močnejši v podjetjih, ki intenzivneje uporabljajo IKT. To nakazuje, da čim bolj je razširjena uporaba IKT v podjetju (v različnih funkcijah in povezavah), tem večje so koristi njene rabe. Za podjetja to pomeni, da morajo IKT uvajati čim bolj celovito (vključitev v vse poslovne procese), saj lahko tako dosežejo večje učinke IKT na produktivnost (Stare, Jaklič, Kotnik, 2005).

Ugotovitve kažejo, da so nadaljnje investicije v IKT še kako pomembne za konkurenčnost podjetij in Slovenije, seveda upoštevaje nujnost čim večjega izkoriščanja potencialov IKT in spremljajočih sprememb na področju organizacije, izobraževanja in usposabljanja. IKT so temeljna infrastruktura za nove poslovne modele oziroma za globalizacijo in drobitev verige ustvarjanja dodane vrednosti na več mednarodnih lokacijah. IKT omogočajo opravljanje poslovnih funkcij pri zunanjih izvajalcih (outsourcing) doma ali v državah z ugodnimi razmerami, bodisi da gre za nižje stroške dela, razpoložljivost izobražene delovne sile, spodbudno podjetniško okolje itd. Analize potrjujejo, da imata, ne glede na množico dejavnikov, ki predstavljajo tehnično/institucionalni temelj za široko uporabo IKT v posamezni državi⁶⁴, znanje in usposobljenost ključno vlogo za absorpcijo IKT in njihovo učinkovito uporabo na vseh ravneh. Ne gre zgolj za razpoložljivost visoko usposobljene delovne sile, temveč za njeno kakovost, prilagodljivost in sposobnost vseživljenjskega učenja in inoviranja ob spreminjajočih se zahtevah IKT.

⁶³ Zaradi nepopolnosti podatkov in metodoloških problemov je potrebna previdnost pri tolmačenju rezultatov.

⁶⁴ Opremljenost z IKT, zmožljiva in stroškovno dostopna telekomunikacijska infrastruktura, učinkovit regulacijski okvir, konkurenčni trgi proizvodov in storitev.

2.3. Učinkovita in cenejša država

USMERITVE SRS: Glavne usmeritve SRS v okviru tretje prioritete lahko razdelimo na tri področja. Prvo je razvojno prestrukturiranje javnih financ, ki obsega cilj zmanjšanja javnofinančnih odhodkov v razmerju do BDP za najmanj dve odstotni točki, prestrukturiranje odhodkov v smeri proritete strategije in absorpcije sredstev EU ter celovito davčno reformo s cilji razbremenitve dela, spodbujanja konkurenčnosti in zaposlovanja ter poenostavitve sistema. Drugo je povečanje institucionalne konkurenčnosti in učinkovitosti države. V ta okvir sodijo zmanjšanje lastniške vloge države v gospodarstvu, izboljšanje kakovosti predpisov in zmanjševanje administrativnih bremen, uvajanje javno-zasebnega partnerstva pri infrastrukturnih naložbah in javnih službah ter večja učinkovitost delovanja uprave. Tretje področje je izboljšanje delovanja pravosodnega sistema z usposabljanjem sodnikov, večjo učinkovitostjo in zmanjševanjem sodnih zaostankov.

UGOTOVITVE: Izdatki sektorja države v primerjavi z BDP so se znižali šele v zadnjih dveh letih, delno tudi s krčenjem izdatkov za investicije. Visoki izdatki za izobraževanje in zdravje so pomembna naložba v razvoj, vendar pa se je skupni delež vseh izdatkov države, ki najbolj prispevajo h gospodarski rasti, zmanjšal pod povprečje EU. Mednarodne primerjave kažejo, da skupna davčna obremenitev v Sloveniji narašča, nadpovprečno obremenjeni pa sta tako potrošnja kot delo. Institucionalno okolje je v Sloveniji med najmanj spodbudnimi za gospodarski razvoj in konkurenčnost. Ohranjanje velikega lastniškega deleža in neposredne lastniške kontrole države v gospodarstvu je razvojno gledano slabo. Zmanjševanje sodnih zaostankov se nadaljuje, kritično pa ostaja področje izvršbe. Pomembna ovira za večjo učinkovitost sodišč so predpisi, ki podaljšujejo trajanje postopkov.

ANALIZA: Analiza obsega vsa tri temeljna področja, ki so definirana tudi z usmeritvami SRS: kakovost javnih financ, institucionalna konkurenčnost države in učinkovitost pravosodja.

2.3.1. Kakovost javnih financ

Javnofinančna politika ima poleg zagotavljanja makroekonomske stabilnosti⁶⁵ pomembno vlogo tudi pri strukturnih reformah. Z ustrezno strukturo davčne obremenitve in izdatkov ter z njihovo ciljno učinkovitostjo mora podpreti doseganje razvojnih proritete države. Vendar to ne pomeni, da je potrebno izdatke povečevati⁶⁶. Mnoge študije dokazujejo, da višji delež javnofinančnih izdatkov negativno vpliva na gospodarsko rast in da povečanje celotnih izdatkov na dolgi rok vodi v kumulativno znižanje gospodarske rasti.⁶⁷ Tudi v dokumentih EU se vse bolj poudarja kakovost in ne le uravnoteženost javnih financ, pri čemer se kakovost ocenjuje predvsem skozi njihov prispevek h gospodarski rasti in njihovo dolgoročno vzdržnost (European Commission, 2005, str. 1-2).

⁶⁵ Ta vloga je analizirana v točki 2. 1. 1. Sodelovanje v evropskem tečajnem mehanizmu ERM2 in prevzem evra.

⁶⁶ Tanzi in Schuknecht (2005, str. 7) poudarjata, da tudi za javno porabo velja zakon padajočih donosov, saj povečevanje javne porabe nad določeno mejo prispeva vse manj družbene koristi. Po njuni oceni naj bi bila s tega vidika optimalna raven javne porabe na ravni okoli 35 odstotkov bruto domačega proizvoda.

⁶⁷ Romero in Strauch, 2003, str. 22; Clemens, Veldhuis, 2004, str. 2.

Izdatki sektorja države v primerjavi z BDP so se znižali šele v zadnji dveh letih, delno tudi s krčenjem izdatkov za investicije.⁶⁸ Izdatki so se v primerjavi z BDP v letih 2004 in 2005 skupaj zmanjšali za 0,8 odstotne točke. Zmanjšanje deleža izdatkov je bilo delno doseženo z večjo racionalnostjo države (nižjim deležem vmesne porabe in plačil prihodkov od lastnine) ter s pokojninsko reformo (rahal upad deleža teh izdatkov v BDP), delno pa s krčenjem deleža izdatkov za investicije. Delež izdatkov sektorja države v Sloveniji je po znižanju zdaj približno na ravni povprečja EU-25, kjer so se sicer izdatki v zadnjih letih povečali, nadpovprečno visoki pa so izdatki za vmesno porabo, zaposlene, subvencije in investicije. Ta primerjava potrjuje potrebo po nadaljevanju zniževanja deleža skupnih izdatkov zlasti za vmesno porabo in zaposlene, zaustaviti je treba tudi rast deleža izdatkov za druge transferje in subvencije (vključno z državnimi pomočmi) ter povečati njihovo ciljno učinkovitost, javne investicije pa je treba izvajati tudi preko javno-zasebnega partnerstva.

Visoki izdatki za izobraževanje in zdravje so pomembna naložba v razvoj, vendar pa se je skupni delež vseh izdatkov države, ki najbolj prispevajo h gospodarski rasti, zmanjšal pod povprečje EU. V obdobju 2000–2004 je Slovenija po deležu t. i. »produktivnih izdatkov«⁶⁹ države v BDP postopno zaostala za EU (Slovenija: 16,1 %; EU-15: 16,8 % BDP v 2003). Razlog je predvsem nizka raven izdatkov za stanovanjske in komunalne dejavnosti ter znižanje izdatkov za gospodarske dejavnosti. V okviru tega večino državnih pomoči, namenjenih gospodarstvu, Slovenija še vedno usmerja v sektorske namesto v horizontalne cilje ter v reševanje in prestrukturiranje podjetij v težavah. Na drugi strani pa je gotovo razvojno spodbudno, da Slovenija presega evropsko povprečje po višini izdatkov države za izobraževanje in zdravstvo in da se njihov delež ne zmanjšuje. Če primerjamo strukturo slovenskih javnih izdatkov s tisto, ki bi po analitičnih ugotovitvah najbolj prispevala k doseganju ciljev Lizbonske strategije, to je povečevanju gospodarske rasti in zaposlenosti, ugotovimo, da bi bile smiselne določene prilagoditve. Navzgor odstopa zlasti delež izdatkov za t. i. »državotvorne naloge« in socialno zaščito, zaostanki pa so pri deležu izdatkov za ekonomske zadeve ter za stanovanjske in komunalne dejavnosti.

Mednarodne primerjave kažejo, da skupna davčna obremenitev v Sloveniji narašča, nadpovprečno obremenjeni pa sta tako potrošnja kot delo. Po celotni obremenitvi z davki in prispevki v deležu BDP se je Slovenija v letu 2003 uvrstila na deveto mesto v EU in pred vse druge nove članice. Primerjava implicitnih davčnih stopenj pokaže, da sta v Sloveniji nadpovprečno obremenjeni tako potrošnja kot delo, in sicer tako glede na povprečje novih kot starih članic. Pri tem se je obremenitev v Sloveniji v zadnjih letih povečala, v povprečju drugih držav članic pa se je zmanjševala. V obdobju od leta 2000 do leta 2004 se je obremenitev s tekočimi davki na dohodke in premoženje povečala s 7,6 na 8,5 % BDP, zlasti zaradi učinkov sprememb v osnovah in olajšavah davka od dohodka pravnih oseb. Povečala se je tudi obremenitev z drugimi davki na proizvodnjo od 2,4 % na 3 % BDP zaradi nominalno progresivnega davka na izplačane plače⁷⁰ in uvedbe novih ekoloških taks. Med davki na proizvode in storitve se je povečeval delež

⁶⁸ Pri analizi izhajamo iz uradnih podatkov SURS, pripravljenih na podlagi primerljive evropske metodologije (ESR-95).

⁶⁹ Na podlagi rezultatov več mednarodnih analiz mednje štejemo izdatke, namenjene za izobraževanje, gospodarske dejavnosti, raziskavam in razvoju, investicijam, stanovanjskemu in prostorskemu razvoju ter zdravstvu.

⁷⁰ Konec leta 2005 je bil sprejet zakon o postopni odpravi davka na izplačane plače, kar pomeni pomembno razbremenitev stroškov dela in spodbudo za zaposlovanje.

trošarin ob hkratnem zmanjševanju deleža prihodkov od carin. Deleži drugih davkov in prispevkov so ostali praktično nespremenjeni. Pritiski mednarodne konkurence bodo v naslednjih letih zahtevali predvsem zniževanje davčne obremenitve dela, visoko obdavčevanje potrošnje pa je manj distorzno. Kot kažejo primerjave, je v Sloveniji nizko predvsem obdavčenje kapitala.

2.3.2. Institucionalna konkurenčnost države

Institucionalno okolje je v Sloveniji po številnih mednarodnih raziskavah med najmanj spodbudnimi za gospodarski razvoj in konkurenčnost. Rezultati mednarodnih raziskav za leto 2005 ponovno opozarjajo na institucionalne slabosti Slovenije. Čeprav je pri tovrstnih mednarodnih primerjavah potrebna velika mera previdnosti, saj temeljijo na raznolikih metodoloških pristopih in v veliki meri na anketnih podatkih, zaradi česar so močno odvisne od dejavnikov, ki določajo individualne zaznave (kulturne norme, raven politične svobode, pričakovanja, splošno zadovoljstvo ipd.), je njihovo sporočilo za Slovenijo zelo jasno in enoznačno. Največje slabosti so zaznane na področjih davkov, poslovnega okolja in obremenjenosti s predpisi, liberalizacije in regulacije mrežnih dejavnosti, privatizacije, trga dela in pravne države.

Vrednost indeksa tranzicije EBRD,⁷¹ ki meri doseganje standardov tržnega gospodarstva na ključnih področjih transformacije ekonomskega sistema, je za Slovenijo že tri leta (od 2002 do 2005) nespremenjena. Slovenija tako zdaj zaostaja že za vsemi tranzicijskimi državami, ki so skupaj z njo vstopile v EU. Največji zaostanki so na področjih politike konkurence⁷² (izpostavljena je prepočasna liberalizacija in potreba po boljšem reguliranju mrežnih dejavnosti, posebno telekomunikacij in energije), poslovnega okolja oziroma reform podjetniškega sektorja (dolgi in dragi postopki registracije, pomanjkanje zemljišč, dolgotrajnost sodnih postopkov), reforme nebančnih finančnih institucij in privatizacije velikih podjetij.

Vrednost indeksa konkurenčnosti javnih institucij, ki ga meri WEF v okviru svoje analize konkurenčnosti držav, se je za Slovenijo v letu 2005 zmanjšala; v petih letih je Slovenija po tem indeksu izgubila pet mest in se uvrstila na 35. mesto. Najslabše ocenjena področja so višina davčne obremenitve in učinkovitost davčnega sistema, čas za ustanovitev podjetja in obremenjujoča regulacija, potratnost javne porabe ter neučinkovitost pravosodja. Podobni so tudi rezultati pri indeksu učinkovitosti države, ki ga ocenjuje IMD, saj je Slovenija tu v petih letih izgubila štiri mesta in zaostaja za povprečno oceno držav EU-25 in novih članic.

⁷¹ Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD) od leta 1994 ocenjuje potek tranzicijskih reform v 27 državah, v katerih deluje, s posebnimi indeksi tranzicije (transition index). Indeks tranzicije s pomočjo 11 kazalnikov pokriva 6 ključnih področij reform (liberalizacijo, privatizacijo, podjetja, infrastrukturo, finančne institucije in pravno okolje). Vsak posamezen kazalnik odraža sintetično oceno napredka s strani glavnih ekonomistov EBRD, ugotovljenega na podlagi različnih podatkov, deskriptivnih informacij o reformah in njihove analize.

⁷² Po kazalnikih konkurenčnosti WEF se stopnja konkurence povečuje, saj se je uvrstitev Slovenije po kazalniku, ki meri stopnjo domače konkurence, v zadnjih treh letih (2003–2005) izrazito izboljšala od 74. na 50. mesto, še vedno pa je to relativno nizka uvrstitev. Učinkovitost politike konkurence se je po oceni WEF izrazito poslabšala (2003: 34.; 2005: 51. mesto). Institucija politike konkurence v Sloveniji se pretežno ukvarja le s presojami koncentracij. V letu 2003 so presoje koncentracij predstavljale 86 %, v letu 2004 91 %, v prvi polovici leta 2005 pa 90 % vseh postopkov.

Analiza poslovnega okolja in uspešnosti podjetij, ki sta jo izvedli EBRD in Svetovna banka (BEEPS⁷³), je pokazala, da se je leta 2005 institucionalna konkurenčnost Slovenije po oceni slovenskih podjetij malenkost poslabšala v primerjavi z zadnjo meritvijo leta 2002. BEEPS analizira sedem področij učinkovitosti države, pomembnih za poslovanje podjetij. Primerjava povprečnih sprememb ocen osmih tranzicijskih držav, ki so že vstopile v EU, pokaže, da je Slovenija s povprečnim poslabšanjem ocen za 0,09 podpovprečna (povprečje osmih držav je izboljšanje za 0,05). Močno izboljšanje zaznane institucionalne podpore poslovanju izkazuje Slovaška (0,59), sledi ji Poljska (0,22), na Češkem se je percepcija močno poslabšala (0,49), večje poslabšanje pa je zaznati tudi na Madžarskem (0,24). Druga raziskava Svetovne banke (Doing Business 2006) pa je pokazala, da je Slovenija po indeksu enostavnosti poslovanja v letu 2005 med 22. članicami EU (brez Luxemburga, Cipra in Malte) uvrščena na 20. mesto (63. mesto med 155 državami v raziskavi), z izrazito nadpovprečnim številom dni, potrebnih za odprtje novega podjetja⁷⁴.

Ohranjanje velikega lastniškega deleža in neposredne lastniške kontrole države v gospodarstvu je razvojno gledano slabo⁷⁵. Za lastniško strukturo podjetniškega sektorja je značilen na eni strani zelo majhen pomen neposrednih in portfolio tujih investitorjev, na drugi strani pa velik lastniški delež države oziroma delež, ki ji omogoča lastniško kontrolo⁷⁶. Povprečen delež podjetij pod tujo kontrolo v predelovalnih dejavnostih v majhnih razvitih državah, s katerimi se je smiselno primerjati, je 39,9-odstoten, v Sloveniji pa le 20,6-odstoten, v storitvenih dejavnostih pa je delež v majhnih razvitih državah 19,6-odstoten, v Sloveniji pa 9,1-odstoten (Rojec, Šušteršič, 2005, str. 16). Tako kot pri NTI (oziroma kontrolnih večinskih deležih) Slovenija tudi po strukturi lastništva na borzi odstopa od drugih razvitih držav po zelo visokem deležu javnega sektorja in po daleč najnižjem deležu tujih investitorjev (Rojec, Šušteršič, 2005, str. 18). Iz podatkov o lastništvu podjetij v borzni kotaciji in na prostem trgu Ljubljanske borze pa izhaja, da ima država skupaj z obema paradržavnima skladoma (KAD in SOD) med

⁷³ EBRD in Svetovna banka sta v letih 1999, 2002 in 2005 izvedli analizo poslovnega okolja in uspešnosti podjetij (Business Environment and Enterprise Performance Study - BEEPS) za 26 »tranzicijskih« držav in Turčijo ter za izbrane primerjalne države. Anketa BEEPS je oblikovana za spremljanje učinkovitosti države na dveh temeljnih vprašanjih, pomembnih za učinkovitost podjetij: vprašanja o regulaciji podjetij (licenciranje, davki, carine, ter regulacija trga dela in trgovine) in vprašanja o institucijah in lastninskih pravicah (korupciji, kriminalu in pravnem sistemu). Na tej podlagi BEEPS analizira sedem temeljnih področij učinkovitosti države, v okviru katerih poskuša prepoznati ovire pri poslovanju podjetij s posamičnimi indeksi.

⁷⁴ Najbolj problematično je povprečno število dni, potrebnih za odprtje novega podjetja, saj je Slovenija s 60 dnevi za 9 zahtevanih postopkov krepko preseгла povprečje drugih evropskih držav (povprečje EU je 27,6 dni za 7,5 postopkov).

⁷⁵ Mueller (2003, str. 373-380) povzema ugotovitve 71 primerjalnih analiz uspešnosti javnih in zasebnih podjetij, ki dobavljajo istovrstne dobrine ali storitve. Ugotavlja, da so bila le v petih primerih javna podjetja učinkovitejša od zasebnih, v desetih primerih ni bilo značilnih razlik v uspešnosti, ostalih 56 študij pa je ugotovilo, da so podjetja v državni lasti značilno manj učinkovita od zasebnih. Če dobrino ali storitev dobavlja državna administracija ali podjetje v državni lasti, to na splošno vodi v nižje dobičke in/ali višje stroške ter v nižjo produktivnost. Do podobnih ugotovitev prihajata Djankov in Murrell (2000) v analizi učinkov privatizacije na uspešnost in prestrukturiranje podjetij. V študiji sta s pomočjo meta analize 31 empiričnih analiz za različne tranzicijske države preučevala učinke privatizacije na rast obsega proizvodnje/prodaje in na rast produktivnosti podjetij. Njun zaključek je nedvoumen; pozitivni agregatni učinki privatizacije na uspešnost podjetij so statistično značilni ekonomsko pomembni. Zato je razvojno gledano slabo, da država še naprej ostaja ključni lastnik večjega dela najpomembnejših slovenskih podjetij.

⁷⁶ Tudi primerjava lastniške strukture podjetij, ki kotirajo na borzah v državah EU, kaže, da je Slovenija v primerjavi z drugimi razvitimi državami zelo posebna, na eni strani po majhnem pomenu neposrednih in portfolio tujih investitorjev v podjetniškem sektorju in na drugi strani po velikem lastniškem deležu in nadzoru države v podjetniškem sektorju (FESE 2002, 2004).

podjetji v borzni kotaciji več kot 25-odstotni lastniški delež v 10 od 28 podjetij, še v šestih pa ima delež, večji od 20 %. Med podjetji na prostem trgu pa ima država več kot 25-odstotni delež v sedmih od 110 podjetij, še v enajstih pa ima delež, večji od 20 %. To pa je neugodno, posebno še, če je tudi 20-odstotni delež države največji. Za obdobje zadnjih petih let (1999–2004) je za slovenska podjetja značilna pospešena lastniška konsolidacija. Povprečno število delničarjev se znižuje (od 931 na 662), lastniške in glasovalne pravice pa se koncentrirajo v rokah enega lastnika. Lastništvo se povečini koncentrira v rokah domačih nefinančnih podjetij (46,1 % podjetij). Pogosti večinski lastniki so tudi formalni nasledniki PID-ov (v 22,7 % podjetij), delež podjetij v kontroli tujcev pa je relativno majhen (4,7 % podjetij). Posebni problem je tudi neustrezna ločenost med lastniško in menedžersko funkcijo v podjetjih, kar povzroča, da so lastniki pogosto tudi upravljavci. To je posebej slabo v podjetjih, kjer je država največji lastnik.

2.3.3. Učinkovitost pravosodja⁷⁷

Zmanjševanje sodnih zaostankov se nadaljuje, kritično pa ostaja področje izvršbe. V letih 2004 in 2005 se je zmanjšalo število nerešenih zadev na sodiščih, in sicer za 3,4 oziroma 12,0 %. Na področju zemljiške knjige se zaostanki še naprej hitro zmanjšujejo, vendar so še vedno veliki zlasti v Ljubljani in Mariboru, kritična pa je zlasti situacija na področju izvršbe: zadev v delu je trikrat več kot se jih letno reši. Kljub nekaterim pozitivnim premikom trajajo postopki še vedno nerazumno dolgo, kar je potrdilo tudi Evropsko sodišče za človekove pravice⁷⁸.

Pomembna ovira za večjo učinkovitost sodišč so predpisi, ki podaljšujejo trajanje postopkov. Letos smo se prvič posvetili tudi ugotavljanju trajanja sodnih postopkov in razlogom zanje, saj dolgotrajno reševanje sporov ustvarja pravno in ekonomsko negotovost in tako negativno vpliva na blaginjo družbe. Razlogi zaustavljanja ali podaljševanja postopka so različni, kažejo pa nam področja, na katerih bi lahko spremenili predpise in/ali razmislili o drugačni organiziranosti sodišč. Iz zbranih podatkov izhaja, da sta najpogostejša vzroka za dolgotrajnost postopkov, razen pri kazenskih in stečajnih zadevah, prekinitve oziroma mirovanje postopka in pa pasivnost strank oziroma čakanje na mnenje izvedenca. Vzrok so tudi zakonske določbe o mirovanju in prekinitvi postopka,⁷⁹ ki ne motivirajo strank v postopku in sodišča, da bi čim manjkrat prišlo do prekinitve oziroma da bi se postopek po prekinitvi čim prej zopet začel. Enako velja za motiviranje izvedencev, da svoje delo opravijo v določenem času. Zanimivo je, da zastoje v postopku povzročajo tudi zadeve, kjer je obravnavanje že končano, sodba pa še ni izdana.

Trajanja izvršilnih zadev, kjer je po oceni 53,9 % vseh nerešenih zadev celotnega sodstva, sodna statistika žal posebej ne meri. Spremljanje trajanja izvršilnih zadev bi bilo koristno, saj ga je v veliki večini zadev potrebno prišteti k času trajanja pravnih zadev, da dobimo objektivno sliko o času trajanja pravnih zadev na naših sodiščih. Z vidika gospodarskih transakcij je izvršba pomembna zadeva, saj za upnika šteje predvsem dejansko poplačilo in ne le pravna zmaga, zato si to področje zasluži posebno pozornost. Prav tako je potrebno v določenih zadevah sešteti čas trajanja postopka

⁷⁷ Analizo sta pripravila Katarina Zajc in Aco Trampuž.

⁷⁸ Na tem sodišču je slovenski državljan Franjo Lukenda kot prvi uspel s pritožbo zaradi kršitve pravice do sojenja v razumnem roku.

⁷⁹ ZPP, Uradni list RS št. 26/99 in nadaljnje spremembe.

sodišč prve stopnje (okrožna in okrajna sodišča) in sodišč druge stopnje. Veliko zadev, ki so razsojene na prvi stopnji, gre namreč v ponovno odločanje na višja sodišča, ki pa zelo nerada odločajo meritorno, ampak zadeve raje vračajo v ponovno reševanje na prvo stopnjo. S tem se trajanje postopkov še dodatno podaljšuje.⁸⁰

⁸⁰ Celotno trajanje spora meri Svetovna banka, ki nas s 1003 potrebnimi dnevi za poplačilo upnika uvršča na 140. mesto med 144 državami.

2.4. Moderna socialna država in večja zaposlenost

OPREDELITVE SRS: SRS poudarja, da je ohranjanje in izboljšanje dosežene ravni socialne varnosti, kakovosti življenja ter zdravja pomembna družbena vrednota. Prehod od države blaginje v družbo blaginje zahteva bolj učinkovito socialno državo, večjo lastno odgovornost in večje spodbujanje aktivnosti posameznikov, krepitev javnega in zasebnega partnerstva ter bolj raznoliko in delno konkurenčno ponudbo socialnih storitev, hkrati pa večjo družbeno kohezijo, izboljšano dostopnost storitev sistemov socialne zaščite, zdravstva, izobraževanja, kulture in stanovanj ter posebno skrb za najbolj ranljive skupine. Sisteme socialne zaščite bo treba prilagoditi potrebam dolgožive družbe ter zmanjšati socialna tveganja, revščino in socialno izključenost. K trajnostnemu povečanju blaginje in kakovosti življenja naj bi pomembno prispevala višja stopnja zaposlenosti. K njej bosta prispevala zlasti gospodarska rast in vlaganja v znanje.

UGOTOVITVE: Gibanja na trgu dela so pozitivna: stopnja zaposlenosti se povečuje in se približuje 66 %, stopnja brezposelnosti je do leta 2005 počasi upadala, prilagodljivost trga dela se z uporabo instrumentov začasnega in delnega zaposlovanja povečuje. Problem še naprej ostaja strukturna brezposelnost, zlasti pri starejših, še vedno relativno visoka nefleksibilnost v povezavi z varovanjem zaposlitve v delovni in drugi zakonodaji ter premajhen obseg vseživljenjskega učenja.

Sistemi socialne zaščite so bili v precejšnji meri prilagojeni potrebam, prebivalcem omogočajo relativno dobro zaščito in še ne pomenijo nesprejemljivih javnofinančnih obremenitev. Ustrezajo današnji demografski strukturi (pokojninski sistem je bil reformiran tudi bolj dolgoročno), ne povsem pa tudi prihodnji. Vpeljane so bile sistemske rešitve, ki poleg javnih virov in javnopravnih izvajalcev omogočajo vključitev zasebnih virov in zasebnih izvajalcev, deleža zasebnih sredstev in izvajalcev pa naraščata. Življenjski standard se izboljšuje: po indeksu človekovega razvoja Slovenija konstatno izboljšuje svojo uvrstitev v primerjavi z drugimi državami; bruto plače kot pretežni vir dohodkov realno naraščajo, vendar po kupni moči še vedno za okrog 40 odstotnih točk zaostajajo za evropskim povprečjem; stopnja tveganja revščine in dohodkovna neenakost se zmanjšujeta in sta med najnižjimi v EU-25. Dostopnost dobrin in storitev javnih služb se izboljšuje, na enakost v dostopnosti pa negativno vplivajo šolnine za izredni študij, ne vključenost dela prebivalstva v zdravstveno zavarovanje in čakalne vrste v zdravstvu ter sistemska neenotno urejena dolgotrajna oskrba in premajhne kapacitete zanj. Zadovoljstvo z življenjem in zaupanje sta relativno nizka, se pa povečujeta.

ANALIZA: V okviru četrte prioritete analiziramo tri temeljne sklope razvoja. Prvi sklop je usmerjen na trg dela, drugi v sisteme socialne zaščite, tretji sklop pa v življenjske pogoje ter probleme družbene izključenosti in socialne ogroženosti.

2.4.1. Izboljšanje prilagodljivosti trga dela

Stopnja zaposelnosti prebivalstva v starosti 15-64 let je v Sloveniji razmeroma visoka (65,3 % v letu 2004, v letu 2005 pa se je po oceni povzpela na 65,9 %⁸¹; v letih 2004 in po oceni 2005 nad povprečjem EU) in ima tendenco rahlega naraščanja, vendar pa je

⁸¹ Po neuradnem izračunu UMAR na osnovi objavljenih anket o delovni sili SURS za vsa štiri četrletja 2005.

stopnja zaposlenosti starejših (v starosti 55-64 let) med najnižjimi v EU. Nizka stopnja zaposlenosti starejših je v veliki meri posledica relativno zgodnjega upokojevanja ter visoke strukturne brezposelnosti, ki zadeva zlasti starejše brezposelne osebe, delno pa še vedno tudi množičnega predčasnega upokojevanja v začetku devetdesetih.

Stopnja brezposelnosti se je v obdobju 2000–2004 rahlo znižala, v letu 2004 je bila 6,3 %, v letu 2005 pa se je po neuradnih podatkih (po našem izračunu iz četrletnih podatkov) povečala na 6,5 %. Je nižja od povprečja EU in nižja kot v večini novih članic (nižja je le na Cipru). Problematično visoki sta brezposelnost med mladimi in nizko izobraženimi.

Prilagodljivost trga dela, merjena z razširjenostjo začasnih in delnih zaposlitev, se je v Sloveniji v obdobju 1996–2004 sicer povečala, predvsem na račun povečanega obsega začasnega zaposlovanja, razširjenosti delnih zaposlitev pa je kljub povečanju skromna. Začasne in delne zaposlitve so bolj pogoste med ženskami, so pa delne zaposlitve v Sloveniji kot možnost za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja bistveno manj uporabljane kot v razvitih evropskih državah. Sociologi (Ignjatović, 2002) ugotavljajo, da v Sloveniji prihaja do starostne segregacije trga dela, ki je, ko gre za mlade, bistveno bolj prilagodljiv.

Na izboljšanje prilagodljivosti trga dela v Sloveniji kaže tudi ocena indeksa varovanja zaposlitve, ki ga je razvil OECD (OECD, 1999; OECD, 2004) in omogoča primerjavo zaposlitvene varnosti⁸², ki jo daje delovna in druga zakonodaja, ki določa varovanje zaposlitve. Indeks varovanja zaposlitve je v Sloveniji v zgodnjih devetdesetih letih znašal 4,2, po legalizaciji agencij za posredovanje dela leta 1998 pa se je indeks znižal na 3,1. S sprejemom Zakona o delovnih razmerjih, ki je začel veljati leta 2003, se je *indeks varovanja zaposlitve zmanjšal na 2,7, kar predstavlja še vedno primerjalno visoko nefleksibilnost* (Vodopivec, 2005)⁸³. Za Dansko, ki velja za vzorčni primer varne fleksibilnosti, je po ocenah OECD omenjeni indeks v letu 2003 znašal 1,8 (OECD, Employment Outlook 2004). Večjo fleksibilnost spremlja praviloma aktivnejša vloga aktivne politike zaposlovanja in izobraževanja odraslih.

Pomemben dejavnik prilagodljivosti trga dela so poleg **regulacije trga dela** tudi **usposobljenost in izobraženost delovne sile** in **uveljavljenost vseživljenjskega izobraževanja**. Raziskava Andragoškega centra Slovenije o pismenosti odraslih in njihovi vključenosti v izobraževanje je pokazala, da se je delež odraslih, ki se izobražujejo, v Sloveniji povečal z 31,9 % odrasle populacije v letu 1998 na 37 % v letu 2004. Kljub povečanju podatki o udeležbi, izmerjeni v mednarodnih raziskavah o udeležbi odraslih v izobraževanju in omenjeni raziskavi, kažejo, da so *spremembe v Sloveniji prepočasne, zato se zaostanek za razvitimi povečuje* (Ivančič, Drogenik, 2005). Podatki Eurostata o vključenosti prebivalstva 25-64 let v vse ravni izobraževanja in usposabljanja kažejo sicer ugodnejšo sliko, saj se po njih Slovenija uvršča takoj za države z najboljšimi rezultati (skandinavske države in Združeno kraljstvo), vendar tudi strokovnjaki Evropske komisije (CEC, 2005, str. 69) opozarjajo, da je kazalnik metodološko pomanjkljiv⁸⁴. Kljub pomanjkljivostim pa tudi ta kazalnik za Slovenijo kaže

⁸² Indeks varovanja zaposlitev, ki ga je razvil OECD, ima vrednosti 0 do 6, pri čemer nižje vrednosti označujejo bolj prožno zakonodajo.

⁸³ Indeks rigidnosti zaposlovanja (Svetovna banka; rigidity of employment index), ki naj bi meril podobne zadeve kot OECD-jev EPLI, kaže, da ima Slovenija vrednost 64, Danska 20 in Finska 48.

⁸⁴ Problematično je tako merjenje udeležbe v izobraževanju in usposabljanju samo v zadnjih 4 tednih pred anketiranjem, tako da čas anketiranja močno vpliva na rezultat. Prav tako pa kazalnik nič ne pove o

na pomemben problem izobraževanja odraslih pri nas, saj Slovenija spada med države z največjo razliko med vključenostjo nizko in visoko izobraženih v izobraževanje in usposabljanje, kar kaže na problem dostopa do izobraževanja in usposabljanja manj izobraženih. Vseživljenjsko izobraževanje in vključenost odraslih v izobraževanje je posebej pomembno za brezposelne, ki imajo v primerjavi z zaposlenimi slabšo izobrazbo.

2.4.2. Modernizacija sistemov socialne zaščite

V letu 2003 je delež javnih sredstev za socialno zaščito znašal 24,8 % BDP, kar je manj od povprečja držav Evropske unije (28 % BDP). Razlike med državami se odražajo v pojmovanju socialne zaščite kot vrednote, povezane z blaginjo prebivalstva ter v institucionalni organiziranosti sistemov. Za socialno zaščito tradicionalno največji delež BDP še vedno namenja Švedska (33,5 %), najmanj pa Estonija in Latvija (obe po 13,4 % BDP). Med novimi članicami EU največ sredstev za socialno zaščito namenja Slovenija, sledijo ji Češka, Madžarska in Poljska, navedene države pa presegajo 20-odstotne deleže BDP. Druge države, nove članice EU, za sisteme socialne zaščite namenjajo znatno manjše deleže od 20 %. V skandinavskih državah deleži sredstev zanje upadajo.

Financiranje socialne zaščite z javnimi viri je kombinirano tudi s prizadevanji posameznika, da sam s svojim delom in zaslužkom, lahko pa tudi s svojim finančnim in stvarnim premoženjem, krije izdatke za zdravstveno varstvo, za dolgotrajno oskrbo, družinsko varstvo ter si zagotavlja stabilne in trajne vire dohodka v okviru pokojninskega in invalidskega varstva ter varstva za primer brezposelnosti ali bolezenske odsotnosti iz dela. Delež zasebnih izdatkov za socialno zaščito znaša v Sloveniji nekaj nad 2 % BDP, kar je okoli desetine celotnih izdatkov. To je v evropskih razmerah relativno veliko. Večji posameznikov prispevek je v Sloveniji sistemsko omogočen in spodbujen z ureditvijo v zdravstvenem zavarovanju, kjer je delež zasebnih sredstev že dobrih 15 % vseh izdatkov za zdravstveno varstvo. Ta delež je zelo podoben deležem v državah EU-15. Nove države članice nimajo zasebnih sredstev za zdravstveno varstvo sistemsko urejenih, vendar so njihovi deleži sredstev ob relativno nižjem skupnem deležu za zdravstveno varstvo precej visoki (OECD, 2005).

Pokojninsko varstvo je drugo veliko področje socialne varnosti, kjer se z javnimi sredstvi kombinirajo zasebna sredstva⁸⁵, ki pa je še bolj različno organizirano in financirano kot zdravstveno varstvo. Kontinentalni evropski model in skandinavski model sta v veliki meri financirana iz javnih virov, praviloma na način socialnega zavarovanja. Denarne dobrobiti so v primerjavi s poprečnimi plačami v teh državah relativno visoke. Njihovi deleži so nad 10 % do 15 % BDP (v Italiji). Slovenski primerljivi delež je v letu 2003 znašal 11,2 % in je od leta 2000, ko je bila izvedena reforma, stabilen oziroma celo rahlo

vrsti in trajanju izobraževanja in usposabljanja (npr. formalno/neformalno izobraževanje in usposabljanje).

⁸⁵ V zadnjem desetletju vse države EU (stare članice predvsem po letu 2000) zagotavljajo ustreznost pokojnin s kombinacijo javnih in zasebnih virov: vpeljane so različne oblike pogodbenega dolgoročnega varčevanja (long term contractual saving) v obliki dodatnih obveznih ali prostovoljnih pokojninskih shem. V novih članicah EU (z izjemo Češke) je uveljavljena oblika tristebrnega pokojninskega sistema, kjer so obvezni pokojninski prispevki razdeljeni na del, s katerim se financirajo tekoči pokojninski izdatki, in drugi del, ki se po odločitvi posameznika zbira v pokojninskih skladih. Na koncu varčevalnega obdobja bo privarčevana vsota skupaj s pripisanim donosom pretvorjena v eno od oblik doživljenjske starostne pokojnine. V drugih novih članicah praviloma ni potrebno zniževati ravni pokojninskih prejemkov, ker so že tako na zelo nizki ravni.

padajoč. V skupini baltskih držav (Estonija, Latvija, Litva) in Slovaške ter v skupini držav (Irska, Islandija in Združeno kraljestvo) s pretežno kapitalsko kritim načinom financiranja (preko zasebnih pokojninskih skladov in s prostovoljnim ali kolektivnim zavarovanjem) je delež javnih sredstev za financiranje dobiti iz javnih pokojninskih shem nizek (denarne dobiti so v primerjavi s plačami relativno nizke). Države z relativno visokimi pokojninskimi prejemki (med te spada tudi Slovenija) zmanjšujejo relativno raven dobiti, istočasno pa spodbujajo dodatna pokojninska zavarovanja. Slovenija je to obliko uvedla z letom 2000. V dodatno pokojninsko zavarovanje⁸⁶ je vključenih že nekaj več kot 50 % aktivnih zavarovancev, vendar se pokojnine iz tega naslova še ne izplačujejo.

Sistemi socialnega zavarovanja in drugi sistemi za zagotavljanje socialne varnosti imajo vgrajene spodbude za večjo in dalj časa trajajočo ostajanje v aktivnosti; vendar so spodbude še očitno premalo vabljive oz. primerjava prednosti, koristi z neprijetnostmi in marginalnimi dohodki še premalo pozitivni v korist aktivnosti, da večjih sprememb obnašanja še ni zaznati. Še vedno oz. sploh vedno bolj velja, da je glavni način za zagotavljanje socialne varnosti aktivnost in iz nje izvirajoči dohodki. Aktivnost pa ni pomembna samo za pridobivanje dohodka, temveč je tudi element družbene vključenosti in povezanosti⁸⁷.

Sedanja organiziranost in vsebina sistemov socialne zaščite v glavnem ustrezata sedanji demografski strukturi prebivalcev Slovenije, prihodnji pa ne povsem. Količnik odvisnosti starejših (razmerje med številom oseb, starih 65 let in več, ter oseb v starosti 15-64 let) se povečuje (v letu 2004 znaša 19,8 %). Po projekcijah naj bi bilo to povečevanje v prihodnjih letih še hitrejše in tudi hitrejše kot v povprečju EU-25. S staranjem prebivalstva in pojavom dolgožive družbe se spreminja tudi relativna teža posameznih sistemov. Zaradi povečevanja števila zelo starih ljudi se povečuje potreba po dolgotrajni oskrbi. Pritisk na povečevanje dobiti iz pokojninskega zavarovanja se sedanji in bodoči aktivni generaciji blaži s podaljšano aktivnostjo in dodatnimi organiziranimi zavarovanji, kar naj bi v prihodnosti zagotavljalo primerne dohodke ob upokojitvi.

2.4.3. Življenjski pogoji, zmanjšanje družbene izključenosti in socialne ogroženosti

Vse od leta 1992, ko je na voljo prvi preračun za Slovenijo, se **indeks človekovega razvoja**⁸⁸ počasi, a kontinuirano izboljšuje. Med 177 državami, ki so vključene v merjenje, je Slovenija v letu 2003 zasedla 26. mesto in prvič preseгла mejo 0,90 (HDI je znašal 0,904). Povprečna vrednost HDI v EU-25 je 0,907, najvišji vrednosti imata

⁸⁶ V zagotavljanje financiranja niso vključena samo zasebna dodatna in dopolnilna sredstva posameznikov, pač pa so bile ustanovljene tudi posebne finančno-posredniške institucije zasebnega prava. Kombinacija tradicionalnih javnih blagajn in zasebnih finančnih posrednikov, katerih namena sta enaka (zagotavljanje socialne varnosti), je povečalo potrebo po urejanju in nadzoru države nad dejavnostjo finančnih posrednikov in pospešilo tudi spreminjanje tradicionalnih nosilcev socialnega zavarovanja. Slovenija je institucionalno strukturo vzpostavila, institucije pa večkrat še niso kos vsem razsežnostim kombiniranega zagotavljanja socialne varnosti.

⁸⁷ Zato je pri prenehanju aktivnosti zaradi različnih razlogov treba imeti na voljo in z instrumenti tudi podpirati druge oblike aktivnosti, ki ne pomenijo samo druženja temveč tudi prizadevanja za svoje in drugih dobro. Zato so razvite mreže prostovoljnih in civilnih organizacij in dejavnosti nujne za ohranjanje in razvijanje aktivnosti in družbene vključenosti. Podpora takšnim dejavnostim je za sisteme socialne varnosti ena od značilnosti modernega delovanja.

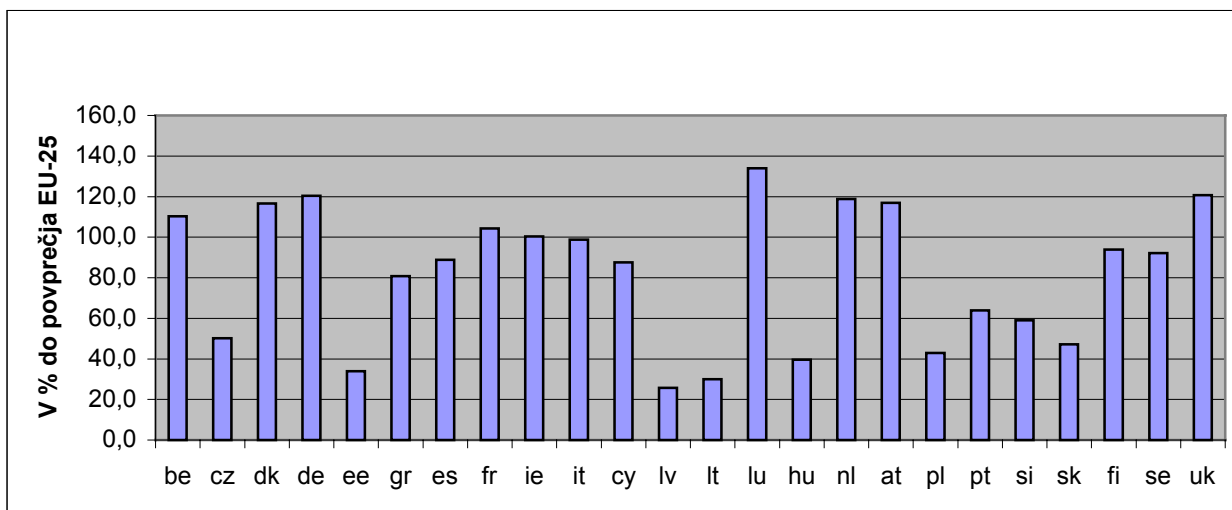
⁸⁸ Indeks človekovega razvoja (Human Development Indeks - HDI) združuje indekse dohodka oziroma dostopa do virov, izobraženosti in zdravja.

Luksemburg in Švedska (0,949). Slovenija se je med državami EU-25 uvrstila na 15. mesto.

V obdobju 1995–2004 je **povprečna bruto plača na zaposlenega realno porasla povprečno letno za 2,8 %** in je za 1,1 odstotne točke zaostajala za rastjo produktivnosti dela. V letu 2002 je bila njena raven v zasebnem sektorju 16.416 SKM, kar predstavlja okoli 59 % povprečja bruto plač na zaposlenega v zasebnem sektorju držav EU (Slika 4). Za okoli 15 odstotnih točk je bila višja od bruto plač novih držav članic EU in se najbolj približuje ravni portugalske bruto plače (63,9 %).

V strukturi zaposlenih je bilo v letu 2004 v Sloveniji okoli 25 % zaposlenih v javnem sektorju, bruto plača na zaposlenega pa je bila za 30 % višja kot v zasebnem sektorju predvsem zaradi višje izobrazbene ravni⁸⁹ zaposlenih. Med izobrazbenimi ravnmi so bruto plače na zaposlenega v javnem sektorju v primerjavi z zasebnim nekoliko nižje za zaposlene z visoko in višjo usposobljenostjo, bruto plače zaposlenih z nižjimi stopnjami usposobljenosti pa nekoliko višje, kar posebej velja za zaposlene s srednjo izobrazbo.

Slika 4: Bruto plače zasebnega sektorja v državah članicah, glede na povprečje EU-25 za leto 2002 po kupni moči (SKM)

Vir: EUROSTAT, SES (Survey of Earnings Structure) 2002. **Kratice držav:** AT-Avstrija, BE-Belgija, CY-Ciper, CZ-Češka, DE-Nemčija, DK-Danska, EE-Estonija, ES-Španija, FI-Finska, FR-Francija, GR-Grčija, HU-Madžarska, IE-Irska, IT-Italija, LT-Litva, LU-Luksemburg, LV-Latvija, MT-Malta, NL-Nizozemska, PL-Poljska, PT-Portugalska, SE-Švedska, SI-Slovenija, SK-Slovaška, UK-Združeno kraljestvo.

Plače žensk so nižje od plač moških. Razmerje se vse od leta 1995 izboljšuje in je v primerjavi z državami EU-25 in EU-15 med najugodnejšimi. Po zadnjih podatkih Eurostata so bile plače žensk v Sloveniji v letu 2002 za 9 % nižje od plač moških, po začasnih podatkih Statističnega urada RS pa so bile v letu 2003 nižje za 6,9 %. Eden pomembnih vzrokov za razlike je v večji zastopanosti žensk v dejavnostih, ki so v slabšem dohodkovnem položaju in imajo nižje povprečne plače. V povprečju vseh zaposlenih po strokovni usposobljenosti ni večjih razlik po spolu, so pa po dejavnostih, kar prav tako vpliva na razlike v plačah.

⁸⁹ V javnem sektorju je bilo v primerjavi z zasebnim skoraj trikrat več zaposlenih z visoko (visoka in višja) in polovico manj z nizko usposobljenostjo.

Neenakost porazdelitve dohodkov med prebivalstvom, merjena s kvintilnim količnikom (dohodki najvišjih 20 % v primerjavi z dohodki najnižjih 20 %), se od leta 1998 zmanjšuje in je bila v letu 2003 med najnižjimi v državah EU-25 in EU-15. Kvintilni količnik je v Sloveniji leta 2003 znašal 3,1 (EU-25: 4,6), kar pomeni, da so imeli najbogatejši v povprečju 3,1-krat višje dohodke kot najrevnejši. Tudi dohodkovna neenakost, izmerjena z Ginijevim količnikom, se je v obdobju 1998–2003 v Sloveniji rahlo znižala in je najnižja med vsemi državami EU.

Pri plačah kot glavnem viru dohodkov je neenakost nekoliko večja (kar pomeni, da na nizko neenakost bolj vplivajo drugi viri dohodkov), distribuciji v javnem in zasebnem sektorju pa se nekoliko razlikujeta. Za porazdelitev plač v javnem sektorju je značilno, da so plače bolj enakomerno porazdeljene, vse od leta 2000 pa ima neenakost tendenco zmanjševanja. V zasebnem sektorju pa je več visokih plač, kar pomeni, da so zlasti plače po individualnih pogodbah vzrok za to, da ima neenakost v zasebnem sektorju tendenco povečevanja.

Tveganje revščine je v Sloveniji relativno nizko. Pod pragom tveganja revščine je v Sloveniji v letu 2003 živelo 10 % slovenskega prebivalstva. Vse od leta 1997 se stopnja znižuje (v obdobju 1997–2003 se je znižala kar za 2,3 odstotni točki). Slovenija ima eno najnižjih stopenj med državami EU-25 in EU-15, saj je nižja stopnja izmerjena le na Češkem, podobne stopnje pa imajo predvsem skandinavske in nekatere druge razvite države, kot so Luksemburg, Finska, Danska, Švedska in Francija, med novimi članicami pa Madžarska.

Tveganje revščine podobno kot v drugih državah najbolj povečuje *brezposelnost*, kar dokazuje tudi podatek o stopnji tveganja revščine, ki je med brezposelnimi najvišja, kar 39,2-odstotna. Še posebej je problematična *dolgotrajna brezposelnost*. Zniževanje stopnje dolgotrajne brezposelnosti je zato eden pomembnih vzrokov za izboljševanje slike ogroženosti z revščino v Sloveniji. V letu 2004 je bilo 3,1 % vseh aktivnih prebivalcev brezposelnih več kot eno leto. Vse od leta 2000 stopnja dolgotrajne brezposelnosti pada in je nižja od stopnje v EU-25 in EU-15. Problematično ostaja dejstvo, da je med brezposelnimi, starejšimi od 25 let, dolgotrajno brezposelnih več kot polovica in da se s starostjo delež dolgotrajno brezposelnih še povečuje. Dolgotrajni brezposelnosti so praviloma bolj izpostavljeni starejši in manj izobraženi ter invalidi.

Na zmanjševanje stopnje tveganja revščine je vplivalo tudi *zmanjšanje deleža odraslih, ki živijo v gospodinjstvih, v katerih ni nihče delovno aktiven*; to je obenem tudi strukturni kazalnik socialne izključenosti. V Sloveniji v takšnih gospodinjstvih živi 6,7 % odraslih prebivalcev. Do leta 2000 se je ta delež nekoliko povečal, od tedaj dalje pa pada (v obdobju 2000–2005 se je znižal za 2,3 odstotne točke) in je znatno (za več kot 3 odstotne točke) nižji kot v EU-25 in EU-15.

Statistični podatki o stopnji tveganja revščine pred socialnimi transferji in po njih kažejo, da bi bila brez socialnih transferjev, ki so jih upravičenci prejeli iz javnih sredstev, stopnja tveganja revščine v Sloveniji večja za 6 odstotnih točk. Od leta 1997 se je pozitiven učinek socialnih transferjev povečal za odstotno točko. Razlike med stopnjami tveganja pred socialnimi transferji in po njih kažejo, da je v Sloveniji vpliv socialnih transferjev na zniževanje revščine nižji kot v EU-25 in EU-15.

Velika večina slovenskih gospodinjstev živi v lastnih stanovanjih, za pokrivanje stanovanjskih stroškov pa namenjajo blizu petine svojih dohodkov. Leta 2002 je 84,6 %

ljudi živelo v lastnih stanovanjih, 3,3 % je bilo najemnikov v neprofitnem stanovanju, 0,6 % najemnikov v socialnem stanovanju, drugi pa so bili najemniki profitnih ali službenih stanovanj, podnajemniki ali uporabniki stanovanj staršev ali drugih sorodnikov. V gospodinjstvih z dohodki pod mejo tveganja revščine je delež lastnikov sicer nekaj nižji, a še vedno visok in znaša 80,4 %. Primerjave z državami EU-15 kažejo, da v teh državah višina dohodkov bolj vpliva na razmerje med lastništvom in najemom stanovanja. Razlika pa je opazna tudi med južnoevropskimi in drugimi državami EU-15, saj je v južnoevropskih tudi med gospodinjstvi z nizkimi dohodki zelo visok delež lastnikov, ponekod višji kot v Sloveniji (v Grčiji 91 %, v Španiji 84,4 %), najnižji pa je v Nemčiji (le 27 %) in na Švedskem (34 %). Različne študije za razvite države kažejo, da lastništvo stanovanj zmanjšuje nagnjenost lastnikov k selitvam in s tem zmanjšuje njihovo mobilnost na trgu dela. Čeprav v Sloveniji analiz vpliva lastništva stanovanj na mobilnost na trgu dela nimamo, pa zaradi geografske majhnosti in velikih dnevnih migracij lahko sklepamo, da se selitvena mobilnost v veliki meri nadomešča z množičnimi dnevnimi migracijami, kar pa povečuje prometne tokove in okoljske obremenitve. Za pokrivanje stanovanjskih stroškov (stanovanja, vode, elektrike, ogrevanja) so v letu 2004 namenjala slovenska gospodinjstva 19,3 % svojih dohodkov. Po letu 1995 je ta delež do leta 2001 naraščal in nato spet rahlo upadel. S temi stroški so bila obremenjena nekoliko manj od evropskega povprečja (EU-25: 21,4 %; EU 15: 21,3 %).

Dostop do storitev javnih služb, ki vplivajo na kakovost življenja in večjo družbeno vključenost, se izboljšuje. Vključenost mladih v izobraževanje vseskozi narašča. V letu 2003 je bilo v izobraževanje (na katerikoli stopnji) vključenih 66,9 % prebivalcev, starih 15-24 let, kar je višji delež kot v državah EU-25 in EU-15. Za izboljšanje izobrazbene strukture je najpomembnejši dostop do terciarnega izobraževanja. Nanj v Sloveniji poleg razpoložljivih kapacitet pomembno vplivajo zlasti sistem plačila šolnin, državne pomoči šolajočim in dohodkovni položaj staršev. Šolnine se plačujejo za izredni študij, ne pa za rednega. Štipendije (vseh vrst in za vse stopnje šolanja) so rahlo bolj skoncentrirane med revnejšimi gospodinjstvi. Raziskave (Bevc, 2001) kažejo, da je več študentov iz premožnejših kot iz revnejših gospodinjstev, kar kaže na neenakost dostopa do terciarnega izobraževanja. Ob visoki vključenosti mladih v izobraževanje pa je *vključevanje odraslih v formalno izobraževanje še vedno nizko*. Najbolj je dostopno tistim, ki so zaključili srednjo šolo, saj prejemajo ti največ finančnih spodbud od delodajalcev, najmanj izobraženi pa so v veliki meri prepuščeni svojim lastnim finančnim virom.⁹⁰

Dostopnost do zdravstvenih storitev je v Sloveniji relativno dobra, ima pa nekaj šibkih točk v ne vključenosti dela prebivalstva v zavarovanje in v čakalnih dobah. V obvezno zavarovanje je vključeno skoraj celotno slovensko prebivalstvo (98,9 % po stanju 31. 12. 2004). Izjema je ožja skupina ljudi (22.536 ali 1,1 % prebivalcev), med njimi so tudi ljudje, ki so hkrati brez vsakih dohodkov, brez državljanstva Republike Slovenije in brez stalnega prebivališča, zato ne morejo biti vključeni v obvezno zavarovanje. Večina prebivalstva je vključena tudi v prostovoljno dopolnilno zavarovanje za doplačilo storitev do polne vrednosti. Dve skupini oseb, ki zaradi pomanjkanja finančnih virov sodita med najbolj ranljive (skupina oseb, ki ne more biti vključena v obvezno zavarovanje, in skupina, ki ni prostovoljno dopolnilno zavarovana zaradi nezmožnosti plačila premije), imata v primerjavi z drugimi otežen dostop do zdravstvenih storitev, saj je obema skupinama zagotovljeno le nujno zdravstveno varstvo.

⁹⁰ Podrobneje je problem predstavljen v točki 2. 4. 1. Izboljšanje prilagodljivosti trga dela.

V primerjavi z nekaterimi evropskimi državami ima Slovenija manj kadrovskih in drugih zdravstvenih zmogljivosti. V letu 2004 je imela na 100.000 prebivalcev 229,8 zdravnikov, kar Slovenijo uvršča med države z nizkom številom zdravnikov, pri čemer pa je opazen trend postopnega povečevanja. Tudi primerjava po številu bolniških postelj kaže na manjše kapacitete. Slovenija je imela v letu 2002 na 100.000 prebivalcev 508,9 bolniških postelj, države EU-25 pa v povprečju 639,1. Tako za Slovenijo kot za povprečje držav EU-25 je v zadnjem obdobju značilen trend zmanjševanja števila bolniških postelj. Čakalne dobe povzročajo neenakost med zavarovanimi osebami, saj si jih premožnejši poskušajo zagotoviti s plačilom iz lastnih sredstev.

Dostopnost do socialnovarstvenih storitev je po predpisih zagotovljena večini slovenskih prebivalcev, v praksi pa jo omejujejo še vedno nezadostna mreža storitev in programov (premahnje kapacitete in neenakomerna regionalna pokritost), težave pri financiranju in marsikdaj tudi slaba informiranost ali celo stigmatizacija potencialnih uporabnikov sistema. Pravica do storitev je zagotovljena vsem prebivalcem s stalnim prebivališčem, drugim pa le najnujnejše storitve. Osebe brez stalnega prebivališča, ki jih sicer ni veliko, se zato v določenih rizičnih situacijah znajdejo v težavah, še zlasti če postanejo odvisne od pomoči druge osebe in potrebujejo institucionalno oskrbo, do katere v okviru javne službe niso upravičene. Čeprav je bila pri storitvah dolgotrajne oskrbe dostopnost bistveno izboljšana, podaljševanje življenjske dobe, večanje števila starejših in spremenjene možnosti družin za oskrbo starejših še naprej zelo hitro večajo obseg potrebnih storitev. Dosedanji razvoj dolgotrajne oskrbe je šel predvsem v smeri razvijanja zmogljivosti za institucionalno oskrbo. Po številu postelj za institucionalno oskrbo starejših je v Sloveniji že blizu 4,7 postelj na 1000 prebivalcev, starejših od 65 let, kar bistveno ne odstopa od razvitih evropskih držav. Zaostanki pa so pri obsegu oskrbe na domu in drugih neinstitucionalnih oblik, saj je vanje vključenih manj kot 2 % prebivalcev, starejših od 65 let.

Dostopnost vrtcev in drugih oblik varstva predšolskih otrok pomembno vpliva na obseg in način vključevanja žensk na trg dela in usklajevanje poklicnega in družinskega življenja. V Sloveniji je bilo v šolskem letu 2004/2005 v vrtcih okoli 75 % otrok med tretjim letom in začetkom šolanja in ena tretjina otrok pod tremi leti, kar pomeni da se Slovenija približuje ciljem, ki jih je leta 2002 v Barceloni postavil Evropski svet (90 % otrok v starosti 3 leta do začetka šolanja in vsaj 33 % otrok pod tremi leti). V državah EU-15⁹¹ je največ predšolskih otrok v varstvu za polni delovni čas na Danskem, sledi Švedska. Slovenija bi v tem vrstnem redu bila tretja, za Švedsko.

Subjektivno dojetje življenjskega okolja je v določeni meri v neskladju z objektivnimi dejstvi. Zadovoljstvo z življenjem je v Sloveniji skozi čas stabilno, se pa v primerjavi z drugimi evropskimi državami Slovenija uvršča v skupino držav z nižjimi stopnjami povprečnega zadovoljstva. Rezultati analiz kažejo, da je odnos med socioekonomskimi okoliščinami in izraženim zadovoljstvom zelo zapleten; iz podatkov namreč ni mogoče razbrati, da so spremembe življenjskih razmer vplivale na spremembe zadovoljstva. Ocena zadovoljstva tudi ni vedno višja v gospodarsko razvitejših državah. Rezultati longitudinalne analize v Sloveniji (Bernik, 2004) kažejo, da

⁹¹ V državah EU-15 je največ predšolskih otrok v varstvu za polni delovni čas na Danskem (od 3 do 5 let 92 % in do vključno dveh let 58 %), sledi Švedska s 84 % otrok od 3 do 5 let in 42 % otrok do vključno dveh let, nato Nemčija z 72 % otrok od 3 do 5 let in 7 % otrok do vključno dveh let, okoli 50 % otrok od 3 do 5 let je v varstvu na Finskem (do dveh let 18 %), Avstriji (do dveh let 9 %), na Nizozemskem pa je 51 % otrok vključenih v varstvo do 4. leta, ko postanejo šoloobvezni.

imata med vsemi dejavniki zadovoljstva z življenjem največjo težo samoocena zdravja in zakonski stan, manjšo pa izobrazba in samoocena družbenega statusa. Vedno pomembnejša determinanta zadovoljstva postaja tudi starost. Na izraženo zadovoljstvo (vedno bolj) pomembno vpliva zaposlitev (delo), njena kvaliteta in stopnja delovne avtonomije.

Okvir 3: Zaupanje kot merilo socialnega kapitala

Zaupanje v institucije je v Sloveniji nizko, ni pa porazdeljeno med vse institucije enako. Ves čas empiričnih meritev so deležne izrazitega nezaupanja institucije političnega sistema (politične stranke, državni zbor, vlada) in sodni sistem. Izredno nizko je zaupanje v cerkev; sindikati in varuh človekovih pravic pa po razmeroma nizkih stopnjah zaupanja postopoma pridobivajo zaupanje. Visoko je zaupanje v institucije države blaginje, prav tako v izobraževalni sistem in medije. Najvišje stopnje zaupanja uživajo neformalne institucije, kot so družina in sorodniki.

Tudi zaupanje v druge je v Sloveniji nizko. V zadnjih petih letih je sicer prišlo do pomembnega dviga zaupanja med vsemi socialnimi sloji, a Slovenija kljub temu ostaja na repu evropskih držav. Povprečno zaupanje je v Sloveniji tretje najnižje med enaindvajsetimi v Evropsko družboslovno raziskavo (ESS) vključenimi državami. Najnižje po stopnji zaupanja v druge so uvrščene južnomediterranske in postsocialistične države, najvišje pa skandinavske. Tudi po odgovoru na vprašanje o pripravljenosti pomagati drugim prevladuje v Sloveniji (pa tudi v vzhodni in južni Evropi) podoba egoističnega in nesolidarnega okolja. Največjo solidarnost kažejo v skandinavskih državah in zahodni Evropi, kjer prevladuje pričakovanje, da so ljudje večinoma pripravljeni pomagati drugim.

2.5. Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja

USMERITVE SRS: V peto razvojno prioriteto SRS uvršča več različnih področij: (i) trajno obnavljanje prebivalstva, (ii) skladnejši regionalni razvoj, (iii) zagotavljanje optimalnih pogojev za zdravje, (iv) izboljšanje gospodarjenja s prostorom (v) integracija okoljevarstvenih meril v sektorske politike in potrošniške vzorce in (vi) razvoj nacionalne identitete in kulture. Osnovni cilji na področju trajnega obnavljanja prebivalstva se nanašajo na izboljšanje pogojev za večjo vključenost delovno sposobnega prebivalstva, na ustvarjanje primernih delovnih in societalnih pogojev za starejše aktivne prebivalce ter primernih pogojev za ustvarjanje družine. Skladnejši regionalni razvoj naj bi se po opredelitvah SRS uresničeval na širokem področju – od oblikovanja pokrajin, krepitev policentričnega sistema, regionalnega razvojnega programiranja do ohranjanja poseljenosti, prometne povezanosti in krepitev lokalnih gospodarstev. Osnovna usmeritev na področju zdravja je integriranje varovanja zdravja v sektorske politike, zmanjševanje razlik v zdravju med regijami in skupinami prebivalstva, spodbujanje zdravih vedenjskih vzorcev ter izboljšanje dostopnosti in kakovosti zdravstvenih storitev. Osnovni cilji na področju gospodarjenja s prostorom se nanašajo na povečanje razpoložljivosti stavbnih zemljišč in razvoj nepremičninskega trga, usmeritve pa zajemajo tudi prednost izrabe že obstoječih poselitvenih površin v naseljih. Glede podeželskega prostora (krajine) so trije poudarki, in sicer evidenca in zaščita najboljših kmetijskih zemljišč, povečevanje zemljišč za ekološko pridelavo hrane in pospeševanje zlozbe kmetijskih zemljišč. Ker so dobrine in storitve, ki jih nudi narava, fizično omejene, je pri gospodarskem razvoju in izkoriščanju naravnih virov treba upoštevati okoljevarstvena merila. Zato je cilj trajnostnega razvoja prekinitve povezave med gospodarsko rastjo in pritiski na okolje. Pogoji za to pa je gospodarski napredek v smeri večje energetske in snovne učinkovitosti, internalizacija okoljskih stroškov (eksternalij) v cene proizvodov in storitev ter integracija okoljske politike v razvojno politiko. Na področju kulture pa je osnovna usmeritev uveljavljanje kulture v njeni celosti, to je etičnih, socialnih, gospodarskih in političnih razsežnostih, in njeno odpiranje sodobnemu svetu.

UGOTOVITVE: Pri trajnem obnavljanju prebivalstva gredo demografske značilnosti v Sloveniji v smeri upadanja rodnosti in upočasnjevanja umrljivosti, kar je splošna značilnost tudi drugih držav EU. V Sloveniji je naravni prirast negativen od druge polovice devetdesetih let, selitveni prirast pa je relativno nizek. Posledično se slabša starostna struktura prebivalstva ter večja indeks odvisnosti starega prebivalstva.

Po zmanjševanju regionalnih razlik v obdobju zadnjih dveh let, so le-te pričele ponovno naraščati, predvsem zaradi krepitev regije z državnim središčem. Takšna gibanja so prisotna v vseh hitro rastočih novih članicah Evropske unije in so značilna za obdobja pospešene gospodarske rasti in razvojnega dohitevanja razvitejših držav. Na določeni stopnji razvoja se pričnejo zniževati.

Na področju gospodarjenja s prostorom je več indikacij, da se dogajajo pozitivne spremembe. Vendar ostaja dejstvo, da so še prisotne pomembne ovire v ponudbi komunalno opremljenih zemljišč za gradnjo, pa tudi ovire v delovanju nepremičninskega trga, ki jih v razvitejših evropskih državah ne poznajo.

Prilagajanje gospodarstva ter poselitve pričakovanim podnebnim spremembam, uveljavljanju trajnostne rabe naravnih virov, zmanjševanju energetske in snovne

intenzivnosti ter zmanjševanju nastajanja odpadkov se relativno počasi izboljšuje, okoljska politika pa še ni dovolj integrirana v razvojne usmeritve, predvsem na področju prometa.

Na področju zdravstva se pričakovano trajanje življenja v Sloveniji nadaljuje, vendar je tako pri ženskah kot pri moških še vedno nižje kot v povprečju Evropske unije (moški 1,7 let; ženske 0,6 let), vendar se razlika hitro znižuje pri obeh spolih. Umrljivost dojenčkov je v Sloveniji med najnižjimi v Evropski uniji, samoocena zdravja prebivalstva se izboljšuje, vendar je v povprečju nižja kot v državah Evropske unije.

Kultura je v Sloveniji med prebivalstvom razširjena podobno kot v drugih državah EU, tako javnofinančna kot zasebna sredstva zanjo pa rastejo in so po oceni nekoliko višja od povprečja EU-25. Ker radio in televizija med ponudbo zasedata prvo mesto tako po sredstvih kot po porabi prostega časa prebivalstva, lahko pomembno vplivata na kulturno zavest in razširjanje kulture. Zaradi razmeroma nizke participacije prebivalstva v kulturi je pomemben razvoj ljubiteljske kulture; potrebne pa bi bile tudi spremembe pri popularizaciji bralnih navad prebivalstva.

ANALIZA: V okviru točke obravnavamo pet področij: (i) trajno obnavljanje prebivalstva, (ii) skladnejši regionalni razvoj, (iii) izboljšanje gospodarjenja s prostorom (iv) integracija okoljevarstvenih meril v sektorske politike in potrošniške vzorce in (v) proizvodnja in poraba kulturnih dobrin. Področje o zagotavljanju optimalnih pogojev za zdravje smo z vidika dostopnosti obravnavali v predhodni točki, v analitični prilogi pa so prikazani še kazalniki o pričakovanem trajanju življenja, umrljivosti dojenčkov in zadovoljstvu prebivalstva z zdravljem.

2.5.1. Trajno obnavljanje prebivalstva

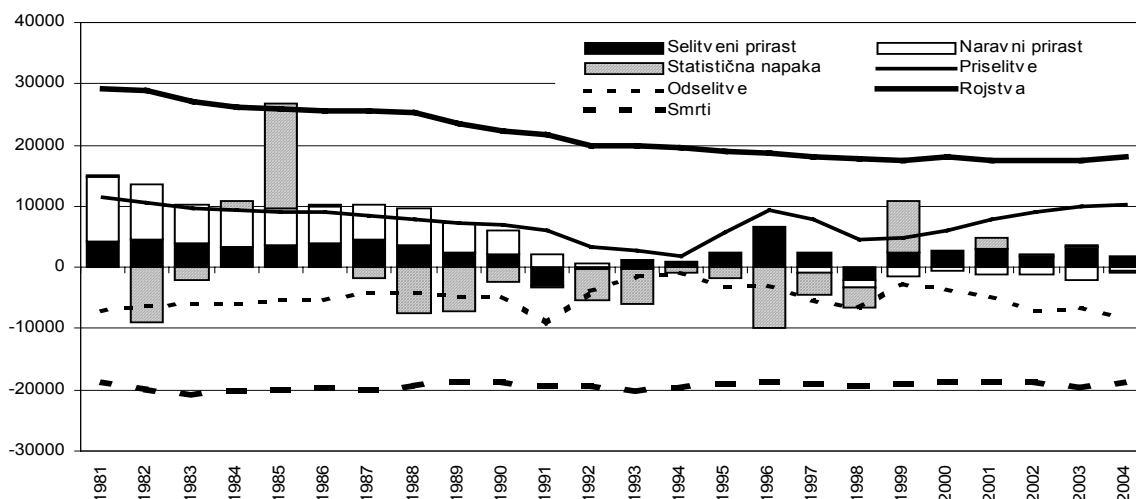
V Sloveniji sta se v preteklem desetletju dolgoročna trenda upadanja rodnosti in upočasnjevanja umrljivosti križala z gospodarskimi in političnimi spremembami, ki so bile tudi vzrok večjih nihanj v selitvah med Slovenijo in tujino. Tako se je število prebivalcev, ki je naraščalo že vse obdobje po drugi svetovni vojni in je po podatkih registra prebivalstva leta 1991 že preseglo 2 milijona, do leta 1998 zmanjšalo na dobrih 1.982 tisoč. Rodnost, ki se je že v začetku osemdesetih let znižala pod raven zagotavljanja enostavnega obnavljanja generacij, se je znižala še zaradi vpliva gospodarske in politične tranzicije. Proces upočasnjevanja umrljivosti se je na drugi strani zaradi tranzicije najprej upočasnjal, po obnovi gospodarske rasti v drugi polovici preteklega desetletja pa ponovno pospešil. Selitveni prirast je bil v povprečju nižji kot v osemdesetih letih, predvsem zaradi političnih sprememb ter slabih možnosti za zaposlovanje in visoke domače brezposelnosti. Ob upočasnjeni umrljivosti je bilo v drugi polovici devetdesetih let število rojstev že manjše od števila umrlih, tako da je naravni prirast, ki se je zmanjševal že od leta 1979 dalje, postal negativen. Čeprav je bil selitveni prirast od leta 1993 dalje (z izjemo leta 1998) pozitiven, se je število prebivalcev po podatkih registra prebivalstva vse do leta 1998 zmanjševalo⁹², od tega leta dalje pa število prebivalcev ponovno počasi narašča. Leta 2005 je spet preseglo 2 milijona.

Z upadanjem števila rojstev in z upočasnjevanjem umrljivosti se počasi spreminja tudi

⁹² To kaže tudi na to, da uradna statistika prebivalstva in statistika selitev medsebojno metodološko nista usklajeni.

starostna sestava prebivalstva. Zmanjšuje se delež otrok, povečujeta pa deleža delovno sposobnega in starega prebivalstva. Ta proces je za sedaj še počasen zaradi relativno velikih demografskih izgub v času obeh svetovnih vojn (zmanjšano število rojstev v času obeh vojn, povečana umrljivost med drugo ter povečana emigracija po drugi svetovni vojni), tako da Slovenija glede deleža starega prebivalstva še zaostaja za povprečjem EU. Lahko pa postane kritičen že v naslednjem desetletju in kasneje, ko bodo začele vstopati v kontingent starega prebivalstva številčne generacije, rojene po drugi svetovni vojni, kontingenti otrok ter delovno sposobnega prebivalstva pa se bodo začeli (zaradi nizke rodnosti v obdobju po letu 1980) zmanjševati. Razmerje med delovno sposobnim (15-64 let) in starim prebivalstvom (65 let in več) se bo od sedanjega 5 : 1 po projekcijah (Kraigher, 2005; Eurostat, 2005) do leta 2013 poslabšalo na 4 : 1. Po letu 2020 bo padlo na manj kot 3 : 1 in po letu 2040 na manj kot 2 : 1. Tega vedno bolj neugodnega razmerja pa ne bo mogoče kaj dosti popraviti niti z večjo rodnostjo niti s povečanim priseljevanjem.

Slika 5: Komponente rasti prebivalstva Slovenije (po registru prebivalstva) v obdobju 1981–2004

Vir: SURS

Z vidika problemov staranja in nezadostnega obnavljanja prebivalstva je na eni strani treba izboljševati možnosti za večjo vključenost delovno sposobnega ter delno tudi starega prebivalstva v ekonomsko aktivnost, na drugi pa izboljšati možnosti, ki bi omogočile večjo rodnost v Sloveniji. Možnosti za aktiviranje starejšega prebivalstva so slabi predvsem zaradi nestimulativnih razmer ter premalo razvitih fleksibilnih oblik (npr. delne upokojitve) za zaposlovanje starejših na trgu dela. Po drugi strani pa sedanja visoka fleksibilnost zaposlovanja mladih (že nekaj let je preko 75 % novih zaposlitev le za določen čas in ta delež še narašča) ne omogoča zadostne gotovosti zaposlitve, ki bi lahko ob eni najbolj stimulatивnih politik na področju družinskega varstva v Evropi spodbudila večjo rodnost v Sloveniji. Poleg tega tudi stanovanjska politika še vedno ni dovolj prilagojena potrebam in možnostim mladih družin⁹³.

⁹³ To kaže tudi točka 2. 4. Moderna socialna država.

2.5.2. Skladnejši regionalni razvoj

Razlike v bruto domačem proizvodu na prebivalca so se v obdobju od leta 2000 do 2003 po regijah nekoliko povečale, predvsem v smeri povečanja prednosti Osrednjeslovenske regije pred drugimi. Medregionalne razlike so značilne tudi za večino držav EU, oziroma so navadno še večje, kot jih izkazuje Slovenija. V Sloveniji je namreč razmerje med najmanj in najbolj uspešno regijo po bruto domačem proizvodu na prebivalca okoli 1 : 2 (v letu 2003 1 : 2,1), po podatkih za leto 2002 pa je bilo npr. v Združenem kraljestvu razmerje med dvema ekstremnima vrednostma 1 : 4,3, v Belgiji 1 : 3,1, kar v 12 od 19⁹⁴ držav EU pa je bilo večje od 1 : 2 (European Commission. Eurostat, 2005). Na splošno se neskladja v EU po letu 1995 zmanjšujejo. To zmanjševanje je hitrejše med državami, kot pa med regijami, saj se notranja regionalna neskladja v številnih državah članicah povečujejo. Za večino držav članic EU je tudi značilno, da je gospodarska aktivnost osredotočena v regiji z glavnim mestom, kjer posledično BDP raste hitreje kot v povprečju države. To velja predvsem za nove članice EU. Tudi Tretje poročilo o napredku glede kohezije (European Commission, 2005) ugotavlja, da ni nenavadno, da se v državah, ki so v procesu zmanjševanja zaostanka, povečujejo notranja neskladja, kar se kaže v začetni geografski osredotočenosti gospodarske rasti, ki ji v kasnejši fazi sledi bolj uravnotežen razvojni vzorec. V državah EU so se namreč razvojna neskladja v obdobju od 1995–2002 povečala predvsem na Madžarskem, na Češkem, Slovaškem, v Združenem kraljestvu in Belgiji, najnižja pa so v Grčiji, Nemčiji, na Nizozemskem in Švedskem. Italija je edina država, kjer so se razlike občutneje zmanjšale, manj občutno pa tudi v Španiji in v Avstriji.

Medregionalna neskladja so večja na področju brezposelnosti. Stopnja registrirane brezposelnosti se v večini regij znižuje od leta 2000 dalje in je posledica zmanjšanja števila brezposelnih zaradi večje ponudbe delovnih mest v regijah, precej pa je k temu pripomoglo tudi črtanje brezposelnih iz evidenc zaradi različnih razlogov. Tudi v letu 2005 se je znižala glede na predhodno leto, vendar pa se je razlika med regijama z najnižjo in najvišjo brezposelnostjo vseeno nekoliko povečala, ker se je spet zvišala stopnja registrirane brezposelnosti v Pomurski in znižala v Goriški regiji. V letu 2005 se nadaljuje zmanjševanje medregionalnih razlik v brezposelnosti, merjeno s koeficientom variacije, ki se je začelo po letu 2002. Regije z visoko nadpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti so predvsem v vzhodni polovici države (Pomurska, Podravska, Savinjska, Zasavska, Spodnjeposavska, Koroška). Še vedno pa je v vseh regijah, tudi v tistih s podpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti, problematična strukturna brezposelnost, ki se v vsaki regiji kaže na drugačen način, v bistvu pa odraža neusklajenosti ponudbe in povpraševanja po delovnih mestih.

Večja razvojna neskladja med regijami so tudi na področju demografskih gibanj. Število prebivalstva raste predvsem v regijah zahodne polovice države, koncentracija pa se nadaljuje v Osrednjeslovenski regiji. Rast števila prebivalstva v obdobju od leta 1995 do 2004 je bila deloma rezultat pozitivnega naravnega prirasta, večinoma pa je posledica pozitivnega selitvenega gibanja, pri čemer so razlike med regijami majhne. Zaradi upadanja naravne rasti in podaljševanja trajanja življenja prebivalstva (večje je na

⁹⁴ Upoštevani so podatki na ravni NUTS 2 EU-25 ter za Bolgarijo in Romunijo. Od naštetih držav jih osem (Danska, Ciper, Estonija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta in Slovenija) nima NUTS 2 ravni, zato je primerjava mogoča le med 19 državami. To pomeni, da medregionalnih razlik slovenskih regij, ki so na ravni NUTS 3, ni povsem korektno primerjati z medregionalnimi razlikami drugih držav, ki so na ravni NUTS 2, vendar drugih podatkov ni. Medregionalne razlike na nižjih ravneh so običajno večje.

zahodu kot na vzhodu Slovenije) se spreminja struktura prebivalstva po regijah. Posledica tega je rast indeksa staranja, ki je nadpovprečen tako v regijah na zahodu (Goriška), jugu (Obalno-kraška, Notranjsko-kraška), severovzhodu Slovenije (Pomurska), kot tudi v notranjosti države (Zasavska regija). Po tem kazalniku se zmanjšujejo razlike med regijami, saj se prebivalstvo pospešeno stara v vseh regijah. Posledica takih gibanj je tudi povečevanje indeksa odvisnosti starih in zmanjševanje indeksa odvisnosti mladih v vseh regijah. Upadanje števila prebivalstva, predvsem v obrobni pokrajini Slovenije, je problematično, saj ne prispeva k enakomerni poselitvi, poleg tega pa tudi ekonomsko slabi regije zaradi manjšanja kadrovskega potenciala.

Razmeroma majhne regionalne razlike so tudi posledica koncepta policentričnega razvoja, ki se bolj ali manj uspešno uveljavlja že skoraj štiri desetletja. Dosedanji koncept je bil usmerjen predvsem v vzpostavljanje možnosti za enakomerni gospodarski in socialni razvoj vseh delov države in s tem zmanjšanje regionalnih razlik ter izboljšanje kakovosti bivalnih razmer z enakomerno razmestitvijo delovnih mest in opremljenosti naselij. Ta koncept ne more več uspešno slediti sodobnemu konceptu policentrizma, ki temelji na približno enaki dostopnosti do storitvenih dejavnosti in družbene infrastrukture za vse prebivalce Slovenije, omogočanju avtonomije odločanja in upravljanja posameznih delov države ter kreptitvi regionalne identitete. Pri novem konceptu pa je bistvenega pomena izbor regionalnih središč in dostopnost do naselij, ki imajo največ kvartarnih dejavnosti (Drozg, 2005).

2.5.3. Izboljšanje gospodarjenja s prostorom

V preteklosti uveljavljen sistem prostorskega načrtovanja povzroča dolge roke in povečuje ceno tudi redkim zazidljivim stavbnim zemljiščem, ki so takoj dostopna. Sistem na ravni plana konfliktnih interesov ne razrešuje, ampak končne odločitve prepušča soglasjem, ki jih mora pridobivati investitor tudi na zemljiščih, ki so po planu zazidljiva. Na primeru vzorčnih občin je bilo ugotovljeno,⁹⁵ da občine sicer razpolagajo z velikimi količinami nezazidanih zazidljivih zemljišč, vendar jih je le manjši del ustreznega velikostnega razreda in ustrezno komunalno opremljen⁹⁶. Le tretjina⁹⁷ potencialno zazidljivih zemljišč (po oceni) ni obremenjena z dodatnimi pogojnimi omejitvami (kot naravne vrednote, varstveni pas, nestabilen teren, kulturna dediščina, poplavno območje ipd.), katerih razplet ni predvidljiv in lahko bistveno vpliva na terminski potek izvajanja investicije. Pogojne omejitve namreč zahtevajo, da investitor v postopku priprave lokacijskega načrta ali v postopku priprave projekta za pridobivanje gradbenega dovoljenja pridobi soglasja od pristojnih soglasodajalcev. Ti pa lahko od investitorjev zahtevajo strokovne študije, ki bi morale biti izdelane že v fazi priprave prostorskih aktov. Če želimo povečati ponudbo komunalno opremljenih zemljišč na kratki rok, je potrebno uzakoniti instrumente, ki lahko presežejo kaotično stanje podedovanih in pravno

⁹⁵ Dekleva. Ukrepi zemljiške politike kot podpora gradnji neprofitnih najemnih stanovanj, Ljubljana: 2005.

⁹⁶ Za Novo Gorico se je na primer izkazalo, da je le okoli 40 % po planu zazidljivih zemljišč v velikostnem redu nad 10.000 m², ki pridejo v poštev za gospodarske ali stanovanjske razvojne projekte. Če pa se upošteva, da je potrebno, da so zemljišča tudi komunalno opremljena, je od zazidljivih zemljišč takih le okoli 8 %.

⁹⁷ Rezultati na primeru Nove Gorice kažejo, da le slabih 30 % nezazidanih zemljišč za gradnjo ni pod nobenim pogojnim varstvenim režimom ter da je skoraj 40 % zemljišč, ki so opredeljena kot prosta zazidljiva zemljišča, pod več varstvenimi režimi prostora (najmanj dvema).

formalno veljavnih prostorskih aktov. Zato se predlagajo⁹⁸ radikalnejši instrumenti t. i. prednostnega razvojnega območja. Podobne primere najdemo tudi v tujini, vendar tuji primeri niso neposredno prenosljivi v slovenski okvir, ker po petnajstih letih še vedno niso zadovoljivo vzpostavljeni temelji za delovanje trga zemljišč.

Poleg izboljšanja na strani ponudbe stavbnih zemljišč je nujen tudi razvoj trga zemljišč. Ovire na tem trgu vplivajo na ponudbo in cene zemljišč. Nepremičninske evidence ostajajo velik problem, podedovan iz obdobja družbene lastnine, kljub zaključenemu projektu posodobitve nepremičninskih evidenc, ki je zlasti na področju informatizacije dosegel pomembne rezultate. Vendar so zemljiški kataster in zemljiška knjiga ostali v veliki meri neažurni in statistično nepregledni, tako da za velik del nepremičnin ni zagotovljena pravna varnost v prometu in preglednost trga, sodni zaostanki pa povečujejo transakcijske stroške in tveganja⁹⁹. S predvideno razgrnitvijo podatkov o nepremičninah bi se lahko kvaliteta nepremičninskih evidenc pomembno izboljšala. Drugi korak v smeri izboljšanja pogojev za delovanje nepremičninskega trga in zmanjšanja pritiskov na cene nepremičnin je pravo hipotekarno kreditiranje¹⁰⁰, ki bi znižalo obresti na stanovanjska posojila. Po zadnjih podatkih o evropskem nepremičninskem trgu (CEPI, 2004) so bile v Sloveniji obresti na stanovanjske kredite v letu 2004 še vedno na ravni nad 7 %, povprečje EU pa je okoli 4 %. S komunalnimi obveznicami pa bi med drugim lahko zagotovili alternativni ali dopolnilni vir za financiranje komunalne infrastrukture, saj sedanji komunalni prispevek pretirano obremenjuje cene zemljišč, premajhni viri za financiranje te infrastrukture pa ovirajo ponudbo komunalno opremljenih zemljišč. Tretji pomemben korak za delovanje nepremičninskega trga je tudi uvedba nepremičninskih davkov.

Intenzivnost in ažurnost usmerjanja razvoja s prostorskimi akti se je izboljšala. Spremembe občinskih prostorskih planov kažejo ciklično naravo intenzivnosti urejanja prostora in ne odražajo stabilnega trenda gospodarskega razvoja, pač pa je na spremembe vplivala zakonodaja o lokalni samoupravi, termin lokalnih volitev in zlasti spreminjanje nacionalne prostorske zakonodaje. Tako je prilagajanje potrebam investitorjev in izražanje javnega interesa, kar prostorski plani dejansko so, doživelo prvi vrh v letu 1998, ko je 35 % občin s 55 % sloveskega prebivalstva spreminjalo svoje prostorske plane, drugi vrh (64 % in 76 %) pa je bil dosežen v zadnjem opazovanem letu 2004, ko so občine poskušale uveljaviti še zadnje spremembe pred začasno zamrznitvijo sprememb, ki jo je zahtevalo uveljavljanje Zakona o urejanju prostora iz leta 2003. Manjše občine so le redko spreminjale svoje prostorske plane, nekaj pa jih pa v 15-letnem obdobju celo ni sprejelo nič.

Ker spremembe prostorskih aktov ne kažejo, v koliki meri se s plani dejansko dosegajo opredeljeni poselitveni in drugi strateški cilji prostorskega razvoja, dogajanja v prostoru osvetljujejo izdana gradbena dovoljenja, ki kažejo, da se je razvojna funkcija prostora okrepila, saj se povečuje površina stavb, za katere je zaproseno gradbeno dovoljenje. Povečuje se zlasti površina stanovanjskih in industrijskih stavb, zmanjšuje pa površina

⁹⁸ Dekleva. Teze za pripravo zakona o pridobivanju in opremljanju zemljišč na prednostnih razvojnih območjih za uresničevanje ciljev Strategije razvoja Slovenije, MOP. Ljubljana: 2006.

⁹⁹ Vendar lahko opazimo mnoge ukrepe in pobude, ki obetajo izboljšanje stanja evidenc. Omenimo kot primere projektov za zmanjševanje sodnih zaostankov, uvedbo doslej manjkajoče evidence trga nepremičnin na osnovi poročanja nepremičninskih posrednikov, polnjenje katastra stavb, pobude za nastavitve registra nepremičnin in nadaljevanje dela na evidencah prostorskih režimov in aktov.

¹⁰⁰ Ta problem opredeljuje tudi točka 2. 1. 3. Povečanje konkurenčne sposobnosti storitev.

trgovskih in pisarniških. Hkrati inšpektorat Ministrstva za okolje in prostor ugotavlja, da se je število novih nelegalnih gradenj v zadnjih treh letih zmanjšalo za tretjino¹⁰¹.

Pretežen del prostora na podeželju uporablja kmetijstvo, ki v zadnjih letih doživlja številne strukturne spremembe, z njim pa tudi celotno slovensko podeželje. Število kmetij se zmanjšuje (v zadnjih petih letih po stopnji $-2,2\%$ letno¹⁰²), povečuje pa se njihova velikost¹⁰³. Čeprav kmetijska zemljišča ugaslih kmetij prevzemajo v obdelavo druga kmetijska gospodarstva, pa se skupni proizvodni potenciali kmetijstva še vedno zmanjšujejo (v letu 2000 je bilo v Sloveniji 486.000, v letu 2005 pa 485.000 ha kmetijskih zemljišč v obdelavi). Razloga sta predvsem dva: (i) še naprej se povečuje nenačrtovano zaraščanje odmaknjenih in za kmetijsko pridelavo manj primernih zemljišč, (ii) hkrati pa je zlasti v primestnih podeželskih območjih prisotna tudi intenzivna in prostorsko potratna urbanizacija, ki praviloma posega na najboljša kmetijska zemljišča (Cof, 2005, cit. po Perpar in Kovačič, 2005). Čeprav je kmetijstvo še vedno tipična gospodarska dejavnost podeželskih skupnosti, pa podeželje postaja vse bolj tudi prostor bivanja in dela ljudi, ki se ukvarjajo z različnimi nekmetijskimi gospodarskimi dejavnostmi (Babič, 2005).

2.5.4. Integracija okoljevarstvenih meril v sektorske politike in potrošniške vzorce

Sektorji, ki imajo največji vpliv na okolje, so promet, energetika, kmetijstvo, predelovalna industrija in gospodinjstva¹⁰⁴. Na področju prometa je z vidika pritiskov na okolje pomemben predvsem delež cestnega prometa, ki pa v Sloveniji pospešeno narašča. Na področju energetike se je proces zmanjševanja energetske intenzivnosti v zadnjih letih zelo upočasnil, razmeroma ugodna raba alternativnih obnovljivih virov energije pa le počasi narašča. Obremenjevanje okolja s kmetijstvom se zmanjšuje, slabša pa je izkoriščenost gozda kot naravnega obnovljivega vira, ki se postopno povečuje. Prehitevanje rasti obsega proizvodnje "umazanih" industrij glede na rast v drugih panogah predelovalnih dejavnosti se je zmanjšalo.

Promet je eden od glavnih izzivov okoljske politike Slovenije in EU, saj se cilj o zaostajanju njegove rasti glede na gospodarsko rast ne uresničuje. Problematična je tudi struktura prometa, saj se krepi predvsem cestni promet. Najhitreje se povečuje potniški promet z osebnimi vozili, blagovni cestni promet ter tudi letalski potniški promet, torej oblike, ki imajo tudi največje negativne vplive na okolje. Zaradi takšnih trendov so v EU leta 1989 vzpostavili trajnostni prometni sistem, s katerim bi uravnovesili razmerja v rabi prevoznih sredstev ("modal split") do leta 2010 v smeri povečevanja deleža okoljsko manj obremenjujočih prevoznih načinov (železnice, vodni, javni potniški promet).

Delež cestnega v *blagovnem prometu* v Sloveniji narašča še hitreje kot v EU. Od leta 1995 se je cestni blagovni promet (brez tranzita) v EU povečeval hitreje kot je znašala

¹⁰¹ Poročilo o delu inšpektorata RS za okolje in prostor za leto 2004, MOP, 2005

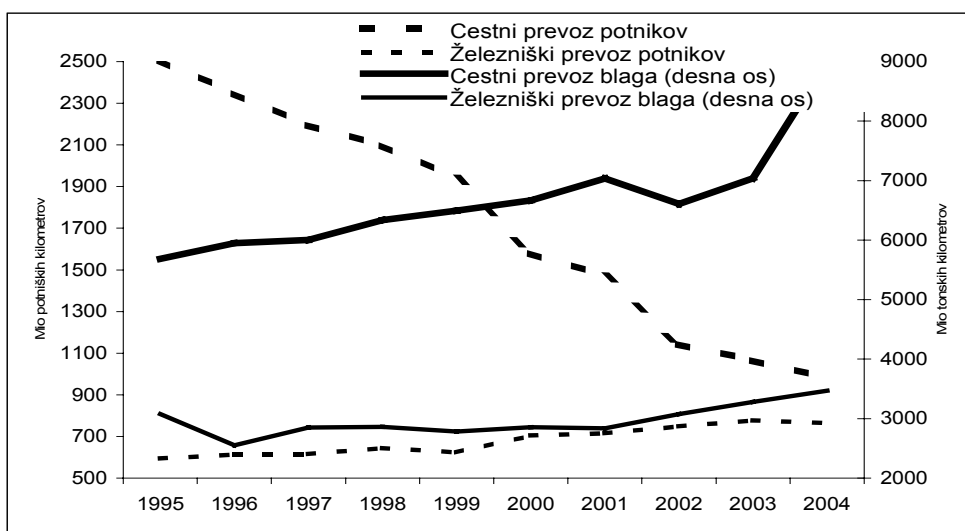
¹⁰² V letu 2000 je bil izveden popolni popis kmetijskih gospodarstev, v letu 2005 pa je bilo popisovanje izvedeno na vzorcu.

¹⁰³ Povprečno veliko kmetijsko gospodarstvo je v letu 2005 obdelovalo 6,3 ha kmetijskih zemljišč (v letu 2000 5,6 ha) in redilo 6,6 glav velike živine (v letu 2000 6,2 glav). Ugodno je, da se povečuje število kmetij, ki obdelujejo nad 10 ha kmetijskih zemljišč.

¹⁰⁴ V poročilu ocenjujemo le pritiske na okolje, ki so povezani z gospodarskim razvojem. Stanje okolja analizira Agencija RS za okolje v svojih poročilih »Kazalci okolja«.

gospodarska rast, železniški pa je rahlo upadal. Delež cestnega v skupnem blagovnem prometu se je v letu 2002 (EU-15) povzpел na 79 %. Tudi v Sloveniji je rast cestnega blagovnega prometa v obdobju 1995–2004 prehitela gospodarsko rast, rast železniškega blagovnega pa je močno zaostajala. Tako se je delež cestnega blagovnega prometa povečal s 64,9 % na 72,2 % in je po podatkih za prva tri četrtletja leta 2005 že blizu ravni povprečja EU (76,2 %). V *potniškem prometu* najhitreje narašča promet z osebnimi vozili. Takšni trendi so značilni za EU, v Sloveniji pa so še bolj pospešeni. Število avtomobilov se je v Sloveniji povečalo s 351 (na 1000 prebivalcev) leta 1995 na 457 leta 2004 (v EU-25 2002: 463). Povečanje deleža prometa z osebnimi avtomobili v potniškem prometu je v Sloveniji med največjimi v državah EU, odraža pa se na zmanjšanju javnega cestnega potniškega prometa (za obdobje 1995–2004: 60,9 %) ter na skromni rasti železniškega potniškega prometa (1995–2004: 28,4 %).

Slika 6: Cestni in železniški, blagovni in javni potniški promet

Viri: SURS. **Opomba:** pri cestnem prometu se podatki nanašajo na v državi registrirana tovorna vozila. Potniški promet ne zajema zasebnih prevozov s taksiji, avtobusi in osebnimi vozili.

O velikih pritiskih na okolje, ki jih povzročata promet, govorijo tudi podatki o emisijah toplogrednih plinov. Čeprav se skupne emisije toplogrednih plinov glede na bazno leto (1986¹⁰⁵) niso dosti spremenile, pa so se emisije iz prometa povečale za več kot 100 %, predvsem zaradi povečanja osebnega prometa. Emisije toplogrednih plinov prometa predstavljajo že okrog 20 % vseh emisij, pri čemer dobre tri četrtine predstavljajo emisije iz osebnega prometa. Promet je tudi najhitreje rastoči sektor v porabi končne energije, tako v EU kot v Sloveniji, kjer dosega že skoraj tretjino vse končne rabe energije.

Energetika ima pomemben vpliv na okolje (emisije toplogrednih plinov, onesnaževanje zraka, vpliv na vodne ekosisteme in prostor), saj prispeva okoli tretjino vseh nastalih emisij toplogrednih plinov in tretjino emisij, ki onesnažujejo zrak. K zmanjšanju pritiskov na okolje poleg zmanjševanja energetske intenzivnosti prispeva tudi prehod s trdih goriv na tekoča in iz fosilnih goriv k vse večji uporabi obnovljivih virov. Vendar so ugodni

¹⁰⁵ S pristopom h Kjotskemu protokolu se je Slovenija zavezala k 8-odstotnemu zmanjšanju emisij toplogrednih plinov do obdobja 2008–2012 glede na vrednost leta 1986.

učinki teh prehodov zmanjšani zaradi agregatnega povečevanja porabe energije. Slovenija je leta 2004 porabila 322 toe primarne energije na enoto BDP, kar je za polovico več kot v EU. Intenzivnost rabe primarne energije se je v obdobju 1995–1999 občutno znižala, v zadnjih štirih letih pa se je proces zniževanja upočasnil.

Z vidika pritiskov na okolje je poleg energetske intenzivnosti pomembna struktura virov primarne energije. Prevladujoči delež fosilnih goriv je ostal sicer nespremenjen, spremenila pa se je struktura v smeri povečanja deleža tekočih in zmanjšanja deleža trdnih goriv¹⁰⁶. V EU-15 se je od leta 1990 z implementacijo okoljske zakonodaje in liberalizacijo trga električne energije (ki je vzpodbujala soproizvodnjo toplote in električne energije – CHP) povečevala predvsem raba zemeljskega plina. V Sloveniji pa se delež zemeljskega plina v zadnjih letih ni spreminjal (2002: 11,3 %) in je tudi precej nižji kot v EU (2002: EU-15 23,6 %). Obratno pa je delež obnovljivih virov energije (OVE) v Sloveniji skoraj dvakrat višji kot v povprečju EU (2004: 11,7 %), kar je v največji meri posledica visokega deleža hidroenergije. Ker raba drugih alternativnih virov energije skromno narašča, se delež OVE v celotni energiji spreminja predvsem glede na vodnatost slovenskih rek.

*Za Slovenijo je še vedno značilen velik delež **energetsko intenzivnih predelovalnih dejavnosti**. Z opuščanjem nerentabilnih, starih proizvodenj in povečevanjem produktivnosti se energetska intenzivnost predelovalnih dejavnosti od leta 1994 zmanjšuje, vendar se je v zadnjih letih ta proces upočasnil. Posledično so se tudi emisije toplogrednih plinov v obdobju zadnjih desetih let glede na leto 1986 najbolj zmanjšale iz industrije, predvsem iz njihove porabe goriv (skoraj za polovico) kot tudi iz procesne emisije. Vendar pa je še vedno visoka energetska intenzivnost v Sloveniji tudi posledica visokega deleža predelovalnih dejavnosti v dodani vrednosti, pri čemer skoraj polovico ustvarijo visoko energetske intenzivne panoge (kovinska, nekovinska, papirna in kemična industrija). Hkrati so to tudi proizvodnje, ki imajo najvišje okolju škodljive emisije na enoto proizvoda. V zadnjem obdobju (1999–2004) se je obseg teh dejavnosti letno povečeval več kot dvakrat hitreje od drugih predelovalnih dejavnosti. Prehitevanje, ki se je večalo vse do leta 2003, se je lani ustavilo.*

O procesu zmanjševanja negativnih vplivov na okolje v podjetjih kažejo tudi podatki o pridobljenih okoljskih certifikatih. Certifikat ISO 14001, ki predstavlja mednarodno priznani standard poslovanja, zagotavlja vse okoljevarstvene vidike ravnanja s surovinami, energijo, procesi in izdelki. Ta certifikat ima preko 300¹⁰⁷ podjetij (leta 2000: 88 podjetij), certifikat EMAS (EU okoljevarstveno vodenje organizacij) pa le eno podjetje. Znaka za okolju prijazen izdelek "marjetico" EU nima še noben slovenski proizvod, čeprav kriterije izpolnjujejo.

Intenzifikacija in specializacija kmetijstva sta tesno povezani z večjimi okoljskimi obremenitvami¹⁰⁸. Kmetijska pridelava, merjena s povprečnimi pridelki na ha površin, je

¹⁰⁶ Fosilna goriva so najpomembnejši vir toplogrednih plinov, vendar imajo med njimi največje učinke trdna goriva in najnižje zemeljski plin.

¹⁰⁷ Po številu prebivalcev najbolj primerljiva Latvija jih ima okoli 100, Irska pa 300.

¹⁰⁸ Kmetijstvo vpliva na okolje preko emisij toplogrednih plinov, zakisljevanja, onesnaževanja vode zaradi uporabe kemikalij, degradacije naravnega okolja in rabe vode za namakanje. Vplive kmetijstva na okolje lahko merimo s številnimi kmetijsko-okoljskimi kazalniki. Evropska unija v svojem Poročilu o napredku pri izvajanju integracije na osnovi kmetijsko-okoljskih kazalnikov (ang. IRENA, Indicator Reporting on the integration of Environmental concerns into Agricultural Policy) predvideva kar 38 kmetijsko-okoljskih kazalnikov. V Poročilu zajemamo le nekaj najosnovnejših.

v Sloveniji glede na povprečje EU nižja. Pridelava poljščin na enoto zasejane površine se sicer, ob nihanjih zaradi vremenskih pogojev, rahlo povečuje, vendar je bila v letu 2004 še vedno skoraj za desetino (pri koruzi) in za četrtno (pri pšenici) nižja od povprečne v EU. Podobno je pri kazalniku mlečnosti krav (količina mleka na glavo živali). Nižja intenzivnost pridelave je tudi posledica omejenih naravnih pogojev in skromne velikosti velike večine kmetij. Čeprav je kmetijska pridelava z vidika rabe naravnih virov v povprečju še razmeroma nizka in pritiski na okolje v povprečju še niso problematični, pa se lahko pojavljajo preobremenitve okolja na območjih njegove intenzivne rabe. Najboljša kmetijska zemljišča so namreč na območju talne vode, z izjemno pomembno vodooskrbno vlogo, kar dodatno omejuje možnosti intenzifikacije kmetijstva. Med opazovanimi kazalniki kmetijstva najbolj izstopa poraba nitratnih gnojil, ki se sicer zmanjšuje, vendar še vedno precej presega povprečno porabo v EU; v letu 2002 za 42 %. Več teh gnojil so porabile le visoko kmetijsko intenzivne države (Nizozemska, Belgija, Nemčija), v novih članicah pa je poraba precej nižja. Poraba pesticidov se je v letu 2004 v Sloveniji povečala (kazalnik ni mednarodno primerljiv). Drobnemu, mozaičnemu in ekološko občutljivemu pokrajinskemu vzorcu najbolj ustreza ekološka in integralna pridelava¹⁰⁹, katere delež v skupni površini kmetijskih zemljišč še nadalje narašča in je višji od povprečja EU in tudi višji kot v povprečju EU-15. Ekološko in integrirano obdelanih zemljišč v kontroli je v skupni površini kmetijskih zemljišč že 13,4 % (v ekološki 4,7 % in v integrirani obdelavi 8,7 %).

Intenzivnost poseka lesa¹¹⁰, ki je osnovni kazalnik gospodarske izkoriščenosti gozdov, je v Sloveniji relativno nizka, čeprav je les eno izmed redkih nacionalnih naravnih bogastev. Po povečanju v letu 2003 se je intenzivnost poseka v letu 2004 zopet znižala, znižal se je še posebej nujen negovalni posek. Spodbudno pa je, da se je posek povečal v zasebnih gozdovih. Nizka sečnja ima s stališča trajnostnega razvoja precejšnje negativne posledice, tako zaradi neizkoriščanja obnovljivega naravnega vira, kot tudi zaradi slabšanja sortimentne sestave gozdov.

Večanje števila gospodinjstev ter rast trošenja, v tem še posebej prometa in turizma, in nastajanje odpadkov, predstavljajo pomembne pritiske na zemljo, vodo, zrak in habitate. O tem pričajo tudi podatki o emisijah toplogrednih plinov, ki se poleg iz prometa krepijo še iz porabe goriv v gospodinjstvih in komercialnih sektorjih ter iz odpadkov.

V Sloveniji so trajnostno naravnane oblike ravnanja z odpadki slabo razvite. Trajnostni razvoj, ki zahteva prekinitev povezave med gospodarsko rastjo in pritiski na okolje, na področju odpadkov pomeni predvsem zmanjševanje nastajanja odpadkov. Tako je med metodami ravnanja z odpadki najpomembnejše preprečevanje nastajanja in ponovna uporaba odpadkov (recikliranje, kompostiranje). Temu je podrejena njihova predelava (sežig s pridobivanjem energije) in nazadnje odstranjevanje (sežig, odlaganje). Tako odlaganje kot sežiganje zaradi izrabe tal, onesnaževanja zraka, povzročenega z izpusti nevarnih snovi, ter onesnaževanja vode in tal namreč ustvarjata okoljsko škodo, hkrati pa predstavljata snovno neučinkovito ravnanje z omejenimi naravnimi viri. Ločeno zbiranje komunalnih odpadkov omogoča ponovno uporabo odpadkov, nastalih v gospodinjstvih, vendar je v Sloveniji še precej neučinkovito, zajem biološko razgradljive frakcije pa se šele uvaja. Tako se večina komunalnih odpadkov še vedno odloži.

¹⁰⁹ V ekološkem kmetijstvu je prepovedana uporaba vseh kemično-sintetičnih sredstev, ki so naravi tuja. V integriranem načinu kmetovanja je njihova uporaba izbrana in zmanjšana na minimum, skladno z gospodarsko sprejemljivostjo.

¹¹⁰ Intenzivnost poseka lesa je razmerje med letnim posekom in prirastkom lesa.

2.5.5. *Proizvodnja in poraba kulturnih dobrin*¹¹¹

Specifičnosti kulture kot dejavnosti so opazne že pri njenem različnem pojmovanju. Področja kulture se v različnih državah v okviru javne uprave obravnavajo različno. Različni vzorci so tudi pri njenem financiranju. **Javno financiranje kulture** je v Sloveniji stabilno, po letu 2002 je celo v rahlem porastu, v času tranzicije v nasprotju z nekaterimi drugimi državami¹¹² ni prišlo do velikih pretresov. Mednarodne primerjave so zaradi metodoloških problemov¹¹³ še skope, vendarle pa ocene kažejo, da so javni izdatki za kulturo na prebivalca v Sloveniji višji kot v državah, novih članicah EU (z izjemo Estonije), in nekoliko nižji v primerjavi z državami EU-15.

Razmeroma visoki so tudi **zasebni izdatki gospodinjstev za kulturo** (delež porabljenih sredstev gospodinjstev za kulturo je leta 2003 znašal 3,65 %), kar 60 % vseh sredstev, ki jih slovenska gospodinjstva namenjajo za nakup kulturnih dobrin in storitev, gre za medije, in to tako tiskane kot radio in televizijo. Porast deleža zasebnih sredstev za radio in televizijo v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 izhaja iz širitve zajetja naročnikov ter povečanja ponudbe predvsem na področju televizije (povečanje za 7 odstotnih točk). Delež sredstev, namenjen nakupu strokovnih in leposlovnih knjig, pa se je znižal.

Mednarodne primerjave zajemajo vsa zasebna sredstva, namenjena rekreaciji in kulturi. Leta 2003 je Slovenija izkazovala podoben delež porabe v gospodinjstvih za rekreacijo in kulturo (9,5 %) kot v povprečju EU-25 (9,6 %), leto pozneje pa je povprečje EU-25 presegla za 0,4 strukturne točke. Države, kjer gospodinjstva trošijo za rekreacijo in kulturo največ, so Združeno kraljestvo (12,7 %), Švedska (11,9 %) Češka (11,8 %), države, kjer gospodinjstva za rekreacijo in kulturo namenijo najmanj, pa so Grčija, Portugalska, Estonija - okoli 6 %. V EU povprečen delež sredstev za rekreacijo in kulturo že od leta 2000 postopno pada, v Sloveniji in v novih državah članicah pa raste.

Prebivalci Slovenije (tako kot drugi prebivalci EU) velik del **prostega časa** porabijo za gledanje televizije, in sicer moški 40 %, ženske pa 39 %. V obdobju 2000–2001 je kar 87 % anketiranih moških (83 % žensk) redno gledalo televizijo. Gledanju televizije je glede na porabljen prosti čas sledilo branje periodičnega tiska, ki so se mu bolj posvečali moški kot ženske. Pač pa so ženske večji delež časa porabile za branje knjig (7 % vsega prostega časa, moški pa 3 %). Za ustvarjanje oz. umetnost¹¹⁴ (glasbeno, gledališko, slikanje, fotografiranje in podobno) so moški porabili večji delež časa, za potrošnjo kulture¹¹⁵ (obiskovanje koncertov, gledališč ipd.) pa sta oba spola porabila povprečno enak delež časa (1 % vsega prostega časa). Prav tako 1-odstotni delež

¹¹¹ Izhodišča za to točko je pripravila Brigita Lipovšek, Ministrstvo za kulturo.

¹¹² Mišljene so nove članice Evropske unije in balkanske države.

¹¹³ V zadnjih letih so prizadevanja za poenotenje statističnega spremljanja javnih izdatkov za kulturo potekala v okviru Eurostata, kjer zaenkrat še niso privedla do konkretnih rezultatov, na podlagi tega prizadevanja pa delo poteka tudi v okviru Sveta Evrope, ki podpira projekt z naslovom Compendium. Cultural Policies and Trends in Europe (za Svet Evrope projekt izvaja od njega pooblaščen institucija EricArts). V okviru tega projekta se zbirajo tudi podatki o financiranju kulture.

¹¹⁴ Pod točko umetnost spadajo naslednje aktivnosti: umetnost (nenatančno opredeljeno); vizualna umetnost (aktivnosti, povezane z ustvarjanjem slik, fotografij, kipov, keramičnih izdelkov, grafik, lončenine ipd. doma ali v klubu; tudi vizualna umetnost s pomočjo računalnika); gledališka in glasbena umetnost (petje, igranje, muziciranje, bodisi sam ali v skupini; produciranje glasbe; tudi gledališka in glasbena umetnost s pomočjo računalnika); literarna umetnost (pisanje romanov, poezije, dnevnika ipd.); literarna umetnost, tudi z uporabo računalnika) in druga (natančno opredeljena) umetnost.

¹¹⁵ Pod točko kultura so upoštewane naslednje aktivnosti: gledališče in koncerti (tudi opera, muzikal, opereta, balet, plesna predstava, živi glasbeni koncerti, ulične predstave ipd.); umetnostne razstave in muzeji, knjižnica.

prostega časa so tako ženske kot moški povprečno porabili za ogled kinematografskih predstav.

Podobno sliko porabe prostega časa kot v Sloveniji je prikazala tudi raziskava v državah Evropske unije. Tudi v drugih državah EU (tako kot v Sloveniji) velik del svojega prostega časa ljudje porabijo za gledanje televizije, in sicer ženske med 29 in 56 %, moški pa med 34 in 51 %. Moški gledajo televizijo po vsaj dve uri na dan (največ Madžari, ki se približujejo 3 uram, najmanj pa Švedi in Nemci), ženske pa približno uro in tri četrt. Glede na sodelovanje v kulturi in razvedrilnih dejavnostih je Slovenija med obravnavanimi državami na predzadnjem mestu, vendar med državami ni občutnih razlik, posebej pozitivno izstopata le Nemčija in Belgija. Za branje tako periodičnega tiska kot knjig prebivalci porabijo približno 10-odstotni delež prostega časa, povprečno 23 do 46 minut na dan. Daleč največ časa branju posvečajo na Finskem, najmanj pa berejo Madžarke. Vsekakor pa za vse države velja, da ženske berejo več knjig, moški pa dajejo prednost periodičnemu tisku. Glede na čas, porabljen za branje, je med obravnavanimi državami Slovenija na nezavidljivem predzadnjem mestu.

3. LITERATURA IN VIRI

3.1. Literatura

- Acs, Z. et al. (2005). *Global Entrepreneurship Monitor 2004 - Executive Report*. Babson College and London Business School.
- Afonso A., Ebert W., Schuknecht L. in Thöne M. (2005). *Quality of Public Finances and Growth. ECB: Working paper series*. 438 (feb. 2005). Frankfurt am Main: European Central Bank.
- Arjona, R., Ladaïque M., Pearson, M. (2002). *Social Protection and Growth. Paris: OECD*.
- Bose, N., Haque Emranul, M. in Osborn R.D. (2003). *Public Expenditure and Economic Growth: A Disaggregated Analysis for Developing Countries. Manchester: University of Manchester*.
- Barbič, A. (2005). *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Bevc, M. (2001). *Analiza pravičnosti državnega financiranja izobraževanja v Sloveniji in možnosti za njeno povečanje*, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bukatarevič, V. (2001). *Indikatorji deviznih rezerv in zunanjega dolga*. Delovna gradiva 11/2001. Ljubljana: Analitsko-raziskovalni center Banke Slovenije.
- Burger, A., Jaklič, A. in Rojec, M. (2005). *Dinamika in makroekonomske posledice izhodne internacionalizacije v Sloveniji*. Ljubljana: Center za mednarodne odnose, Fakulteta za družbene vede.
- Bygrave, W. et al. (2004). *Global Entrepreneurship Monitor 2003 – Executive Report*. Babson College and London Business School.
- Bygrave, W., Hunt. S. (2005). *Global Entrepreneurship Monitor 2004 – Financing Report*. Babson College and London Business School.
- C. A., Rodriguez (2000). *On the Degree of Openness of an Open Economy*. Buenos Aires: Universidad del CEMA.
- Clemens, J., Veldhuis, N. (2004). *Size of Government and Economic Growth: Statistical evidence for the relationship between government size and Economic Growth*. Manitoba: Frontier of Public Policy.
- Černe A.: *Ničelno poročilo o stanju na področju urejanja prostora*. Ljubljana: MOP, 2005.
- Damijan, J. P., Jaklič, A. in Rojec, M. (2005). *Do External Knowledge Spillovers Induce Firms' Innovations? Evidence from Slovenia. LICOS Discussion Papers, Discussion Paper 156/2005*. Leuven: LICOS Centre for Transition Economics, KU Leuven.
- Dekleva, J. *Ukrepi zemljiške politike kot podpora gradnji neprofitnih najemnih stanovanj*, Ljubljana: 2005.
- Dekleva, J. *Teze za pripravo zakona o pridobivanju in opremljanju zemljišč na prednostnih razvojnih območjih za uresničevanje ciljev Strategije razvoja Slovenije*. Ljubljana: MOP, 2006.
- Dessus, S.(1999). *Human capital and growth: the recovered role of education systems*. Mimeo, World Bank.
- Devarajan, S., Swaroop, V. in Zou, H. (1996). *The composition of public expenditure and economic growth*. Journal of Monetary Economics, 37, 313-344.
- Djankov, S. and Murrell, P. (2000). *Enterprise Restructuring in Transition: A Quantitative Survey*. Mimeo.
- Drozg V. (2005). *Koncepti policentrične ureditve Slovenije*. Dela 24. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Fuente, A. de la in Ciccone, A. (2003). *Human capital and the global knowledge – based economy*. Bruxelles: European Commission.
- Gemmell, N. (1996). *Evaluating impacts of human capital stocks and accumulation on economic growth: some new evidence*. Oxford Bulletin of economics and Statistics Vol. 58, No. 11, str. 9-28.
- Gregorič, A. (2005). *Konsolidacija lastništva v podjetjih borzne kotacije*, Ekonomsko ogledalo 6/2005, str. 15. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Gregorič, A. (2005). *Lastniška konsolidacija slovenskih podjetij v obdobju 1999-2004*, Ekonomsko ogledalo 3/2005, str. 22. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

- Hanžek M., Gregorčič M. (Ur.). (2001). *Poročilo o človekovem razvoju 2000–2001*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, UNDP.
- Hostland, D., Karam, P. (2005). *Assessing Debt Sustainability in Emerging Market Economies Using Stochastic Simulation Methods*. Washington: IMF Working Paper 05/226.
- Hrovatin, N. (Ur.) (2005). *Spremljanje učinkov regulacije v telekomunikacijah*. Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na projektu v okviru Ciljnega raziskovalnega programa "Konkurenčnost Slovenije 2001–2006". Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani.
- ICT and Economic Growth: Evidence from OECD Countries, Industries and Firms*. (2003). Pariz: OECD.
- Ignjatovič, M. (2002). *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Ivančič A, Drofenik, O. (2005): *Dosežena formalna izobrazba ostaja ključni dejavnik za vseživljensko učenje*. Tipkopolis.
- Javornik J., Korošec V. (Ur.). (2003). *Poročilo o človekovem razvoju 2002–2003*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, UNDP.
- Kotnik, P. (2005), *Vpliv informacijsko-komunikacijskih tehnologij na gospodarsko rast v Sloveniji*. V M. Stare in M. Bučar (Ur.), *Učinki informacijsko-komunikacijskih tehnologij* (str. 57-80). Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede.
- Kovačič, G., Kmet Zupančič, R., Kušar, J. (2003). *Strukturne spremembe v predelovalnih dejavnostih v Sloveniji*. Delovni zvezek 2/2003. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Kraigher, T. (2005). *Srednjeročna in dolgoročna projekcija demografskega razvoja Slovenije in njegovih socialno-ekonomskih komponent*. Delovni zvezki št.10/ 2005. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Malnar, B. (2004): *Evropska družboslovna raziskava 2002. Zaključno raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK.
- Markič, J. (2000). *Plačilna bilanca in napovedovanje njenega razvoja*. Delovni zvezek 3/2000. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Measuring Globalisation: OECD Economic Globalisation Indicators*. (2005). Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.
- Mueller, D.C. (2003). *Public Choice III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Obstfeld, M., Rogoff, K. (1994). *The Intertemporal Approach to the Current Account*. Cambridge: NBER Working Paper 4893.
- Pečar J. (2005). *Regije 2005 – izbrani socioekonomski kazalniki po regijah*. Delovni zvezki št. 9. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Perpar, A. in Kovačič, M. (2005). *Problematika prostorskega načrtovanja v kmetijstvu*. Referat na 3. konferenci agrarnih ekonomistov Slovenije (DAES), Moravske Toplice, 10.-11. November 2005,
- Public Finances in EMU*. (2002). Brussels: European Commission.
- Rebernik, M. et al. (2003). *Global Entrepreneurship Monitor Slovenija 2002: Kako podjetna je Slovenija*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, Inštitut za podjetništvo in management malih podjetij.
- Rebernik, M. et al. (2004). *Global Entrepreneurship Monitor Slovenija 2003: Spodbujati in ohraniti razvojne ambicije*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, Inštitut za podjetništvo in management malih podjetij.
- Rebernik, M. et al. (2005). *Global Entrepreneurship Monitor Slovenija 2004: Podjetništvo na prehodu*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, Inštitut za podjetništvo in management malih podjetij.
- Restructuring Public Expenditure: Challenges and Achievements*. (2005). Brussels: European Commission.

- Romero de Avila, D. in Strauch, R. (2003). *Public Finances and Long-Term Growth in Europe - Evidence from a panel data analysis*. Frankfurt am Main: European Central Bank.
- Rojec, M. in Kušar, J. (2005). *Tuja in državna lastnina ter kontrola podjetij v državah OECD (EU) in Sloveniji*. IB revija, 39(1-2): 101-106. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Rojec, M. in Šušteršič, J. (2005). *Splošni in posebni družbeni interes ter ekonomski razvoj: primer ohranjanja državne lastnine v slovenskem gospodarstvu v imenu "nacionalnega interesa"*. Projekt CRP: Skupni slovenski kulturni prostor po vstopu v EU. Ljubljana.
- Roman A., Ladaique M. in Pearson M. (2002). *Social protection and growth*. Paris: OECD Economic Studies 35 (2), 2002.
- Rus, V., Toš, N. (2005): *Vrednote Slovencev in Evropejcev*. Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK.
- Stare, M. (2005). *Konkurenčnost slovenskih storitev - Lizbonska strategija in storitve*. Ljubljana: Finance št. 85, 5. maj 2005, str. 17.
- Stare, M. in Bučar, M. (Ur.) (2005), *Učinki informacijsko-komunikacijskih tehnologij*. Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede.
- Stare, M., Jaklič, A. in Kotnik, M. (2005), *Vpliv vlaganj v informacijsko-komunikacijske tehnologije na učinkovitost podjetij v Sloveniji*. V M. Stare in M. Bučar (Ur.), *Učinki informacijsko-komunikacijskih tehnologij* (str. 98-134). Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede.
- Stropnik, N. (2005). *Ekonomski položaj prebivalcev Slovenije v letih 1998 in 2002*, v tisku.
- Tanzi, V. in Schuknecht L. (2003). *Public Finances and Economic Growth in European Countries*. Vienna: Conference on Fostering Economic Growth in Europe.
- Tanzi, V., Schuknecht L. (2005). *Reforming Public Expenditure in industrialised countries: Are there Trade-offs?* Frankfurt am Main: European Central Bank.
- The Sources of Economic Growth in OECD Countries*. (2003). Paris: OECD.
- Trade and Development Report. Export Dynamism and Industrialization*. (2002). New York and Geneva: Secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development.
- Trade and Development Report. Income Growth and Shifting Trade Patterns in Asia*. (2005). New York and Geneva: Secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development.
- Vasle, B., Bednaš M., Šušteršič J., Kajzer A. (2005). *Izzivi makroekonomskih politik do prevzema evra*. Delovni zvezek 6/2005. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Vodopivec, M. (2004). *Labour market developments in 1990s*. V Mrak, M., Rojec, M, Silva-Jauregui, C. (ur.): *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. Washington: World Bank.
- Vodopivec, M. (2005). *Analiza mobilnosti dela in fleksibilnost sistema plač*. Zaključno poročilo o raziskovalnem projektu. Tipkopolis,
- Wöfl, A. (2003). *Productivity growth in Service industries- An assessment of recent patterns and the role of measurement*. Pariz: OECD, STI Working Paper 2003-07.

3.2. Viri

- Allocation of 2004 EU expenditure by Member State*. Brussels: European Commission, Budget. September 2005. 144 str. Pridobljeno na: http://europa.eu.int/comm/budget/agenda2000/reports_en.htm.
- Analize upoštevnihi trgov za leto 2005*. (2005). Ljubljana: Agencija za pošto in elektronske komunikacije. Pridobljeno 6. 12. 2005 na <http://www.apek.si>.
- Annual Report 2004-2005*. (Maj 2005). The Comité Européen des Assurances, 2005.
- Annual Report and Statistics* (2004). World Federation of Exchanges, 2005.
- Annual Report 2004*. CEPI- European Council of Real Estate Professions.
- Barcelona Council Conclusions*. (2002). European Council.
- Bilten Banke Slovenije*. Banka Slovenije (2004–2005).
- Competition indicators in the electricity market of the European Union and Norway*. (2005). Statistics in focus. Luksemburg: Eurostat.
- Competition indicators in the gas market of the European Union*. (2005). Statistics in focus. Luksemburg: Eurostat.

Countries in Transition (2005). Vienna: The Vienna Institut for International Economic Studies. 1995-.

Development of the Methodology for the Collection of Harmonised Statistics on Childcare. (2003). Eurostat. Final Report-July.

Doing Business Database. Explore Economies. (2005). World Bank Group. Pridobljeno 15.11.2005 na <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/Default.aspx?economyid=4>.

Doing Business in 2006: Creating Jobs. (2005). The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

EconStats – Current account balance in percent of GDP. (2005). Pridobljeno 13. 1. 2006 na <http://www.econstats.com/weo/C103.htm>.

Education at glance. OECD Indicators 2005. (2005). Paris: OECD.

EIS (European Innovation Scoreboard)(2005). European Trendchart on Innovation. <http://www.trendchart.org/scoreboards/scoreboard2005/pdf/EIS%202005.pdf>.

Electricity prices – households, Structural indicators. (2005). Luksemburg: Eurostat. Pridobljeno 28. 12. 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

Electricity prices – industrial users, Structural indicators. (2005). Luksemburg: Eurostat. Pridobljeno 28. 12. 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

Employment in Europe 2001. European Comission.

Employment in Europe 2005. European Comission.

Employment Outlook 1999. (1999). Paris: OECD.

Employment Outlook 2004. (2004). Paris: OECD.

Energy & Transport in Figures, Pocket book 2004, Transport (2005). Brusel, European Commission, pridobljeno decembra 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

Euro-Indicators. Population and social conditions. Eurostat. Pridobljeno 18. 1. 2006 na http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/C/C5/C53&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population&scrollto=350.

European Competitiveness Report 2002 (2002). Luxembourg: European Commission, Commission Staff working document.

European Economy – Economic Forecasts. (november 2005). Luksemburg: European Commission.

European Innovation Scoreboard. (2005). Luxembourg: European Commission.

Eurostat Portal Page – Structural Indicators – General Economic Background – Inflation rate. (2006). Pridobljeno 20. 1. 2006 na: http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=STRIND_ECOREF&depth=2.

European Trendchart on Innovation, Slovenia 2004–2005 (2005). Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report, European Commission. http://trendchart.cordis.lu/reports/documents/Country_Report_Slovenia_2005.pdf.

Evidenca državnih pomoči za leta 2001, 2002, 2003 in 2004. Ljubljana: Ministrstvo za finance, 2002, 2003, 2004 in 2005.

FESE (2002). *Share Ownership Structure in Europe 2002.* Federation of European Securities Exchanges.

FESE (2004). *Share Ownership Structure in Europe 2004.* Federation of European Securities Exchanges.

Flash Eurobarometer 174: SME Access to Finance – Executive Summary. (2005). European Commission. Pridobljeno 15. 11. 2005 na <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/>.

Foreign Trade Statistics (december 2005). U.S. Census Bureau. Pridobljeno december 2005 na <http://www.census.gov/foreign-trade/www/>.

Gender pay gaps in European labour markets (Measurement, analysis and policy implications), Commission staff working paper, Commission of the European Communities, Brussels, 2003.

General Statistics on the European Financial Sector as at 31. 12. 2004 (2006). Bruselles: European Banking Federatin. Pridobljeno januarja 2006 na <http://www.fbe.be/content/Default.asp?PageID=88>.

Global Competitiveness Report 2004–2005. (2004). New York: World Economic Forum (WEF). Palgrave McMillan.

Global Competitiveness Report 2005–2006. (2004) New York: World Economic Forum (WEF). Palgrave McMillan.

Green paper on Financial Services Policy (2005–2010). (Maj 2005), Brussels: Commission of the European Communities, 2005.

Health spending and financing. (2005). Paris: OECD.

Handbook of statistics 2004. Trade Structure by Product and Country Group. (2005). New York and Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.

Income Poverty and Social Exclusion in the EU 25 (2005). Statistics in focus; Population and social conditions; štev.13/2005; stran 4. Eurostat.

Informacijska družba, Uporaba interneta v gospodinjstvih, Slovenija, 1. četrletje 2005. Prva statistična objava. Ljubljana: SURS, št.228, 12. 10. 2005.

International Trade Statistics by Reporter. General Trade Data by Country and Product Group. (2005). International Trade Centre, UNCTAD/WTO.

Jesensko poročilo. (2005). Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

Kazalci okolja v Sloveniji (december, 2005). Ljubljana: Agencija RS za okolje. Pridobljeno 20. 12. 2005 na http://eionet-si.arso.gov.si/kazalci/index.html?Sku_naziv=UVOD&tip_skup=1&Sku_id=12.

Key indicators on EU economy - Structural indicators - Economic reform - Business demography. (2005). Luxembourg: Eurostat. Pridobljeno 12. 12. 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int/>.

Key indicators on EU policy - Structural indicators - Economic reform (2005). Luksemburg: Eurostat. Pridobljeno 5. 12. 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

Key Figures 2005 (2005). Towards a European Research Area: Science, Technology and Innovation. Brussels: European Commission, Community Research.

Konvergenčni program 2005–2008. (2005). Ljubljana: Ministrstvo za finance.

Letno poročilo (Leto 2004), Ljubljana: Banka Slovenije, 2005.

Letno statistično poročilo. (2004). Ljubljana: Ljubljanska borza, 2005.

Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju 2004-2006.(2004). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Pridobljeno 11. 1. 2006 na <http://www.gov.si/mddsz/?CID=266&ID=427&L=sl&T=Y>.

Nacionalni računi - Prva statistična objava (September 2005). Ljubljana: Statistični urad republike Slovenije, 2005.

Nacionalni računi. Temeljni agregati sektorja država, revizija, 2000–2004, (31. 8. 2005).

New Cronos database - Economy and Finance - National Accounts (2005. 12. 11.). Eurostat. Pridobljeno 12. 11. 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

New Cronos database - General and regional statistics. (december 2005). Luxembourg: Eurostat. Pridobljeno december 2005 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

New Cronos database - Stock market capitalisation. (2005). Eurostat. Pridobljeno 17. 11. 2005 na http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=EUROIND_MF&root=EUROIND_MF/euro_mf/mf090.

OECD Science Technology and Industry Scoreboard 2001 (2001). Pariz: OECD.

OECD Science Technology and Industry Scoreboard 2003 (2003). Pariz: OECD.

OECD Science Technology and Industry Scoreboard 2005 (2005). Pariz: OECD.

OECD Statistics Portal – Economic, Environmental and Social Statistics. (2005). Pridobljeno 2. 12. 2005 na <http://hermia.sourceoecd.org/vl=2885863/cl=24/nw=1/rpsv/factbook/>.

Operativni program odstranjevanja odpadkov s ciljem zmanjšanja količin odloženih biorazgradljivih odpadkov. Za obdobje do konca leta 2008 (22. 4. 2004). Ljubljana: Ministrstvo za okolje, prostor in energijo. Pridobljeno 17. 11. 2005 na <http://www.sigov.si/mop/>.

Operativni program zmanjševanja emisij toplogrednih plinov (julij, 2004). Ljubljana: Ministrstvo za okolje, prostor in energijo. Pridobljeno na http://www.gov.si/mop/podrocja/uradzaokolje_sektorokolje/programi/op_zmanjsevanje_toplogrednih_plinov_04.pdf.

Osnutek 4. Državnega poročila konferenci pogodbenic Okvirne konvencije ZN o spremembi podnebja (27.12.2005). Ljubljana: Ministrstvo za okolje, prostor in energijo. Pridobljeno na <http://www.sigov.si/mop/>.

Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2000 (2002). Statistični urad RS. Rezultati raziskovanj št. 777.

Population and social conditions, Projections of population. (2005). Eurostat. Pridobljeno na <http://europa.eu.int/comm/eurostat/>.

Poročilo Evropske komisije o izdatkih EU proračuna v letu 2004 po državah. Ljubljana: Ministrstvo za finance, 10. 11. 2005.

Poročilo o delu Vrhovnega sodišča Republike Slovenije v letu 2004. Ljubljana: Vrhovno sodišče.

Poročilo o razvoju 2005. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.

Poslovno poročilo Zavoda za zdravstveno zavarovanje za leto 2004. (2005). Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2004. (2005). Ljubljana: Javna agencija RS za energijo.

Poročilo o stanju na trgu vrednostnih papirjev v letu 2004. (Junij 2004). Ljubljana: Agencija za trg vrednostnih papirjev, 2005.

Poročilo o delu inšpektorata RS za okolje in prostor za leto 2004. Ljubljana: MOP, 2005.

Poročilo o primanjkljaju in dolgu države. (september 2005). Ljubljana: Ministrstvo za finance, Statistični urad RS. Pridobljeno decembra 2005 na http://www.sigov.si/mf/slov/tekqib/por_prim_dolg_september_05.pdf.

Predlog zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja – EVA 2005-1536-0009 – Nujni postopek - predlog za obravnavo.

Program vstopa v ERM II in prevzem evra. Skupno gradivo Vlade Republike Slovenije in Banke Slovenije (2003). Ljubljana: Banka Slovenije in Vlada RS.

Program reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji. (2005). Ljubljana: Vlada RS.

Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih. Statistične informacije, Slovenija, Šolsko leto 2004/2005. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Provision of deficit and debt data for 2004. News Release 120/2005. Luksemburg: Eurostat. Pridobljeno 20.1.2006 na <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page>.

Regions. Statistical Yearbook 2005. European Commission. Eurostat. (2005). Luxembourg.

Resolucija o Nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu za obdobje 2006–2010. Gradivo sprejeto na seji Vlade republike Slovenije 15. 9. 2005. Ljubljana: MVZT, 2005.

Resolucija o migracijski politiki Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenije, št. 106/2002. Ljubljana: Državni zbor RS.

Resolucija o prometni politiki RS (7. 7. 2005). Ljubljana: Ministrstvo za promet. Pridobljeno na <http://www.gov.si/mpz/4pod/1/1pm.html>.

Sedmo poročilo o državnih pomočeh v Sloveniji (za leta 2002, 2003, 2004). Ljubljana: Ministrstvo za finance, junij 2005.

17 million tertiary students in the European Union. (2005). Statistics in focus. *Population and social conditions.* 19/2005. Luxembourg: Eurostat.

Si-stat podatkovni portal - Ekonomsko področje - Cene. (2005). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno december 2005 na <http://www.stat.si/pxweb/Database/Ekonomsko/Ekonomsko.asp>.

Si-stat podatkovni portal - Ekonomsko področje - Poslovni subjekti - Demografija podjetij. (2005) Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 12. 12. 2005 na <http://www.stat.si/>.

SI-stat podatkovni portal – Ekonomsko področje. (december 2005). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno december 2005 na <http://www.stat.si/pxweb/Database/Ekonomsko/Ekonomsko.asp>.

SI-Stat podatkovni portal – Ekonomsko področje - Cene. (2006). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 15. 1. 2006 na http://www.stat.si/tema_ekonomsko_cene.asp.

SI-Stat podatkovni portal – Ekonomsko področje - Nacionalni računi. (2005). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 9. 12. 2005 na http://www.stat.si/tema_ekonomsko_nacionalni_bdp.asp.

Slovenski podjetniški sklad. Poslovno poročilo. Pridobljeno 13.12.2005 na <http://www.podjetniskisklad.si/Poslovno.html>.

Sodna statistika 2003 do 2005, prvo polletje. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.

State Aid Scoreboard - spring 2006 update. Brussels: Commission of the European Communities, 27. 3. 2006.

Statistics Database Time series (december 2005). World Trade Organisation. Pridobljeno december 2005. na <http://stat.wto.org/Home/WSDBHome.aspx?Language=>

Statistične informacije - Nacionalni računi (2005). Ljubljana: SURS, št. 262, 30. september 2005.

Statistični zavarovalniški bilten 2005. (Avgust 2005). Ljubljana: Slovensko zavarovalno združenje, 2005.

Struktura kmetijskih gospodarstev, 1. 6. 2005 (2005). Statistične informacije št. 260/205. Začasni podatki. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Statistični letopis 2005 (Križman, I.). Ljubljana: SURS, ISSN 1318-5403.

Strategija razvoja Slovenije, sprejeta na 30. redni seji Vlade RS dne, 23.6.2005. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

Šesto poročilo o državnih pomočeh v Sloveniji (za leta 2001, 2002, 2003). Ljubljana: Ministrstvo za finance, junij 2004.

The ISO Survey (2005). International Organization for Standardization. Pridobljeno na <http://www.ecology.or.jp/isoworld/english/analy14k.htm>.

The European Environment. (2005). State and outlook European Environment Agency (elektronska verzija). Pridobljeno 6. 12. 2005 na http://reports.eea.eu.int/state_of_environment_report_2005_1/en.

The Vienna Institute Monthly Reports (december 2005). Vienna: The Vienna Institut for International Economic Studies. 1994-.

Third progress report on cohesion: Towards a new partnership for growth, jobs and cohesion (2005). Commission of the European Communities. Brussels: Communication from the commission.

Transport in komunikacije. Statistične informacije. Ljubljana: SURS, št. 26, 29.10.2004.

Tretje poročilo o državnih pomočeh v Sloveniji (za leta 1998, 1999, 2000). Ljubljana: 2001.

Umanotera. (2005). *Sodelovanje NVO pri nastajanju Operativnega programa odstranjevanja odpadkov s strategijo zniževanja količin biološko razgradljivih odpadkov - kronološki pregled in pa pripombe.* Pridobljeno 15. 6. 2005 na <http://www.umanotera.org/index.php?node=16>.

UN ECE (2005). *Land administration in the UNECE region*, Geneva.

Uredba o standardni klasifikaciji teritorialnih enot (SKTE). Ur. l. RS 28/2000).

Uredba o vsebini poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimalnih enotnih kazalnikov. Uradni list RS, št. 107/04.

World Competitiveness Yearbook 2004. (2004). Lausanne: Institute for Management Development (IMD).

World Competitiveness Yearbook 2005. (2005). Lausanne: Institute for Management Development (IMD).

World Economic Outlook (september 2005). Washington: International Monetary Fund.

World Investment Report 2005. (2005). New York and Geneva: UNCTAD, United Nations.

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Uradni list RS, št. 93/2005.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Uradno prečiščeno besedilo. Uradni list Republike Slovenije, št. 110/2003. Državni zbor RS.